

Gyűjtő: HARSHÁZI ISTVÁN

Gyűjtés ideje: 1965

TART.: NIKLA KÖZLEG KRÓNIKÁJA

121 lap

Földrajzi mutató: NIKLA

Szakkutató: XX XIII

Iratgyűjtő

MSZ 5617
PAPIRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

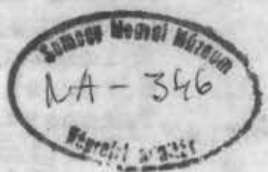
LEHTÁROZÁS

ÁTÜRZETVE AZ EGYSÉCES FTK, 945-OS TETELE ALÓL

III/19/3

945

NIKLA KÖZSÉG KRONIKÁJA.

I. Rész. Összegejtete és feldolgozta:

Hársházi István. Nikla.

RIPPLRÓNAI MÚZEUM
KAPCSYAR
Telefon: Postafiók 70.

Nikla község Kronikájaktartalma.

1	Község földrajzi fekvése.....	1-5 lap.
2	Község területi nagysága.....	5-6
3	Földek megoszlása fel, szab, e.....	6-9
4	Földektermésének kialakulása.....	9-11
5	Földművelés.....	12-14
6	Növények termesztése.....	14-17
7	Termesztett növények ápolása.....	17-18
8	Gyomtalánítás.....	18-19
9	Az aratás.....	19-29
10	Aratás az uradalmakban.....	21-26
11	Hogyan zajlott le az aratás.....	26-28
12	Kosztos aratás.....	28-29
13	Miből állott az étel kosztos aratáson...	29-31
14	Az arató bélok.....	31-34
15	Gabona takarulás.....	34-37
16	Gabona pajték.....	37-
17	~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~	~~37-41~~
18	Géplőgépek.....	37-41
19	Gabonák téli tárolása.....	41-44
20	Állat tenyésztés.....	44-47
21	Szőlő telepítés.....	47-51
22	Szőlő művelés.....	51-52
23	Pince építés.....	52-55
24	Gyümölcsösök.....	55-56
25	Konyharetek.....	56-60
26	Közlekedés és szállítás.....	60-61
27	Megy a vonat.....	61-62
28	Község uthályozata.....	62-64
29	Község építkezése.....	64-69
30	Bűnesetek és a büntetések.....	69-76
31	A cselédi sors.....	76-85
32	Niklai bucauvásár.....	85-90
33	Népművelés és a kultúra.....	90-102
	Kulturális egyesületek.....	102-106
	Népi betegségek és azok gyógyítása...	106-118
	Milyen viszony volt Berzsenyi Dániel és a falunépe között	118-121.

Ez a falukronikájának az I. részé.

NIKLA KÖZSÉG KRONIKÁJA.

Összegejtötte a írta: Hársházi István, Nikla.
NIKOLAUSZ, - MICOLA, - MIKOLA, - MIKLA, - NIKLA.

A marcali szőlőhegy magaslatától keletre, vagy az öreglaki vasadi-keresztir irányától nyugatra nézve látjuk, hogy a két dombláncolat között, egy mély völgy húzódik meg, amely északra lenyulik egészen a Balatonig. Csak a Fonyódi dombok lankás vonalai bontakoznak ki a szem látó határában és takarják el napsütésben ezüstösen csillogó és kéklő Balaton vizét, a völgy közepe táján.

Ez a mély-völgy-kisebb dombok lankás hullámszerűsége által egészen a Dráváig.

Amint a két egymástól-körülbelül 20-22 kilométer távolságban levő dombláncolatról a völgybenézünk azt látjuk, hogy a völgyben lévő falvaknak még templomtornyaik is mélyen alul maradnak a két huzamosan emelkedő dombláncolat legmagasabb pontjaitól.

A völgy legnagyobb mélyedésében fekszik Nikla község. Attól délre Libickozma /Bukógát/ terület. Niklától Északra húzódik Táska község. Északi végétől kezdve a balatoni nagyberek nyulik a Balatonig.

Nikla déli végétől Keletre Öreglak felé a köves ut menté egészen Hódoshát hegyközség településig kétkilométer hosszúságban gyengébb emelkedés van, a szélessége azonban Kőkéd pusztáig terjed ki. Ez egyenes sikon lenyulik Délre, Pusztakovácsi, Somogyfajsz, Somogyvár irányában.

Nikla északi végétől Keletre Öreghegy irányában huzamos emelkedés van. A templom tornya a faluval együtt már mélyen alul marad a völgyben. Ez a homokdomb-emelkedés mindaddig tart, míg Észak Keletre a falu határában léssz látó dombnak nevezet homok buckákat el nem éri. A homokos dombláncolatot telepítették be a niklai őso k szőlővel és a későbbi idők folyamán így alakultak ki a szőlő tőkék. Öreghegy, Kikeri, Csipihegy, és Szörhegy.

Ezeknél már egyenlő a magassági vonal úgy a marcali, mint az öregla-
ki dombok láncolataival. Szintén egy mély völgy következik, Buzsák
községgel és szélességében kiterjed fonyódi- kaposvári vasutvonalig

Északra szintén le nyúlik a Balatonig, míg délre Somogyjád felé.
A régi krónikák szerint évszázadokkal azelőtt Balaton volt ere-
is. Még a török hódoltság idejében a marcali vár ostrománál csónako-
n közlegedtek. Kétséget kizárólag meg lehet állapítani még ma is hogy
régebben nagy kiterjedésű, ingoványos terület volt. Ezt igazolják a
geológusok talajtani kutatásai. Most is nagy kiterjedésű lápi földe-
ket találnak, s tőzeg telepeket tárnak fel. Így Boronkán és Somogyasz-
szentpálon is.

Az 5-600-as években ezt a vidéket Balatontól le a Dráváig szlá-
v nemzeti ségű népek önzölték el, akik a használható területeken föl-
műveléssel foglalkoztak.

Nikla keletkezéséről pontos adatunk nincsen, csak az 1332-37 és
1454-1 oklevelekben Mykala néven fordul elő, s plébániája volt.

Minden bizonnyal a falut szlav nemzetiségű népek lakták ezt bi-
zonyítja a falu védőszentje Miklós püspök neve. Nikolusznak, majd
Mikolának nevezték a községet, de Nikola alakban is előfordul.

A falu templomán, amely román stíl-
lusban épült, kettős kereszt van, ami a keleti szlávség-
nek szimbóluma.

A régi település nem a mai helyen volt. Valószínű azért, mert ezt
a helyet akkor még víz borította. Hódoltság alatt húzóbevégozás
helyén volt ami lényegesen magasabb ponton feküdt, mint a jelenlegi.
Feltételezhető, hogy a víz visszahúzódása illetve feltötődése után települt-
a mai falu.

A régi településnek az akkori felszín legjobban megfelelt, mivel
az észak-keleti oldal dombos és a szélről jól védett terület volt.
A települést jellemzi a szétszorttság. A környező községek hasonlóak
ehhez, lakosságukat illetőleg is. Pusztakovácsi, Somogyfajsz, Somogyasz-

szentpál, Táska, Buzsák, Lengyel-tó.

A területi eltolódottság bekövetkezését megállapítani pontosan nem lehet. A község körülbelül két és fél évszázaddal ezelőtt kezdett erdőssé válni, a szárazabb helyeken, ahol farkasok és vadak csak erre a helyre telepedni, az 1715. évi összeírás már új telepítvénynek mondja és a lakosságot tótoknak jelöli meg.

Birtoklási okmányokban 1536-ban Miklaj Ferenc-é volt, Berzeenyi Mária-a Kőltő unokájának állítása szerint-ettől kapta a község Mikla

nevet. Még az elmúlt század közepén 1859-ben is Miklának nevezték / sőt még a mai napon is az idős emberek, ez látható Berzeenyi obeliszkjénis. De 1861-ben egy okmány községi bélyegzőjén már Nikla volt. Iderejtették a katonafogás elől menekülő emberek is.

1660-ban Koczól Mihályé és Somogyi Istváné, 1701-3-ban mint pusztá-Csoknay Családé volt. 1726-33-ban mint új település Thummon családé, 1765-az előbbieké, majd Enessy Róza és özv. Kaldj Jánosné-é. Utána, 1773-78-ban Berzeenyi Lajos és Barca Mihályé. / Az évek dátumát és birtoklási neveket Somogy Vármegye Általános ismertetőjéből nyertem. /

Nikla, a Balaton vízrajzi rendszerébe tartozik. A patakok folyásának iránya dél és észak. A Balatonba ömlenek. Források a környéken nem találhatók, hanem két mesterséges patak húzódik a falu alatt. Mind a két patak neves ezüst eredetű. Az egyik a falu keleti oldalán húzódik végig, Kosztoricának hívják, míg a másik, a nagyobb, melyre a malmokat is építették-Bera patak. Nyugoti oldalán húzódik a falunak. Ez a rész talajvízes terület, valószínűleg ezért is ásták évszázadokkal ezelőtt ezt a patakot, -mely Kiskörpádtól egészen a Balaton nagyberekig több község alatt húzódik, hogy levezesse a talajvizet. Hajtotta a malmokat vízesmalmokat, majd a nagyberekszélen Somogy szentpál északirészen, az ugynevezett nagyárokba ömlik, ami ismét mesterségesen keletkezett, ez is a Balatonba ömlik.

A malom árkon tuli rész melynek nagysága 80-100 kataszteri hold az emlékezet szerint ezt hatalmas erdősség és ingovány borította s e

II. Nikla körüli terület nagyberek.

mely lepusztott Nagyberékig. A falu népe ezt a részt ma is csak úgy nevezi, hogy berek. Ahol tölgy, - hárs, - fűz, - berekfa /68-as/ erdőség volt, a szárazabb helyeken. Ahol farkasok, és vaddisznók nagy farkaktán tanyáztak. Nem egy esetben faltak fel ebereket is az erdások. A régiöregék még ma is emlékeznek, hogy találtak csizmát, amelyben csak a lábezárak maradtak meg, a gazdáját a Farkasok falták fel.

A bereki erdőségben olyan hatalmas fák voltak, hogy azok eddig családok elhalálása után a földet a fákra adták, és a fákra a földet adták. Ilyen szoktak megbujni a betyárok, amikor a pandurok szorongatták őket. Iderejtöztek a katonafogás elől menekülő emberek is.

Az erdőségek mellett és közöttük ingoványok, rétek terültek el. A falu lakói éjjel szokták a jószágukat legeltetni. Hogy a vadállatoktól meg mentse őket, nagy tüzeket raktak, melyeknek fénye távol tartotta a vadakat.

Balatoni Nagyberék még a tizenharmadik században is létezett egészen a falu északi végéhez. Mára, ingoványos terület volt. Még Berzsenyi Dániel idejében is csónakon jártak itt a falu lakói pákászni, halászni és madarászni. Jelliasich hadjárata idejében ide rejtették el értékesebb holmijaikat és élelmüket. Szabadságharc bukása után, itt bujdosnak Kossuth emberei, köztük Berzsenyi Farkas is.

Az előtt teljesen víz, majd lápos ingovány és erdőség borította a jelenlegi falu helyét. Az erdőségek lassú irtása, az ingoványok feltöltődése, vízek levezetése folytán került sor a mostani helyre település. Erdőség, ma a falu keleti és délkeleti részén található, amely akár erdő.

Grinya Márton bácsi gyerekkorában még csak 45, - ház volt, aki 1931-ben meghalt még 94 éves korában. /

vagy más, főlöntés, terményt, malacot, tyúkot, tojást, méket, stb. helyett díjazni fejében adni. Az a jobbgyűrűres, aki a robotot, vagy díjazását valamilyen oknál fogva nem szolgálta, vagy nem fizetett meg azt dicsőre-

II. Nikla község területi nagysága.

A község összes területe 4.059 kataszteri hold, de ennek nagy része terméketlen terület volt. Csak a keleti és déli részein volt némi szántó föld, ahol termelni tudtak. Ez a talaj is legnagyobb részben homok, sőt néhol futóhomok, mint például az északkeletre levő Tímácsi dűlő volt beosztva, hogy az egyik dűlő földben volt, míg a másik dűlő.

Ez a terület azóta az itt lakó nemes urak: Thummen, Káldy, Enessey, Somogyi, Miklay, Barcza, Koczól, családok között. Ezen családok legelői között elhagyottak.

Az elhalála után a 18 század közepe táján, Berzeonyiek, Lajpcsigok, Molléki, Gyarmati, Gömbös, Korenika, Kormendi, Golobics, Povics, Régió Rajcs, Kiss, Csányi, és Fischer családok között. Csányi és Hagyárossy is leginkább a rossz utak kátyúiba, vagy utcai kerítésnek használták, de inkább bérlők voltak. Voltak zsidó bérlők is, a 18-század végén már föld

tulajdonosok lettek. Ezek voltak: Stányhárt, Estány, Rosenfeld, Hock, Kohn, Seiber, Ori, Ezek birtokaik a 19-század elején leginkább a parasztság kezébe ment át.

A község lakói 18-előtt jobbágyok voltak, akik robotért kaptak földet. Ezeket urbéres jobbágyoknak hívták. Az urbéres jobbágy

földeket szeksziókra osztották, és fertályokra osztották. Egy egész hely szekszio négy fertály, azaz 24-kat hold földnek felelt meg. A félhely szekszio, annak felét, míg a fertály 6-hold terület volt. Niklai jobbágyok használati tulajdonában 55-fertály föld volt, s minden fertály földhöz egy jog legelőt kaptak, ami körülbelül egy holdnak felelt meg. Így a község jobbágy urbéresei 330 hold földet birtokoltak és 55-legelőjogot robotért.

Nem sok jobbágy volt egész helyszekszioja. Leginkább csak a legnagyobb családdal rendelkezőknek. Egy szekszio föld után 350 napot, illetve egy erős munka képes családtagnak egy évig kellett robotot szolgálni, ha pedig szellérházban is láttak akkor még 20-25 föld vagy még 20 napot is kellett szolgálni. Azon felül minden 10-kbbs, vagy mérő, fölöntő, terményt, malacot, tyúkot, tojást, mézet, stb kellett dézsma fejében adni. Az a jobbágy urbéres, aki a robotot, vagy dézsma valamely oknál fogva nem szolgált, vagy nem fizetett meg azt a kereset

-6-

hurtták és megcsapták, a földet el vették tőle.

A jobbágy urbéresek földjei a falu északi végétől a táskai út mentén keletre kezdődött. Három dűlő föld szélességben kinyulott egészen Tíleseiig. /Kiketlei dűlő, Kikeri dűlő, Öreghegyi dűlő./ A művelési terv mindig úgy volt beosztva, hogy az egyik dűlő földben őszt, míg a másikban tavaszt vetettek. A harmadik dűlő föld mindig parlagon hevert, a azon szokták legeltetni az állataikat. Az volt a trágyázás, amit az állatok legelés közben otthagytak.

A minden évben való földváltás miatt nem tudták trágyálni, senki nem tudta, hogy a következő évben hovámerik ki a földjét. Így a trágyát leginkább a rozsz utak kátyúiba, vagy utcái kerítésének használták, de legtöbb esetben a falu végére hordták ki.

A község egész helyi székizés urbéres jobbágyai a jobbágy világ utolsó fázisában ezekre a nevekre, illetve családokra emlékeznek: Márton családok, Pongráckovács János, Takács Laci László, Sebrek család, Pihander, Purci Molnár, Darius Horvánt, Légrádi, Makár, Ballak, Fellai családok. /Takács Balint, Takács Káse István és Légrádi József mondták el/

Az úgy nevezett telkes gazdák nagyon kevesen voltak: Domák, Vitaiak Sebrek, Fujszok, Rajcs, Béres, Görény, Csakádek és Szira családok.

/Ezek a nevek fordultak elő leginkább a régi községi adófizetők naplójában, amit magam kerestem ki a község háza padlásán sárguló és porosodó régi iratok közül.

Ezek után a földhöz való juttatás meg is szűnt. A birtokok a

III. Földek megosztása felezabadulás előtt.

A község gazdasági képe a tagosítás után, az 1800-évek végén kezd rendeződni. Ekkor még kevés volt az önálló dolgozó paraszt, inkább úgy nevezett kurta uraságokból állt a község a azok családjaiból. Ezek a 1914-18-as világháború előtt kezdének kipusztulni. A kurta urak földjét nagyon kevés kivételével a másik uraságok vették meg. A parasztság nagyobb része földnélküli zsellér, vagy család marad. Kis hányada, akik a jobbágy világ után, amikor a birtok tulajdonukban maradt, és tudtak annyit összekuporgatni, hogy a szaporodó és széjjel háziasodó családok a község területén tudták megélni, de ezek között többen

ládjaiknak tudtak birtokotvenni, éltek szegényes életüket.

Igy jutott a parasztság közére ~~maguknak~~ több földterület. Meg kell jegyeznom, hogy a dülök neve részint szláv eredetű, Pl: Bazin, Rasztina, Povica, Ragdon, Koastorica. A többi dülő eredeti tulajdonosának nevét viseli még ma is. Pl: Gombóstag, Asszon, tag, Szentkúti-dülő, Búdöskúti-dülő, Kondavár, Béka vár, ez az említett két utobbi azért kaphaták a nevüket mivelhogy lápos ingoványos, mocsáros területek leginkább békák tanyáztak ott amíg le nem csövézték. Szilajmezőben pedig nagyon el kellett találni a meg munkálását, hogy az teremjen, azért nevezték ez szilajnak. stb. Vagy a legközelebbi község nevét vette fel az arra elterülő föld így: Táskaí dülő. Buzsáki dülő, stb.

A takácshegyi út mentétől délre a Koastorica érektől keletre fekvő 60 kát - holdas Povica tag került el, ami az 1800-években Kiss nevű ügyvédé volt. Fischer István birtokát 1918-után parcelázták ki, de csak a gazdagabb parasztság tudott pár hold földet venni.

A községtől nyugatra, a posta uttól északra, a niklai parasztság vásárolt, a délre fekvő birtokból és a posta út menti Povica földet a csömendi parasztok vették meg.

Nagyatádi Szabó-féle földreform folytán a niklaiak házhelyel együtt kaptak 308 kataszteri hold földet. A legtöbb hasznavehetetlen ingoványos terület volt. A házhelekre alig építették fel a házakat, mert olyan messze mérték ki a falutól. Újfal, Légrédi Imre, Ezzel aztán a földhöz való juttatás meg is szűnt. A birtokok a következőképpen oszlottak meg a tanácsköztársaság utáni években.

A község területe 4.059 kat, hold, ebből Berzsényi Sándor földbirtokos tulajdona volt már 2.400 kat, hold. Az elhalt kurta nemesek birtokait leginkább az ő tulajdonába kerültek. Lájpeig István földbirtokosnak 800 hold jutott. A parasztság keszen pedig, 859 kataszteri hold föld maradt.

Ha ebből levonjuk a tagosításokor kapott 385 kataszteri holdat, akkor látjuk, hogy a feloszabradulásig 1945-ig, 97-év alatt a parasztság csak 474 kataszteri földet tudott szerezni, de ezek között többen

vannak csomendiek is.

Ugyanakkor Berzsényi Dániel 1.200 hold földje,-unokája, Berzsényi Sándor földbirtokos kezén 1920-ig niklán még 1.200 kat holdak föld del gyarapodott. *Puntaközösi és Lukapuntainak (Mandli) 3.000 kat földnél is több volt.*

Ha az 1932-i népszámlálás szerint itt lakó 1433 lakos között meg- osztjuk a 859 kataszteri hold földet, akkor látjuk, hogy egy lélekre mi- mindössze 1/3 hold és 150-négyzetű 61 föld jut. Ebben benn van a szántó legelő, rét, erdő, mocsár, és más hasznavehetetlen terület.

A parasztság közül, 20-30 hold földet a következő gazdák tudtak sze- rezni: Nuszár József, Takács Balint, Makár Miklós, Kalló Ödön, Vitai Istvá- ván. Balázs István elnöklésével, míg Hodóshát "Vörösmarty néven", elnökük:

Legtöbben voltak az 1-5 holdas parasztok, aztán 5-10-ig még jó né- hányan, 15-20-ig már kevesebben. Legtöbb volt a nincstelen paraszt az- a szőlős és a cselédember.

Felszabadulás után, 1945 tavaszán jutottak igazán földhöz, amiért évezredek óta küzdöttek. Most azoké lett a föld akik vértüket hullatták érte és még kenyert is alig ehittek. Az urak dőzsölték el a nép véres verejtékének gyümölcsét itt is. 1944dec 6-án szabadították fel a szovje- jet hadsereg katonái a községet, 1945 tavaszán megalakult a földosztó- bizottság. Elnöke volt először, Horváth Pál, aztán Gréci József. A bizott- ság tagjai voltak: Balázs István, Tomisa Imre, Hársházi István, Hársházi Jó- zsef, Galambos Ferenc, Németh István, Kakatics József, Légrádi Imre, Fellai Vendel, Péterfal György.

Nincstelen parasztokból, szellérékből, volt urodalmi cselédekből földtulajdonosok lettek. A kisiparcsok is kaptak 2-3 -kataszteri hold földet. Házhelyeket is osztottak ki. Először a falu sorában lévő urodal- mi majarak belső telkeiből. Így meg szüntek az utcákon az üres telkek. Szébblet a falu arculata az egyre gyorsabban épülő új házak tömegével.

Cselédek leginkább a volt cseléd házakat kapták meg, melyeket rövid időn belül lebontottak s azok anyagából csinos szép, takaros házakat építettek. 1950-ig szinte gombamodra nőttek ki az üres telkeken, s

a zsúpos, kisablakos, egészségtelen cseléd házak helyén rövid időn belül 35 új ház épült. Az idő otta meg duplázódott, arégi házak is eltűntek már, újak épültek helyetük, alig van belőlük egy-kettő, s rövid időn belül azok is el tűnnek.

A falu életében a másik nagy változás az volt hogy, 1959, III, 3-án Termelőszövetkezetté alakult, a falu parasztsága s a határban lévő telepés kültekkel együtt mint Hódoshát és Takács hegy.

Nikla parasztsága Berzsenyi Dániel nagyköltőnk nevével illetve a közös gazdaságot, melynek Makár József /búrke/középparaszt lett az

elnöke. Takács hegyi települők "Zalka Máté" néven léptek a közösbe, Balázs István elnöklésével, míg Hódoshát "Vörösmarty néven", elnökük: Buzsáki Pál. A két kisebb külterületi szövetkezet 1960-ban Vörösmarty néven egyesült, elnökük Balázs István maradt. Egy év múlva 1961 őzén-a három termelőszövetkezet egybeolvadt Berzsenyi Dániel néven. Most Misaeta György az elnök egy évig. A 1962-ben új elnök választás van, Kalló József veszi át a tiszteket, de csak egy évig viselte mert lemondásra kényszerítették. Helyébe Lukács László pusztakovácsi lakost választották aki még a mai napig sem tudta megerősíteni, termelőszövetkezetet. Az 1963-évi zárszámadáskor csak állami támogatással tudtak 1-egységre fizetni 25 forintot.

IV: Föld termelésének kialakulása.

A község földje régebben terméketlen volt, csak a község keleti és déli rész volt használható. Ez a talajminőség is legnagyobb részben, homok, sőt néhol futóhomok. Nagyobb természetmennyek csak Berzanyi halála után, mikor fiatal gazdálkodtak, mutatkoztak. gazdatisztokot alkal-

lacsapolták a berkes részeket. Árkokat vágattak. Igytették termékennyé Bazia és Rasztina nevű dűlőket. Több helyen csőlefélyókat építettek a talajba, melyek maradványai ma is megtalálhatók egyes helyeken. Az csövek agyagból égetett kb 40 cm hosszúak, melyek a földek szélén lévő árkokba veszi le vizet.

gaboba termelésben tud is halladták őket főleg amikor a mitrógra hatását is meg ismerték. 1939-40-es évek ben

A község déli-délnyugati részén elterülő földeken az úgy nevezett

Fischer mezőben, a falu északi részén Bazia és Rasztinában, majd a
Fischer mezőben egy kis területen agyagos kötött talaj alakult ki.

Ezek voltak a község határának legjobb termőföldjei, 2.597, katasztrális területen, ahol rozsot, árpat, zabot, kukoricát, krumplit és répát tudtak termelni. Buzát akkor még kicsiben, Rozsát annyit termeltek, hogy nem csak a szükségletüket fedezték hanem pár mázsa rozsot el is tudtak adni.

Tehát abban az időben csak rozs volt a fő termény. Azonban nagyon jó termésnek számított ha egy egész szekéles urbrees-jóbbágnak 10-15 kila gabonája termett. Egykila gabona hát fölöntő volt. Abban az időben kilés zsákok voltak, a egy ilyen zsákban kb 75 kilogramm rozs volt, a egy pedig 80 kg. Később mérőt használtak, ami négy fölöntőnek felelt meg.

A községnek is volt fölöntője, amit hivatalosan használtak, pásztorok, kovácson, kántorok járandóságának kimérésén. Ezt a fölöntőt 1860-ban készítették. A papnak azonban már pozsonyi mérővel szedték, illetve mértek a hívek után járó pár bér gabonát.

Berzsenyi Dánielnek egyik leveléből is kitunik-hogy 200 köbös rozs volt eladó. 1933-ban kb 34 vagon kenyérgabona termett a faluban. Az urodalmak három nyomósos gazdálkodást folytattak. A föld egy részét pihentették. Mivel a község legnagyobb része homokos talaj, így csak keveset tudtak mindenféle növényt termeszteni. Később már váltózott a helyzet, lucerna, lóheré, szarvas keret, és más takarmány félések apró magval. Amikor némbleg megismerték az agrár technikát. A még meg lévő két uroda loma Berzsenyi és Lajpcsi szakiskolát végzett gazdatiszteteket alkalmazták, akik szakzerűbb gazdálkodást igyekeztek bevezetni.

Rendszeres trágyázásokkal feljavították a földeket a múlt század végén és az e század elején, már nagyobb mennyiségű búzát is termeltek, sőt lóherét és lucernát is. Parasztság is szorosán ngomon követte a gazdaságokat a termelésben. A gabona termelésben tul is halladták őket főleg azután, amikor a műtrágya hatását is meg ismerték. 1939-40-es években

V. A föld művelése.

Akinek nem volt befogni való jószága, bizony úgy kapta fel a földjét, mint a szántóföldjét. Először a faluban két testvért, még a jobbgy világtól, hogy olyan erősek voltak, hogy maguk akaszkodtak a járomba és húzták az ekét a homokos földön. Erős Gábornak és Jancsinak hívták őket. Nem az volt a nevük, csak az erőjükről nevezték így őket. Az apjuk fogta az eke szarvát a háttá a faekét. Akár a kapálás, akár az ültetés nagyon nehéz munka volt mindegyik. A kapálást én is próbáltam még gyerekkoromban, az 1914-es világ háború után. Mi is úgy kapáltunk földet négyléc /4.000, négy szög öy földet, mert a világháborút végig harcoltunk szegény apának nem volt pénze. A fogattal rendelkező gazdag parasztok pedig annyi napzámot kértek a felszántásért, hogy egy hónapig sem tudták volna leszoigálni. Tehát mi is úgy kapáltuk fel. Három hét alatt végeztünk vele.

Tehát akinek nem volt fogata, de tehetősége volt hozzá a föld szántattatá fel a földjét mással. Paraszteségnek leginkább marha fogata volt, még a kisebb uraságoknak is. Leginkább öker vagy bívaly fogattal rendelkeztek. Lőfogatta, leginkább Berzeanyieknak vagy Lájpcig nek állt rendelkezésére. Szántó alkalmatosság, úgy az eke, mint a taliga fából volt. Csak a lapos vas nem, ami hasított a földet. Taligának fatengelye volt, de még a szekereknek is, amit hájas zsirral szoktak megkengetni, hogy ne csikorogjon munka közben, s ne gyulladjon. Egy fatengelyű kocsi alkatrésze volt a második világháború előtt is lehetett látni a Berzeanyi majorban, a kovácsműhely előtt. Nagyon sokszor szoktak nézegetni, amikor napzámba jártunk, mert a majorban szoktunk összeülni. Emlékszem a kocsi tengely vánkossájjára, 1919-volt rá vésvé. Cigány Kálmán intendő szokta mondani, hogy az a kocsi még a Dani uraságé volt. Kezdetleges mezőgazdasági szerszámok voltak ezek. Pedig a múlt század végén és ennek a századnak elején is ilyen ekékkel szántottak. Az uradalomban már az 1900-as évek elején vas ekével, úgy nevezett szakekével szántottak. A parasztság csak az első világháború után tért át a vas eke használatára, azonban a szegényebek a második világháború előtt a felszabadulás után is

lehetett volna venni azon az összegeten. A régi időkben, az a 14-es háború előtt is a gabonát kézzel veteték, még az uradalomban is, hátramar az 1900-as években itt is volt egy 30. HPR Ford traktort, ami már sokkal használhatóbb volt az előbb említett szántógépnél. Utána hamarosan már Berzenyieknek is volt ugyan olyan gyártmányu traktoruk, csak erősebb a nagyobb munka képességű. Legelső traktorosok nélkül a Lájpcig uradalomban, Simon István, és Szabó Antal volt. Berzenyi uradalomban Harangozó György, Faragó Mihály és Várdai István. 1926-nyár elején Kelemen István nélkül főjegyző fia vásárolt cséplővel együtt. A gazdaságok kizárólag csak szántani használták, cséplésre gőzgépek voltak. Kelemen István azonban berceplelere is vállalkozott.

VI. Növények termesztése.

A régi időkben amint már megjegyeztem a főtermés kenyérgabonából rozs és zab volt, mivel hogy a község határa homokos talaj. Ezek a növények is csak közepes termést hoztak. Már később amikor rájötték arra hogy a trágyát nem az út sarába kell hordani, hanem a földeket kell megszórni vele, vagyis trágyázni kell jól érett istálló trágyával, akkor kezdtek próbálkozni buzavetéssel Bazia és Raastina nevű dülőkben meg az oroszországi mentén ahol kötött talaja a föld. Ezek a kísérletek már némi sikerrel is jártak. Az öregek elmondása szerint ez még a múlt század vége felé volt.

Azóta azonban nagy változások történtek a mezőgazdasági termesztésben is. Felismerve azt, hogy a homokos területeknek megvannak a sajátos növényei, így ma már nemcsak rozsot, zabot, kukoricát, répát, és burgonyát termelnek, hanem más is.

Szépén termesztenek búzát, árpát, lóherét, lucernát, piborherét. Napjainkban már kertészeti növények is térhódítanak, mint dohány, paradicsomot, mákot, diómyét, hagymát, és más zöldségféléket, sárgarépa, zellert. Ezeket mind annak lehet következtetni, hogy a parasztság az idők folyamán felismerte a talaj termőképességű viszonyait és annak megfelelő kezelését. Az a rendszerben gazdálkodtak a földhöz járó

jutott új gabona. Igaz -15- akkor is volt egy két parasdi ember aki csak
 A régi időkben, még a 14-es háboru előtt is a gabonát kézzel vetet
 ték, még az uradalomokban is, habár már az 1900-as években itt is v
 volt vető gép, de csak egy-kettő. Kühne gyártmányu magyarovári, kicsi
 10-12 sorosak, egy-egy tábla gabonát szoktak csak vele elvetni, azután
 a szellér és cseléd gyerekek játszottunk velük a gépszinben. Leginkább
 a kézi vetés volt a divat. Itt meg kell jegyezni, hogy nem mindenki tu
 dott kézzel vetni. Minden uradalomnak meg voltak a szakkepzett vető
 emberei, akik mást nem is igen dolgoztak, csak a magtárakban rostáltak,
 a magokat pácolták és vetettek. Ütemes karlendítésekkel szórták szét
 a magokat az elvetendő magvakat, a nyakukba akasztott vető abrész
 ol, vagy erre a célra használt lepedőből. Vetés közben a vető embernek

szavát nem igen lehetett hallani, még pedig babonáságból. Ugyanis azt
 tartották, hogy azért nem beszélnek, hogy a mezei férgek, illetve állatok
 ne tudják meg hogy ott magvakat szórnak és föl egyék. Jó vető emberek
 voltak, Komár Józsi bácsi, Péter Antal bácsi, Saurmó Jóska bácsi, Buta
 Imre bácsi, Soosrics Gyuri bácsi, Trefeli Vendel és Trefeli János bácsi.
 Leg nevezett bácsik közül már egyszem él, de mindannyit ismertem. Nagyon
 sokszor, úgy az őszi, mint a tavaszi vetésekkor voltam nekik maghordojuk,
 vagy jártam a vetés szélén, hogy lássák medig hullik a mag.

Uradalmi emberek voltak mindannyian. Ők az édes apjuktól tanulták el
 a kézi vetések fortélyait, s ez a vetési művelet apjáról fiúra szállt itt

Uradalmi emberek voltak mindannyian. Ők az édes apjuktól tanulták el
 a kézi vetések fortélyait, s ez a vetési művelet apjáról fiúra szállt itt
 a földön. Ezek a vető emberek szoktak a parasztnak is elvetni, holdvilágos
 esteiken, vasár- vagy ünnep napokon. Ezért bort szoktak kapni, bacsura
 vagy karácsonyra, szoval ünnep napokra. Némelyik vető embernek 10-12
 akó bora is összeegyült mint vetési áldomása. De már az 1914-es
 háboru után jobban elszaporodtak a vetőgépek: Nem csak az uradalom,
 hanem a gazdagabb parasztek is, hárman-négyen társulva vettek egy-egy
 gépet és már azzal vetettek.

A rendszeres gépi vetés azonban csak a felszabadulás utáni években
 következett be, amikor már a rendes mederben gazdálkodtak a földhöz jők

jutott újgatás. Igaz még akkor is volt egy két maradi ember aki csak kézzel vetett.

Ma más a helyzet, A termelészövetkezetben modern gépvontatásu, nagy teljesítményű géppel vetnek, ahol két ember a gévezető és a vetőgép-re ügyelő 8-óra alatt többet elvetnek mint a vető emberek két hét alatt.

A vető magvakat régen kézi rostával napokszám szelelgették, tisztogatták ki. Ma már különböző gépielőkkel hajtott magtisztító: selektorok, triőrök és más gépek állnak rendelkezésre. A vetni való búzát már régebben is az úszógomba ellen pácolni szokták rézgalic oldattal. Ma már különböző és hatásosabb vegyszerek védik a növényeket a betegségek és a gyomok ellen.

A régi parasztság kenyér gabona magvak, az őseik elvetési helyét leginkább istálló trágyával jól meg hordva háromszori szántással volt elkészítve. Buktatás, keverés, és vetőszántás. A vetés előtt a talajt, akár géppel, vagy kézzel vetették, jól meg borónálták, fógasolták, s csak úgy vetettek rá. Ezt csak a parasztság csinálta így. Várjuk a magot kaparták

Az uradaloknak nem volt arra idejük, hogy háromszor szántásnak. Csak egyszer. Nagyon sokszor boronálás nélkül vetettek el. Igaz nem is termett más a földön mint cigányzab.

A vetés után annyiszor elboronálták amennyiszor azt a föld mag kiak vánta. A kötött, agyagosabb földeket tárcsázták, hengerelték, ha megkívánta még boncolót is törtek felazével vagy kapával.

Kukoricát és burgonyát is másképpen rakták, vagy vetették, mint most a napjainkban. Régen a felazántott földet elboronálták, majd lecsusztatták, simították kocsival, vagy szekér oldalával, aztán három-vagy négy fogas jelölővel egyenes sorokat húttak, és kapával meg vágták a magfészket, úgy dobálták bele a burgonyát, vagy rakták bele a kukoricát.

Kukoricát, úgy nevezet fészkek trágyázással is szoktak rakni. Még pedig az előre elkészített magfészkekbe trágyát tesznek, erre földet, hogy ki ne égjen a mag, aztán a magot rá egy kevés földdel.

Ma az a szocialista mezőgazdaságban ez is gépesítve van. A kukoricát hatalmas vetőgépekkel a jól bevált ácket termő hibrid

A régi fegyveres vadászok így védte a kis vadakat, hogy vastag hírid kukoricát vetnek, aminek sokkal több a hozama és atáp értéke, mint a régiuxx ugy nevezett lőfogu, vagy nyolcsoros kukoricáé. Mostmár a krumplit is géppel vetik rakják. Nem úgy mint régen, amikor egy személy kapával vágta a fészket egy másik ember kosárból, vagy teknőtől dobálta a magot, azután takarták el földdel. Volt olyan vidék is, például Kapos környékén, Somogyjádán, Ösztöpántán, Püreden, és máshol is hogy a szántás után midjárt a barázdában potyogtatták a magkrumplit, aztán a következő barázdával takartatták el.

Most a napjainkban már a kukorica törés is géppel történik. Kombájna-
 val, ami nem csak a csövet törí le hanem a szárát is egyuttal silóvá
 vágja. Krumplit szintén géppel szedik, ami egyben el is válogatja.

VII? Termesztett Növények Ápolása.

Régebben amikor a vetések már kikeltak és szépen zöldeltek, nagy gondot okozott a gazdának ha a földje vadjárásos területen volt, terkes vagy erdőszéleken, ahol varjúk tanyáznak. Varjúk a magot kaparták ki. A vizeközleken ahol vadlibák tanyáztak a zsenge vetést csipkedték le. A vaddisznók, nyulak, őzek, szarvasok mind kártékonyak a zsenge növényekkel szemben.

Ezen kártevő állatok ellen, a mi vidékünkön régebben úgy védekeztek például az uradalmakban, hogy egy-egy tábla vetés mellett 8-10 éves gyerekek, vagy munka képtelen öregek napozásban riasztották őket. Leginkább hajnalban és este indultak a nagy vadak legelni, ezeket puska lövéssel, ostor durrogatással riasztották, míg a kisebbeket kézi kereplővel. Ijesztőket is állógattak. Az ijesztő rongyokkal teleaggatott földbe csövekelt favolt, jó magasságon a tetejében üveget húztak. A napsütésben az üveg csillogása elűzte a madarakat. Hatásos volt még az is, amikor vitorlás kereplőt szereltek fel. Az úgy volt megszerkesztve, hogy a magasba szerelt vitorla mindig a szél irányába fordult, s állandóan kereplés csengőt is szereltek néha rá, amint pergett-forgott úgy csilingelt is már messziről lehetett hallani a hangját. Még a nagy vadak sem igen merték magiközelíteni sem nappal, sem éjjel.

A téli fagy ellen a parasztság így védte a kis vetéseit, hogy vastagon megszórta polyvával, vagy apró istállótrágyával. Tavasszal a polyvát laboronálták, de az aprótrágyát rajt hagyták a földeken, az volt a fejrtágyásás.

Ha ősszel nagyon fejlődött a vetés a tél elejében nagyon duadt, akkor meg legeltették az állatokkal, főleg birkákkal. Különben a nagy hótól, a dus vetés meg párl, meg rohad megsemmisül.

Amikor a hóborította vetésekre ólmosság esett fagyás következtében jégpáncél alakult, hogy elnefulladjon a falu népa vagyis a vetések tulajdonosai, lapáttal, déc áccal, fejezével felszerelve járták végig a földet lékeltek be a jégpáncélba burkolt vetéseket. Ugyan így járták végig a hóolvadás után tavasszal is, hogy az esetleges vadvizeket keskeny árásokkal levezessék.

A fiatal kukoricának amikor kikel, nagyon sok a kártevője van. Főleg madárfélék, kányák, pacsirták ki tépi a zseme növényt. Ezek ellen ijesztőkkel védekeztek. A négy lábú vadak is tetemes károkat okoztak például a nyulak, ürgek, hősögök. Az ürgeket úgy szokták kiönteni vízzel, míg a másikat csapdával, vagy puskával pusztították.

VIII. Gyomtalanítás.

A gyomtalanítás, mindenkor a kapálás volt. Kukoricát mindig akkor kezdték kapálni amikor annak már öt kis levele volt. Leginkább ezt kétszer szokták kapálni, az első kapálást paragulásnak, míg a másodikat töltésnek hívták. A kramplit pedig akkor kezdték kapálni amikor a sora, illetve a bokra jól meglátozott a földön. Régen még a 14-es háború előtt csak kézikapával kapáltak. A mi vidékünkön rövid nyelű kb. egy méter hosszú kapanyél van használatban. Jól néki kell hajolni amikor kapálnak. Azt meg is szólják aki egyenesen állva kapált. Nem jó kapásnak minősítették azt sem aki sűrűn fölállt. Jó kapásnak azt nevezték, aki hosszú ideig bírta annélkül hogy fölállna. És az egyik rendből csak befordul a másikba s úgy vágja a földet a széles élű erősorozu kapájával.

Nélünk ilyen volt használatos.

A babona szerint, az volt a jókapás aki a húsvéti sonkával a megszentelés után előbb haza ért. Itt még a mai napig is fenn áll ez a babona. Húsvét nap reggelén ma is szaladnak haza a megszentelt étellel, szinte föllökik egymást a nagy sietségbe, hogy szereszet hullik a kosár tartalma. Csak azért hogy ők legyenek az év legjobb kapásai.

A lókapák/mokulók/ a húzas években lettek nálunk ismeretesek.

Berzsenyiék hozattak először gyári kapákat, de a gyengeségük miatt csak a homokos talajú földeken tudták használni. Aztán a későbbi években már az urodalmikovácsok, gépészek, bogárok, s aközégi mester emberek is megismerték annak gyártási módját és ki is smerték a működésüket, aztán már ők gyártottak olyan lókapákat, /mokulókat/ melyek annak a tájegységnek, és talajminőségnek legjobban megfelelték.

Nagy segítséget jelentett a lókapá. Lényegesebben könnyebben és gyorsabban végezték a kapálást, ami azelőtt nagyon nehéz munka volt. Annak segítségével már csak a növényes sorát kellett kapálni.

A parasztság is hamar megismerte a lókapá előnyét. A gazdagabbak már az urodalmakkal egyidőben kezdték használni. Felszabadulás után amikor a földeket kiosztották s mindenkinek lett földje, nem hiányzott a lókapá egy u gazda gazdasági felszereléséből sem. Most a termelészövetkezetben már gépesített kapák vannak. Sőt a múlt években pontosan 1965-ban megkezdtek, nálunk is először a kukoricával a vegyszeres gyomirtást, nagysikerrel. Járt, azotta már más növényonél is használják. Ha ez minden tekintetben beval, egy nehéz és fáradságos munkát a földművelő parasztságot.

IX. Az aratás. Most már nem bekornak hívták az aratókat, hanem kaszásoknak. Egy kaszásokban három személy volt, aki már közelget az életének száz évéhez, ő mondta el nekem pár évvel ezelőtt, hogy az aratók a mai napig is megvan. Igy írom le énie.

Az első kévtű aratógépet nálunk az elsővilágháború után hozták. Berzsenyi Sándor földművelő vezető kettőt, látnak neveztek, láncokra mértek. Ezernégyzöggel egy lánc. Az aratók vontatásnak voltak, négy ökor hústa egyiket. Egyes kicsi bokrokra csoportosítva, ami hatszáznyelből tevődött össze, álltak neki a munkát kettőt, /balcsanak hívtuk őket/ manóval kettőt.

sarlózni a gabonát. A bal kéz öt ujja közé fogták a gabonaszára-
kat és a jobb kézben levő fűrészfogához hasonló nem egészen gör-
be sarlóval vágták el a tövét, és szép sorban marokra rakták a sar-
lókra. Majd estefelé kévékbe kötötték, s úgy rakták máglákba, és de-
gátis kéve/ vagy keresztékbe, /tizennyolc kéve/. Az jó sarlózó volt
aki naponta 30-35 kévét tudott levágni. A környék legjobb gabona
sarlózója Kurta Rézi néni volt Kurta Ballázs Antal felesége. Ő
naponta 40-45 kévét levágott, összekötött, összerakott. Is, hogy
A múlt század végén körülbelül 1880-ban már kaszával arattak,
Péter Antal bácsi aki most 55 éven felül van ő mondja, hogy legény-
korában már kaszával arattak az uradalomokban, de még a parasztság
sokáig sarlóval, még pedig azért mert a sarlóval aratott gabona
szalmájából szebb és jobb szuppkévéket lehetett csinálni a házak,
és más épületek tetőjének be fedésére. Ugyanis akkor még szuppos,
vagy néd fedelű házak és épületek voltak. Tak el.

A sarlóval történő aratási munka díjja, minden tizedik kéve
gabona volt, ebben a fizetésbe a tarlót is felkellett gereblyézni.
A kaszával való aratás hamar népszerű lett. Lényeges változaso-
kat is idézett elő. ~~XXXXXXXX~~ Sarlózásnál, illetve a sarlóaratásnál
mindenki azt csinálta, a férfiak is, míg a ~~XXXXXXXXXXXX~~ kasza haszná-
latánál már csak a férfiak vágák a rendet, kaszáltak, ~~XXXXXXXXXXXX~~
a nők pedig sarlóval a levágott gabonát felszedték kévékbe.

Erre a célra más sarlók voltak. Nagyobbak, kampóssabbak és sima élű-
ek. A marokszedők után leginkább legények, akik még nem kaszálnak,
vagy idősebb emberek akik már gyengék voltak a kasza alá, kötö-
ték kévékbe a le aratott gabonát. Most már nem bokornak hívták az
aratópárt, hanem kaszaerőnek. Egy kaszaerőben három személy volt:
kaszás, marokszedő, és a kötő. Ez az aratórend a mai napig is meg van.

Az első kévekötő aratógépet Niklára az elsővilágháboru után
kb, 1930-ban hozatták. Berzsenyi Sándor földhírtokos vásárolt kettőt.
Fogat vontatásnak voltak, négy ökor húzta egyiket. Egész kicsi
kis kévéket kötött, /baticának hívtuk őket /manilával kötött.

Mint gyerekek én is sokat jártam dolgozni mellettejük. Két öreg béres névvel Horváth Imre bácsi és a Lóki Imre bácsi szokták őket szentelni. Kévéket össze hordani keresztetekbe rakni gyerekek jártunk napozásba, egyik-egyik gépmellé 6-an. A z aratógépekkel csak búzát és árpat tudtak aratni, ami nem volt nagy, és meg dölvé. /elfeküdve/ az aratógépek csak néhány évig dolgoztak ezen a környéken, sok helyen azok használata sztrájkot idézett elő. Nálunk azonban ilyen nem fordult elő. Emlékszem rá, volt egy hatósági intézkedés is, hogy az aratógépeket csak ott használhatják ahol nincs elég szegény ember aki le arason. Nálunk egyébként csak akkor használták már, csak abban az esetben, ha az aratókra rá éretta gabona és pergett már a szeme. Akkor segítettek gépekkel, amit az le aratott abból is kifizették a részt. A gépszeletést azonban fűkaszályással kellett végezni. Aztán már az elfagyott, vagy vízzel elöntött gabonákat aratták velük amit az aratók nem vállaltak el.

X. Aratás az uradalomban.

Minden uradalomnak meg volt a maga embere, aki a gazdaságnak a gabona aratására megszervezte az aratókat. Ezt az embert bándagazdának, vagy aratógazdának hívták. Ő tárgyalt minden esetben a munka adóval és hajtotta végre annak parancsait. Leginkább ezek az emberek, olyan kupecféle csalók voltak, és gyenge jelleműek az urasággal szemben. Annál erőszakosabbak viselkedtek az emberekkel szemben a parancs végre hajtásában. Minden esetben igyekeztek megcsalni keresetből a rájuk bízott embereket. Nagyon sok esetben az ilyen dolgok miatt véres verekedés, sőt emberhalál islett, mint a Tötzent-páli. Nos tartoz Susány puszán, 1905- aratásán a zalai aratók megölték az aratógazdát, valóságosan lefejezték a kaszával azért mert eladta egy kétheti időközsmároznak az aratóknak járó esalonát.

Ezek a banda, -vagy aratógazdák dolgozni nem szerették, csak parancsolni. Ahol csak lehetett, alkalom adódott minden esetben mag csak csalták a bandájukat, és ha mód volt rá becsapták a munkaadó urasá-

got is, összejátszva annak gazdatisztjeivel vagy magtárosával. ~~...~~
 Nagyon sok ilyen ember aztán pár év múlva egész vagyont gyűjtött
 össze, ha el nem kocsmásta, kártyázta, vagy fehérnépre nem költötte,
 Takács Bálint is ilyen ember volt. Fiatal ember korában miad szegé-
 gény ember aratógazda volt hol egyik uradalomban - hol az a másik-
 ban, amíg meg nem ismerték a hamisságát és a kabzsiságát, majd a kék
 viselők vállasztásainál, mindenkori kormánypártnak volt a kortese.
 mind gazdag paraszt halt meg.

Azontán voltak olyan aratógazdák is főleg itt Niklán akik mind-
 végig szegény emberek maradtak. Nekik dolgozni kellett a bandával,
 ők kaszáltak elől. Mivel a bandát összeverbuválták, és a parancsot
 végre hajtották, xxxxxx xxxxxx 800 négyszögöl kukorica földdel
 többet kaptak, mint a másik aratók, valamint egy marha kihajtást az
 uradalom legelőjére. Semmi egyébett. ~~...~~ kellett dolgozni nekik
 mint a másik aratóknak vagy még többet, - minden este a munka után,

amikor a többiek haza mentek kellett neki menni parancsra az ura-
 sághoz vagy az intéző urhoz, Akár Berzsenyi vagy Lajpcig
 aratógazdája volt. Legismertebb aratógazdák voltak a Niklai gazdas-
 ágakban még a 14-es háboru előtt, vöröscsurnó Hársházi József,
 Domonkos József, Trefeli György, Géczi Ferenc, Hársházi György,
 Takács Lázár, Németh Antal, Komár Pap József, Németh István, Tomisa
 Imre, Kocsis István, Péterfal József, Ballázs István. Ezek mind a
 bandájukkal együtt arattak is ők vágták a rendett elől. Aztán
 voltak a nem dolgozó, úgy nevezett botós gazdák akik csak sétál-
 tak az aratók után fürkésztek hogy melik hogyan dolgozik és mie-
 dig hajszolták a szegény aratókat hogy az uraságnak kedvébe jöjjön
 járjanak. Ilyen volt a Takács Bálint, és még sok mások.

Az aratás mindenkor részes volt, kivéve az 1914-es világháboru
 alatt volt komenciós. Akkor az aratók 30-napra szerződtek le
 aratni uradalmakban dolgozó hadifoglyók mellé. Egy ka-
 szás kapott akkor 14 mérő kenyérgabonát, fele búzát és fele rozsat

a kötő 9-et a márokszedők pedig hatx 7-et, szintén felesbe. Ezért kellett az aratással együttvéve 30 napig dolgozni. Háboru előtt, és utánna már az aratás részese volt. Nálunk is lo-ka volt az arató rész. Ezért nagyon sokat kellett dolgozni, s azon felül még munkakadíj nélkül is. Két napot, azért hogy arathattak az uradalmakban, 3 napot pedig, amiért a gazdaság összeszerblyéztette lógeréblyével a tarlót. Ezt egyébként mindenkor az aratóknak kellett szerződésileg összegyűjteni, kérébbe kötni a máglyákba rakni. Az aratók kaszmáknak hívták a tarlokön összegyűjtött elmaradt gabona szálakat.

Tetemes ingyen napszámot, illetve mi robotnak hívtuk-nyertek így az uradalmak. Berzesnyieknél leginkább 15 kaszáló szokott dolgozni, a vízfordóval együtt 46 személy. Ezekből évente ingyen napszám csak 18 nap volt biztosítva a gazdaság részére. É s még sok más olyan munka volt amiért allig hogy fizettek valamit. Takarmányfeleségek kaszálása, gyűjtése, és takarulása, stb.

Niklán nem voltak soha idegen arató munkások, mindig a helybeli szegény emberek arattak, sőt ezek annyian voltak, hogy nagyon sokan közülük leginkább vidékre kényszerültek elmenni megkeresni a kenyerüket. Leginkább a szomszéd községek uradalmiban, mint, Kürtös puszták, /Bogyai, Mártfi, g/Csömeny, Győta puszták/ Marcali gr Széchenyi /Kölked puszták, /gr Jankovich/Hegyesd, /Máripuszták, /Somogyvári gr Széchenyi, / mentek el bandástól aratni. Itte már mindegyik helyen botos aratógazdák voltak. Ezekből nem sokat ismerek csak azokat akiknek a bandájukban én is arattam. Ezek voltak a következők: Táskáról, Kiskotor Sándor, Somogyvárol. Lukács József, Nem sok jött lehet mondani a viselt dolgaikról. Ezek a helyeken illetve gazdaságokban leginkább már kezes aratások voltak.

Ha az aratók a cséplést is végezték akkor a loo mássa gabonából 13 mássa gaboná volt az arató és cséplő rész. Az ingyenes munkák után ezért a fizetésért le kellett aratni, behordani, s elcsépelni a gabonát.

Handwritten notes at the bottom of the page, partially illegible.

A kasza egész rézes volt. A kötött és marokszedő köblőnek hiv-
 ták. Ok meggyezett bért kaptak. Itt nálunk a kéveköti 9, a marokszedő
 pedig 7 mérő gabonát kaptak, melynek fele rozs és fele búza volt,
 /egy mérő gabona kb 45kg/ Aszamos esztendőkhöz előfordult, hogy a k
 kaszások miután kifizették a köblőket /kötött marokszedőt / nem ma-
 radt nekik semmi kenyér gabona, hanem csak tavaszi, árpa és zab, és
 amit a oszplénél kerestek. Később az ilyen esetek miatt másképpen
 alakult ki a köblősök fizetése is. A grófi gazdaságokból hozták be a
 azt a rendszerért, hogy azok is részes bért kaptak, illetve az alakra
 fizették őket. Következésképpen: kasza: 100/- kötő 75/- marokszedő: 60/-
 számlék. Ha jó esztendő volt akkor jobban jöttek ki, mint ha megzsa-
 bott mennyiséget kaptak volna. Rossz termés esetén természetesen a bér
 fizetés is kevesebb volt. Sándor, Horváth Fülöp, Kémeth István és más

az aratók komencios földet is kaptak, a kaszások 1300 négyze-
 g ölt-kötők: 1000-négyeség ölt /egy lán / a marokszedők pedig 1000-
 at. Komencios földeknek mondták, pedig feles volt, és mindig, ik föld
 után szintén 2-3 napot kellett ingyen dolgozni. Egyiként haragos
 vagy négyedes földet adtak a gazdaságokban. Azt 1930-38-tes évek-
 ben a Horváthyi gazdaságban Huber Ottó intéző volt a teljhatalmas
 ur. Az aratók kukorica földjeiket közvetlenül az aratás előtt bearat-
 ta ki a legsilányabb, legmivéletlenebb ^{földön.} mint a Skilaj mezőben.
 Az *sérte* járó robotot már a szerződés aláírása után, a tavaszi munká-
 kban a nagyhegyi szőlőmetézés, kapálás, szőlőtrágyázásban leggyor-
 abban is is szolgáltatta. Aratók hívtak be a aratni, akik azonban

Az aratógastia akkor Hármasi György volt, az én nagybátyám. A ban-
 dával, illetve az aratótársával egyöntetűen elhatározták, hogy nem
 aratnak, addig amíg a kukorica föld helyett tarasny járulékot nem szor-
 tosít rézükre a gazdaság. Az aratók egytől-egyig mind szegény esel-
 lér emberek voltak, akiknek csak egy kis háza, esetleg egy
 hold földjük volt. Köblük is nagyon legtöbbször az aratók szőlő-
 földjeiknél voltak, amiért szintén 25-30 napi árendát szolgáltattak az
 az uradalomnak. Árendának mondták a hátsó uton járó fizetést
 uradalomnak árendának nevezték a hátsó után járó pénzért fizetést.

urodalomnak. Árendának nevezték a házak után járó napeszmű fizetése-
get.

Legelője csak a két uradalomnak volt és a polgáreszműnek, az ur-
béslegelő. Polgári legelő társulathoz nem társultak bérelhetők
jóságait a s egény seellérnépség, mert azok nem fogadták el azo-
kat. Így az uradalmakra voltak kényszerítve az állataik legelte-
tésével.

Az intéző ur ezt nagyon jól tudta s azért egyenként be hivatta
őket az irodájába, ahol tudtukra adta: amennyiben nem hajlandók el-
fogadni a gazdaság által diktált feltételeket, akik a gazdaság s
házaiban laknak, azokat ki lakoltatja és másnap már a jóságai-
kat nem is lehetett kihajtani. Az aratógazdát, Hársházi Györgyöt
az én apámat Hársházi Sándort, Horváth Pált, Németh Istvánt és más
hangadó embereket, a jegyzőségre idézték a szerződés megsejjesze-
sége végett, ahol Kelemen István főjegyző a kirendelt eszmények jelen-
létében kényszerítette őket a jobb belátásra.

A megfélemlített nép így elkényszerült fogadni az uradalom,
illetve Hubber Ottó intéző által diktált feltételeket.

Két hónapig jártak dolgozni, s egy kasza ez idő alatt mindössze
keresett összesen öt mérő zabot, egy mérő búzát, három mérő rozsot,
és két mérő árpat, ami körülbelül 35-40 pengő érték-
nek felelt meg. A tartószám sokkal több volt amire a munkát be-
fejezték.

Következő évben a lázítók már nem mehettek aratni, akik azonban
arathattak, az uradalom ismét csak ki zsarolta őket. Szerződésben
fel volt tüntetve hogy-elműi kár esetén egykataszteri hold gabona
terményt lemondásért, betakarításért a gazdaság tartozik fizet-
ni 10 kiló kenyér gabonát.

Nagy jégverés volt abban az évben, a gabonát nagyon elverte
csak a szalmája maradt a földeken. Az aratók a szerződésben meg-
lapított gabonát kérték az aratásért az uradalontól, azok meg is

ígérték, csak amikor végeztek az összes munkákkal, akkor adták tutuk-
ra, hogy csak a szokásos 10% kötet adják ki, munka bérnek az aratóknak,
Per lett belőle. Ez a per három évig húzódott, míg végül is a törvény
kötelezte a gazdaságot holdankinti 60 kilógram gabona kimérésére.

XI. Hogyan zajlott le az aratás.

Az aratást általában Péter Pál után szokták megkezdeni. Az öreg
mondása szerint a gabona töve akkor szakad meg, s éjjel nappal érik,

mert pattog már a konkoly b gája. Mára
Már kora hajnali órákban, amikor még a csillagok is ragyogtak

már az aratóbandák kint voltak a tarlókon. Mire a
nap felkelt, kaszaerőkint harminckereaszt gabonának kaló kötelet kal-
let fenni.

II. Kis Nikiában meg kezdtek az aratást

A kötélfonás így szokott megkezdeni: a kaszáé lekaszált a kö-
télnek való. Mivel kalapálni kellett neki így csak ötkerecentre való
kötelet kerek font, a marokszedők szépen felcsedték gabonánélkül
és csomóra hordták tizenkét keresztet. A kötő pedig tizenhármat.

III. A kötélfonást, el kellett végezni arra az időre amire a nap föl-

kelt.

IV. A kötélfonás úgy készült, hogy az aratóbanda elszéledt a gabo-

na földeken annyira, hogy minden felé legyen majd kötélfonás, hogy aratás
közben ne kelljen messzire szaladni érte. Bizony legtöbbször szal-
adni kellett, mert a kaszáé nem várt, hanem amint a rendvégre ért
máris vágta a gabonát a máéik rendbe, s ha nem volt ott nyomban
a kötő, máris le is maradt.

A fonás ideje alatt bármilyen korán volt is, hogy nem aludta ki

magát az ember, hol az egyik marokszedő vagy kötő, sokszor az egész
banda nótázni kezdett. Az idősebb emberek meg a katonai élményüké,
az életük sanyaru menetét panaszkodták el egymásnak. Máskor nem
volt arra idő, mint a kötélfonáskor, vagy este amikor képztek.
Amikor vágta a rendet, mindenkének megvolt a nehéz elfoglaltsága.
A déli ebéd pihenő alkalmán alatt a test fáradtsága nagyon is meg

kivánta azt a másfél-vagy a két órai alvást.

Az aratási időszakban a kótélfonásakor, vagy este a hazatéréskor
ami sokszor későjajzakába nyulott fáradtan, porosan, de mégis nótá
szóval mentek-vonultak végig az utca közepén a faluba. Ezek a nóták
mostmár kiveszőben vannak. Alig tudtam párat összeszűjteni. A népai-
mán születtek ezek. Ebben nyilvánították ki fájdalmukat, bánatukat,
szerelmüket, és örömeiket egyaránt.

Új le babám

I. Új le babám erre a szép kévére,
Vágj egyet a marokszedő fejére,
Hadd álljon a kapuba mindenki
Siratja-e a marokszedőt valaki.
/Eldalolta Horváth Györgyné Hodóshát. /

Kis Niklában

II. Kis Niklában meg kezdtek az aratást
Elvágják a fogoly madár jobb szárnyát
Fogolymadár jaj de bus a szárnyáért
Én is bus vagyok a kedves babámért.
/Párházi Máténé Farkas Mária. /

Lefogyott az aratás.

III. Lefogyott az aratásunk már a mi aratásunk
Nem aludtunk addig párnás ágyon
Mert a buza aranyos rendjében
Elaludtam a kaszások ölében.
/Molnár Miklósné. /

Már Niklában

IV; Már Niklában nincs több kis lány
csak három.
Kiszedi föl majd a markot
a nyáron?
Sárga selyem pántlika van
a derekán.
Jaj de szépen hajlik a marok
után.
/Horváth Györgyné /

Én a nyáron jaj de sokat arattam

V. Én a nyáron jaj de sokat arattam
Az ágyamon de keveset aludtam.
Gyere babám vedd meg párnás ágyamat
Hadd pihenjem ki rajta magamat.
/Molnár János. /

XII: Kosztos aratás

Nálunk nem voltak kosztos aratók, már mint az úrodalmakban. Csak a gazdag parasztságnál, akik egy kaszást vagy kötőt fogadott magának. Két gazdag paraszt szokott; Makár Miklósé és Buzsár Jánosé fogad-
 ni egy-egy egész kaszaerőt aratni, ezeknél adtak enninkis. Nyt kellett mindig azt kaptakenni amit ők ettek, a nagyon vigyáztak arra, hogy a kosztos aratójuk meglegyen belegevedve, nehogy a szegényesség szeg-
 gyent hozzon rájuk. Ott nem is volt semmi panasz, vagy csak nagyon ritka esetben. Tőlünk nagyon sokan főleg azok a szegény emberek ak-
 kiknek családjaiknak nem volt meg az évi megélhetésük azok mentek el vidékre kosztosaratásra. Két éven át én is arattam, és így személyes meggyőződéssel tapasztaltam, hogy milyen volt az.
 Ezek az aratások a falunktól távolabb levő gazdaságok puasztáin egy fej verőhagyma, s egy darabka kenyér volt. / Az ebédkrumpli és majorkában voltak. Innen legtöbbször Kölköd, Hegyesd, Kürtös, Gyota mentek, vagy tésta leveles. Vagyis az egyik napon aratták a kukorica puasztákra mentek, ami tőlünk 10-15, kilométer távolságokban voltak. Aratás idején hétfőn mentek ki a munkára s csak szombaton jöttek haza. Az elezállásulésuk üresen lévő birkadodályban vagy csordaakolban volt, amit szalmával terítették meg alvóhelyül. Ott aludt mindenki bálhálkkal megtelve, férfiak, nők, gyermekek vegyesen. Szomorú követ-kezményei is lettek ezeknek a tömegszállításoknak. Fiatal lányok erkölcsiileg estek áldozatul. Aztán a terhesség majd az égyentől való meg- szabadulásnak leginkább öngyilkosság, kutba ugrás, gyufa ivás, vonat- elé fegvés lett a vége. Nálunk ugyan az utóbbi nem történt meg, Egy szomorú esetnek én magam is nézője voltam amikor egy Buzsáki teheres esett lány hogy a szegényitől meg szabaduljon a vonatele vetette magát ami teljesen lefejtette. Azonban itt a faluban is tö- vénytelen gyerek sok született. Az még megkérdendő volt, ha az ara- tók, vagy summások között fiatalok feledkeztek meg magukról, azok leg- több esetben, kevés kivétellel összekakasodtak, legtöbbször szegényteljes- dolgokat a szemrevaló lányokkal és menyecskékel, leginkább az úrodalmi mi vezetőik, xxxxxx a gazdaságok, az xxxxxx, intézők, segéd tisztok vagy majorgazdák, de volt eset hogy maga az uraság

követte el, egy két darabb ruhát vettek ki. vagy fizetésel vettek a lábukról, de volt olyan nagyon sok eset, hogy erőszakkal.

Kosztos aratásnál nem lof-volt a kereset hanem a legtöbb helyen csak nyolc, mivel hogy a gazdaság adta az élelmezést. Max De még 4- napot kellett szolgálni, vagy ez helyett egy hold takarmányt kellett betakarítani, lekaszálni, fűgyűjteni, s kazalba rakni. Ezért adtak hetenkint háromszor húst. Ezt husrobotnak hívták az aratók. A husnak leginkább a megkerült birkákat adták oda. Diázóhúst csak abban az esetben kaptak ha az dögvészben volt. a tarlón kocsisok. A vacsorát is

XIII. Miből állott az étel kosztosaratáson.

Reggeli/früstök/ rántottleves, vagy kása leves, kukorica vagy köles kásából. Ez mégis csak valami volt. /Maját kosztján a szegény ember egy fej vörőshagyma, s egy darabka kenyér volt. /Az ebéd: krumpli leves, vagy tészta leves. Vagyis az egyik napon az egyik-míg a másik napon a másik. Ha a krumpli leves volt, akkor kifőtt tészta, /mácsik/ volt hozzá. Hapedig tészta leves volt, akkor paprikás krumpli volt a társa. Hus, kedden, csütörtökön, és szombaton szokott lenni. Reggelit és az ebédet ha távol arattak a tanyától, mert a tanya n volt fel állítva a "kepés konyha", így hívták azt abban az időben, -kossin szokták kihozni. Vacsorát mindig bent a konyhánál szokták elfogyasztani. Közel- raknak nagyon fűszeres voltunk s így nem mentünk be a szőlősgazda- rás re pedig két-két erőselegény szolgálónak nevezet farudakon hozták ki a kondérokot, /nagy vas fazekak/vállukon. A koszt minősége minden esetben nagyon sok kivánni valót hagyott maga után. Tömbeszór veszeke- dekre is adott okot.

Azért a szegényebb emberek szívesebben oda mentek mégis, mert biz- tosítva volt az élelmezés. Ha sovány is volt, de mégis biztos. Sok sze- gény aki a saját kenyere aratófj mint már említettem früstökre egy- darabb szárazkenyér, egy fej vörő, vagy fokhagyma, vagy ha volt gyüm-ölcs fája, párezem meggy, szentiváni alma, vagy a szegények, illetve avánderek gyümölcse az utak mentén a szeder. Ezekből állott a früstök de még sokszor az ebéd és a vacsora is.

És itták rá a sok fűszert, az árkokból, vagy a dűlőutakon álló
lajtek poshadt bűdös tartalmát. Nem volt olyan nap hogy egy pár
hasmáros beteg nem nyögött volna az utazéllí fák alatt, vagy a
kepék hátsóiban,

Az aratás a hajnali óráktól sokszor késő estebe is belenyúlt.
Nagyon értettek hozzá a gazdatisztek, hogy az egyik aratóbandát
a másik ellen herkelje a munkatempóban. Így meg történt sokszor,
hogy a fáradtságtól kimerülve még a tanyára, a szálláshelyre se men-
tek be, hanem kint vertek tanyát a tarlón kepesorban. A vacsorát is
oda vitték ki. Sokszor az ember megevett tücsköt-bogarat, mert nem
látta sötétben, hogy mi van a tálban.

Egy alkalommal, mikor én is arattam közöttük Kőlked pusztán, /gr
Jankovich tulajdonában/ Kiskötor Sándor, /márka/ volt a botós arató
gazda, Táskai ember volt. Egy késő esti vacsora alkalmával a vacso-
ra tállunkban egy nagy béka volt. Köztes aratáson egy tállhoz minden-
kor két kaszaerő, vagyis hatemberült. A mi tállunkhoz tartozott,
Fellai Vendel, Horváth György, Fellai Gyula, Fellai Irma, s az én
Juliska húgom, és jomagam, Hársházi Irtván. Székák Buzsákhoz tarto-
zó Ilda pusztán buzát arattunk, napnyuktára végeztünk a vágással,
késő éjszaka volt mire a sok kővét összehordtuk és kereszt ekbe-
raktuk. Nagyon fáradtak voltunk s így nem mentünk be a szálláshelyün-
kre, hanem ki hozták a vacsorát. Javában kanalaztuk a hideg sós
löttyöt, és egyszer csak valami placeant a tálba, szinte ki löttyent
a lé. Amint nézzük öngyújtóval, hogy mias akkor látjuk hogy egy nagy
béka vígan uszik a tálban a sok belefutott szöcskék, amit mi oseneká-
réknak hívtunk, és más éjjeli bogarak között. Az undor nemcsak min-
ket fogott el, hanem az egész aratóbandát, az ő tálljaik, illetve edé-
nyeik között is telle voltak mindenféle döglött esti bogarakkal.
A földühödött térség télak tartalmát az aratógazdára öntözték,
és majdnem nagy verekedésé fajult a helyzett. Az volt az aratógazda
szérencsége hogy a buzáki esendörök éppen akkor mentek járósra a
táskai uton, nagy lármát meg halloták, oda jöttek s elnyomták a bajt.

Ezek az állapotok fennálltak egészen a felszabadulásig. Azóta nagy-
 gyot változott a helyzet amióta az urilatifundamentumokat a szocia-
 lista mezőgazdaság, s a termelőszövetkezetek váltották fel, embersége
 sebb, és jobb élete lett a falvak szegénynépeinek, megszűnt a cselédi
 és a szelési, az emberi mivoltát megszegyentő s megallás sors s
 úgy eltűnnek majd a sanyargató gazdasági szerszámok is, a kassa is,
 kapa is, nem sokára mint múzeális tárgyak emlékeztetnek bennünket a
 lemult idők embertelen kizsákmányolására és szenvedésére s elfoglal-
 ják a helyüket az embert kimélyő modern gépek, mint az aratókombájok
 s a gépvontatásu aratókéve kötők. A multra már csak mi idősebbek em-
 lékezünk vissza megborzadva hogy mennyit is szenvedtünk. Éppen azért
 is szántam rá magamat a faluban egyedül, amig élek megírom a szülőfa-
 lum életkronikáját, hogy az utánam következő generáció is ismerje meg
 a faluja elmult küzdelmes életét.

XIV. Az arató bállok.

Amikor az aratásokat befejezték, 6ai medon minden évben mulatsá-
 gokkal szokták megünnepelni. Munka adó uraság bort adott az aratókna
 k, amikor kalászból font koszórúval felkösztötték, vagy annak hely
 lyetese, az intéző.

Erre az alkalomra ügyes marokszedő lányok a gabonakalászból ke-
 szerut fontak. Pirőspipacs, kékbuzs virág, s más mezei és kerti virágok-
 kal díszítették.

Az aratásbe fejeztét leginkább úgy szokták be osztani minden év
 ben, hogy a végzés lehetőleg szombatra essék, vagyis annak délutánjára
 Ez alkalomra az ebédhordó asszonyok el hozták a lányok ünnepdélutáni
 ruhájukat, s az aratási porból, izsadságboly, ki mosakodva ünneplőbe öl-
 tözve a két marokszedő lány, az első, és a második, a banda előtt vi-
 szik a szépen megfont és díszített hatalmas koszerut.

Koszóru mögött közvetlen a banda gazda ment, aki erre az alkalom-
 ra ki borotválkozva, mosakodva, tisztába öltözve, panyókára vetett ka-

kabátban, kezében hatalmas jelképpel a szagos meggyfa kampós bottal,
 Az arató gazda után párossal mentek a többi marokkezű lányok, virág-
 gal díszített sarkójuk a kezükben. Mindegyik a kötélággényével ment,
 azoknak meg a kalapjuk volt kitűzve virággal. Leghátul mentek a kaszá-
 sok, kaszájuk nyele virággal volt díszítve, vállon vitték fefelé for-
 ditott kaszapengével, ami azt jelképezte hogy nem kell vágni, mert el-
 fogyott az aratás. Perzse csak kenyér gabonát nem, mert azután is
 nagyon sokat kellett nekik kaszálni, takarmányt, fűvet, és más egyebet.

Környéken a legszebb kalász koszorút Szabó Vilma, /Hársházi József
 né/ Gréci Erzsébet /Jancsák Jánosné/ Takács Mariska /Kalló Józsefné,
 tudták legszebben megkötni. Nem egyszer a budapesti újságok hozták a
 búzakarász koszorúik fényképeit. /Pesti Hírlap, Kis újság, Magyar Vétés
 Szabad szó, a két megyei lap is az Uj-Somogy, és a Somogyi Hírlap, /

A falu főutcájának, a mai Berzsenyi Dániel utca közepén nótá-
 szóval vonultak végig. Csak egyre emlékszem meg azóta nem volt több.
 A niklai rezesbanda zenészeivel kísérte az aratókat végig. A zenekar
 tagjaiból is aráltak. Lackó János bácsi prim kűttse, Langali Ferenc bő-
 gős. Ezek el hívták a többi zenész társukat is erre az alkalomra.
 Az ily módon végig vonuló aratókat, a falu népe is végig kísérte az
 utcán, egészen az alvén levő Berzsenyi kastélyig. Itt az uraság,
 Berzsenyi Sándor családjával és gazdatisztaival egyetemben, várták
 az aratókat, és fogadták őket.

A két arokszedő lány, -akik a koszorút hozta ezzel a köszöntő-
 vel adták át az uraságnak:

"Magyar eke szántotta,
 Magyar kéz vetette, mi meg a Bek Józsa szokott.
 Magyar föld termette.
 Isten áldása legyen rajta,
 mind örökre. Amen.

Dicsértessék a Jézus neve.

Azt adták a szép koszorút amit leginkább a gazdatisztek szoktak át-
 venni, és a gazdasági iroda falán helyezték el. ahol a következő évig
 tartották. Az új koszorú váltotta le. Azután az arató gazda szokta el-
 Somogyfalván, a Rudi hitbizományi irodájában, ahol már hivatalos

mentani a saját közönséget amit leginkább maguk szoktak össze szerkeszteni kint a falón. Ezt jegyeztem le magamnak mikor én is aratók a talpalávalót mint Óreglakban, gróf Jankovits Jankovich gazda hám.

"Dicsértesék a Jézus!
Nagyságos Urunk!
Elhoztuk a koszorút,
amit mi vetettünk. Volt hogy nem vertekezősekkel baj-
Zsege hajtsáinál fogva,
aggodva őristünk. Valakiket, derengőseket, bevezetlé-
Nem lett baja neki?
Szépen növekedett a rendet végett, etc nemkerült vol-
Langyos májusi esőtől
bőven megtermékenyedett. a sárelnek miatt leginkább
Acélos szemekkel,
duxált, kalászu buza lett. l. Mint például 1910-ben
Es a két ember napja után
éleire fent kasszával az aratót a hála. Itt két kalai
Isten nevében meg kezdték
a nagy munkát.
Buza dőlt rendre és sorra,
tarló szurta is a lábainkat.

Klára marta izgalom testünket
a hőeres nap sütésben.
Mig végre eljött a nap
utolsóit szühintott a kasza. abanék aratók, azonnal meg
E s ebből fontuk szép koszorunkat
munkánk hivaéges zálogát
Es elhoztuk a nagy urunknak
hogy meg kaphassuk az áldomást. diktálta, hogy a lo-
Eljen!

Az uraság vacserát és bort szokott áldomául adni az aratóknak é
és a magtár előtti térségen, nagy karkókalkák vagy a nagy istálló
előtt szokott lenni a bál. Ha nem voltak zenészek akkor valamelyik
szülött tetejéről előkerült az elnyűtt harmonika és citera. Megföld-
lelt az is, ha valamelyik zene értő legény vagy ember húzta. Sokszor
mind a két hangszerrel játszottak, húzták a talpalá valót.

Nagyon jó harmonikás volt a Harangozó Imre. Ő szokott leginkább
a háziálokön is muzsikálni, citerályná meg a Bek Jóska szokott.
Később idők folyamán, amikor kezdtek kialakulni a paraszt zenészek
már hegedű, nagybögő, és cimbalom is akadt. Tehát paraszt zenészek me-
muzsikáltak az aratóbálokön. Kisjóska Imre hegedült, Langali Ferkó
bögözött, Zeráf Jóska cimbalmozott. Nálunk nem szokott olyan nagy
aratóbálok lenni mint a környék beli nagy gazdaságokban, mint pl
Somogyfajszon, a Kund hitbizományi urodalomban, ahol már hivatásos

beritették a szék-34- zenészek, a Golobics bandája szokott muzsikálni, fúvós zenével is- meg hegedűvel is. Volt olyan aratóbál is ahol cigányzenészek huz- ták a talpalávalót mint Öreglakban, gróf Jankovits Jankovich gazd- daságában a lengyeltóti híres cigányok.

Az aratóbálok, ha nem verekedtek leginkább reggelig szokott tan- tani. Azonban nagyon ritka eset volt hogy nem verekedésekkel zaj- lottak le. Munka között ért sérelmeket, dorongolásokat, becsmérlé- sekert, ki hogyan kaszált, -mekkora rendet vágott, stb nemkerült vol- na szoban az ital hatása alatt. S ezek a sérelmek miatt leginkább verekedésé fajult a jókedvel indult bál. Mint például 1910-ben a kürtöse puztái is tömegverekedésé fajult a bál. Itt két zalai legényt Riba Ferencet és Sziva Koltét valóságosan lefejezték ka- szával.

XV. A gabona takarulása.

Amint a gazdaságokban elvégezték a gabonák aratását, azonnal meg- kezdték annak betakarulását. Amit a fogatokon kívül szintén az aratók végeztek. Mindenkori szerződésük diktálta, hogy a le- aratótt gabonát kötelesek a gazdaság által biztosított fogatok, /járművek, szekér, kocsi, /segítségével behordani, s asztagba /kazal/ rakni.

Hozzuvendégoldalakkal feszerelt ökrös szekereken, vagy lovas kocsikon ment a takarulás. A kaszás férfiak rakták a kazalt, a kötőlegények s a marokszedő lányok mentek a szekerek mellé ra- kódní, ki a tarlóra. Az volt a jó béres és kocsi aki hamar meg tudott rakódní, és szép egyenes falu szekeret rakott. Nagy szégyen volt ha akár hint a tarlón vagy már az uton ha felborult. Annak nem ^{szava} annyira hecülték mindadig, míg egy másik béres vagy kocsi társa felnem borult megrakódní. Ha még egyszer elborult, már csak annyit mondtak neki: -TE már férhő mehetez, jél eltudsz borulni. Ezt nagyon szégyelte minden fogatos, nem tudom hogy mé- ért? Csömendi béreseknek meg az volt a szavukjárása az ökrökhöz ha azok nem akartak meg állni, vagy nyugtalankodtak, vagy ha fel

borították a szekeret, azt szokták mondani az ökröknek hogy: -Jó van na, -jóvan na..Hát bizony a rakodó kinek újra kellett szétépíteni az eldőlt szekeret, nem igen mőndta hogy jól van ,hanem egy nagy cifrát káromkodott.Egyébként nagyon vigyáztak a fogatosok már a szegyen miat ismeg a többlet munka miat is hogy elneberuljanak.

Az asztagok, /kazalok / ki mérését a majorgazda végezte, Először kilépte a kazal helyét, nem mércével mérték hanem lépésekkel. 350 keresztet befogadó kazalnak, 5 lépés széles, és 7 lépés hosszú helyet léptek ki. A 600 keresztos kazalnak pedig 7 lépés széles és 11 lépés volt a hossza. A kazal helyeket kapával felsarabolták a alája tavali szalmát terítették, a nedvesség ellen. Egy helyre nem sok kazalt szoktak rakni, esetleg négyet és azok között 7 méter nyílást hagytak, hogy a cséplő gép el férjen közöttük. Legtöbbször csak két kazal volt egy helyen, a cséplőgép mindegyik felén egy.

Ezeket már a későbbi időkben szokták így, a tüzesetek végett. Az első világháboru alatt Adamecz Béla bérlőnek az összes gabonája ami több kazalban volt ugyan, de egymás mellett álltak, sükessx a dicsi szérűskertben, a géptől meggyuladt és elégett mind a cséplőgéppel együtt. Azóta van általában egy-egy helyen csak két kazal.

A kazalmáster mindig szakkepzett emberek ugy nevezett kazalmásterok rakták. Minden gazdaságnak megvolt a maga kazalmáster, Berzsenyiéknek Molnár Jóska bácsi /Kéri/, Sostorics Gyuri bácsi, Némeht Tomi bácsi. Lájpcig gazdaságban pedig, Eremuszi János bácsi és a Simon Pista bácsi.

A kazalmáster rakta mindig a kazalt. Egy kazalon 6-7 ember dolgozott. Egy mindig a kévét adta kézbe a rakonak a kévét, egy ember pedig a fogatostól, illetve a béres vagy a kocistól szedte el, és dobálta a kazalon oda, -ahova kellett, a többiek "völgyeltek". A falazásban egymás mellé szorított kévékkel mindig levölgyelték. Ezek fogták össze tulajdon képen az egész kazalt. Ha nem jól völgyeltek akkor nagyon könnyen eldőlt a kazal. A falkéve mindig

a tövivel volt kifelé, míg a völgykéve fejjel takarta a falkévet, s így nem tudott el csuszni. A kazal ahogy magasodott a falkévet mindig kiejebb eresztették mindaddig míg legalábbis a keresztmennyiség felét belenem rakták, aztán jött a hajazás. Kazalnak az alja koporsó alakú egészen a hajazásig, azután már mindig szélesebb rakják. A befejezés felé egészen csuusalaku gömbölyű lesz.

Falazástól felfelé már a kéve kalászos fele van kifelé fordítva, hogy az eső ne a kazalba szivárogjon be, hanem melléje csurogjon le. Ezek a kazlak nagyon magasak voltak, úgy-hogy, amíg a teteje készült három embernek kellett a földről elszedni a kévét. Ezek az emberek, úgy nevezett állításban voltak, nagyon nehéz munka volt.

volt, 3-600 kereszt gabonát naponta a ferrónapsütésben a szűk helyen meg emelni, és a szuros kláha és per lepi be munka közben.

A kazal formáságát egy beverő táblával segítik elő. Időközönként körüljárják a kazalt és ahol dudoródást láttak, onnan edyem gették simára.

Ma már más a helyzet, ha nem a kombajn aratja le a gabonát és a kazaloznak azt is már leginkább gépekkel végzik, kimélyve az emberi erőők

A parasztság, általában a kis emberek takarulása kalákában készült meg. Sokszor 7-8 kis paraszt összeállt, s előbb az egyikét, majd a másikat hordták be.

Minden takaruló kocsi vagy szekér hosszúoldalakkal van felszerelve s a meg rakott kocsit, vagy szekeret nyomórúddal és csigával szoritják le. A rakodó módszer hasonló a kazalozáséval, s de egyes gazdaságokban, hogy gyorsabban menjen a takarulás úgy nevezett fecskefarcok rakodást alkalmazták. Ez úgy történt, hogy a völgyelő kévét nem keresztben, hanem hosszában rakták, s mire a szekér, vagy a kocsi meg telt úgy néztek ki mintha farka lett volna.

XVI. A gabona pajták.

Amíg nem volt cséplőgép, úgy nyomtatták, vagy kézi cséppel csépe-
ltek, s ez bizony késő őszig vagy még a tél hónapokra is elnyúlt
a gabona kicséplése. Hogy az idők visszontagságaitól megóvják a ke-
nyérnek való nagypajtákát építettek s abban rakták el a gabonát
később. Nem csak az uradalmaknak voltak ilyen pajták, hanem a
telkes gazdák nak is. Egy -kettő még mais van, dugadült, de ami Var-
ga Jánosé volt, jelenleg Panner Istváné, még a mai napig is jó.
A többiek leginkább a front itt léte alatt semmisültek meg, égték a
el vagy dőltek össze. Egy összedült pajta romjai még most is meg-
van Kalló József telkén.

En még emlékszem, Berzsényi Dániel által építtetett gabona paj-
tára, ami a kertje mellett volt. Gyerekkoromban nagyon sokszor ját-
szottunk és verebésztünk benne. Nagyon hosszú többfiokos falábakon
álló nádfedeles pajta volt. Ezek a gabona pajták Dániel mindegyik
fiának udvarházánál meg voltak. Az úgy nevezett főleőmajorban az
Antalnak kint a gyümölcsös mellett volt. Azt később Berzsényi Sándor
né bontatta el. Lent az alsó majorban Farkas trektusán most a fel-
szabadulás előtt, háboru alatt a villám csapott bele s az gyújtot-
ta fel. Meg voltak ezek a pajták a többi uraknál is mindegyiknél,
már mint a Lájpcig, és Fischer majorekban és pusztákon.

XVII. Cséplő gépek.

Arégi öregek elbeszélésük szerint itt nem annyira volt divat-
ban a nyomtatás. Cséplőnizoktak, már annál inkább is, mivel nagyon
kelett a zeupp szalma mert az épületeket azzal, vagy náddal fedték
A csépléseket az őszi munkák elvégzése után, amikor ~~sok~~ nem igen
volt más munka, akkor kezdték el. Aratás után csak annyit csépel-
tek el, amennyi meg kellett a vetéseknek, és egy kis kenyérnek való-
ra. Nagy, urasági pajtákban ahol volt hely sokszor két bandában is
is, nyolcan verték a gabonát kézi cséppel. Nagyon szép ritmusa van
az ilyen munkának.

Ketten egymás mellett, kettő meg szemben állt fel. A levegőben cikázó cséphadarók négy ütemű csattogását amint a leterített kéréket érte, szinte jó volt hallgatni. Először bekötött kéréket verték ki. Ezt úgy hívták "kielőzés". Aztán bontják ki a kéréket amit amit "ágyásnak" neveznek. Amikor azt is végigverték kétszer, azután kezdtek meg a zsúpp kéve szedését. Ez nagy gyakorlatot igényelt. Zsúppkévéket a legesebb gabona szalmájából szedték.

Csépnyélhez verték hogy a még kalászban lévő szem, s az apró szalma ki hulljon, aztán kötötték kérékbe, s vasvillával szép simára fésülték. A gabona szemét minden teriek kicséplése után csomokba lapátolták, separték, aztán estefelé nagy kézi rostával, amit "szűrűrostának" hívtak ki pucolták a polyvából és a porból, Mésa háboru előtt is volt egypár ilyen rosta is a faluban. Később már, amikor volt hajtó rosta azzal pucolták ki a gabonát. Ilyen is akad még egy-kettő a faluban. Nagyon nehéz volt az ilyen munka.

Most már csak a korembeli emberek emlékeznek rá. /nagyon jó volna ezeket összegyűjteni, a falumúzeumában tanhí a jövő ifjúságának emlékeztetésül. / Koppa arató lett belőle. Horváth

Cséplő gép először is Estány nevű zaidónak volt, amit járgánnyal hajtattak. Ezt a cséplőt még a földről etették, csak dob volt benne. Később már a parasztnak is volt ilyen gépjük, akik többen összeálltak és vettek. Ilyen földről etetett cséplőjük volt pl Vitaiak, Légrádiak, Molnárok, Bali ak-nak közösen, s járgánnyal hajtattak, amit ló húzott. Később 1860-években 1860-években már Hajos Lajosnak húzatos cséplője volt, ami már meg is rostálta a gabonát és zsákba folyatta., de még mindig járgánnyal hajtattak. Ezekre a gépekre még én is nagyon jó emlékezem, gyerekkoromban sokat játszottunk rajtuk a pajtákban játszótársaimmal együtt. Ezeket a gépeket Kühne gépgyár készítette Magyaróváron. Ugyan az 1860-években Fischer István uraság már gőzgéppel hajtattott cséplőt vásárolt, amit már a géptetejéről etettek.

1887-évben már Berzsényiek is vásároltak gőzcséplőgépet, még pedig egyszerre két garnitúrát, egy nagyot és egy kisebb garnitúrát.

Az első benzínmotor hajtású cséplőgépet 1909-ben hozatták meg a faluba. Ennek cséplője már tökéletesebb volt. Felülről etették az etető ládából. Külön ment a szalma, törek, polyva. Szemet tisztán ömlesztette a cséplő elején felfüggesztett zsákokba. Ezt a cséplőgépet már bércsépülésre vette meg három társuló niklai paraszt ember. Mégpedig Horváth Szilveszter, Tomisa Imre, és Tomisa József. Ez a három niklai ember előző években pár évig Amerikában voltak, hazatértük után volt egy kis megtakarított pénzük amit a gép vételének első részletébe befizették. Egyébként a gépet bankadóságra, illetve váltóra is vették, s csak egy-két részletet tudtak fizetni, azt hiszem csak csak egy évig. Aztán már árverések voltak. Tomisa Imrének pár hold földje volt azt elvitte, ki is állt a részvényesek közül, ami kis pénzt összegyűjtött Amerikában, és a párhold földjét is elvitte. Községkancéza, majd képes arató lett belőle. Horváth Szilveszter, és Tomisa József gazdagabbak voltak, több birtokuk is volt, jobban magbirkoztak az adóssággal. Harmadik társuk most már Makár Mihály /búrke/lett. Pár évig birkoztak csak meg a géppel, míg végre is csak az lett a sors, hogy az egész cséplő garnitúrát a bank, illetve a gyár elárvereztette. Táskára vette meg egy Violányi nevű gépész ember. Ez mellé jártam én is elsőben mint nyolc éves gyerek napszámban polyvát hordani. 1910-ben Berzsényiek még vásároltak egy garnitúra cséplőt, illetve az egyik elsőben vásároltat kicserélték egy újra, nagyobb teljesítménűre, s két kazalozótt /elevátort, linát/ is vásároltak. Azelőtt villával, s kézzel állításokból rakták meg a nagy szalma kazlakat. ami sok embert vett igénybe, s nagyon nehéz munka is volt. Elevátorral már könnyebben s lényegesebben kevesebb

ember kellett a kazalrakáshoz. 1912-ben Balatonujlaktól Niklára
költözött Toth János hozott egy cséplőgarnitúrát, benzín motorra.
Ez a benzín motor, Michkoleon gyártmányú nagyon jó és erős gép
volt. Bank adósága nem volt, illetve saját tulajdona volt, gazdája
családdal együtt nagyon szépen meg élt utána. A tizenhét éves
világháború alatt meg is gazdagodott. Háború alatt végig itthon
volt, katonai szolgálatot nem teljesített, felmentett volt, a köz-
nyéken egyedül volt bércseplő. Télen meg olajmalmot rendezett be,
tökmagolajat sajtolt. A háború után tönkrement, cséplőgépe háza,
és földbirtoka, mindene elszűnt, csak egy kis szőlője maradt, ma
még Oda épített egy kis putrát ott élt feleségével nagy nyomor
ban egészen halálukig. Aztán 1917-ben Nagy Sándor malombérlet
alatt gazdaggá lett hárszakaktól vásárolta a háború al-
att vásárolt gőzcséplőt olevátorosát. Ez már nem ment tönkre
sőt még gazdagabb lett a gőzmalmot vásárolt magának Németso-
majombában. Később oda ment lakni is. Ugyan abban az évben Kele-
men István niklai főjegyző vásárolt cséplőgépet, később meg egy
traktor garnitúrát. Ez sem ment tönkre, inkább gazdagodott, 5 kat-
hold földet és Keszthelyen házat vett magának. 1920-ban szintén
Herváth Szilveszter és két táskai társa Bogdán János és Hosszú
János közösen vettek egy garnitúra benzínmotoros cséplőt, ami
csak pár évig volt a tulajdonukban, aztán teljesen tönkretette-
k. Elvitte földjüket, házukat. A cséplőt a bank el árvereztette,
és gazdag amerikai táskai Palacska vette meg. 1925-ben Lajpcig
István vásárolt egy Hoffer traktort, majd ugyan abban az évben
Berzsenyi Sándorné gazdaságában hoztak egy Ford traktort amely-
kel nem csak szántottak, hanem csépeltek is. 1939-ben volt még
cséplő gépe régi típusú benzín motoros, és cséplős, Borsó György
asztalos és társának Balázs Istvánnak, ezek is csak egy évig
működtek vele. 1940-ben Szakácsiból ideköltözött Hollosi István
hozott traktor cséplőmagával. Csömendről Pomozi József gépész

szokott traktorával bércsáplálni, egészen a felszabadulási háború utániig. 1944 decemberétől, 1945 márciusig front volt, az itt levő cséplő garnitúrák, traktorok mind meg semmisültek. Csak Berzsenyieknek maradt meg a nagy gőzgépjük, cséplőjük is. Amikor a földek parasztek kezére jutott, amíg a gépfállomások meg nem alakultak, egy darabig, ezzel az egy géppel, meg a vidékről jött traktorok cséplték el a gabonákat. Ezek a vidéki gépek is leginkább uradalmiak voltak és élelmes volt uradalmi gépészek maguknak sajtították, azokkal csépltek résziből a falukban. Egy ilyen géppel cséplelt Baranyai József gépészkováca is Niklán meg Tűkán. Ezeket a gépeket, amint a gépfállomások meg alakultak azonnal be kellett szolgáltatni. Ezekkel kezdték a munkákat, nagy alkatrész hiányokkal küszködve. Ma már egytől egytől belőlük, ahogy az újak technikailag megfelelőbbek jöttek ki a gyárakból, ezek éppen úgy olvadtak el, hogy arató cséplők, vontatók, szeterek és más a kornak az agrótechnikának megfelelőbbek legyenek helyettük.

XVIII. Gabonák téli tárolása.

Amult század előtt, az uradalmakban a kenyér gabonát, házak vagy istállók padlásán tárolták. Később áresen lévő cséplő, vagy szellőház szobájában, külön a búzát és külön a rozsot, valamint a takarmány gabonákat is. Feltehető, hogy a házak padlásaira azért nem tárolták, gyakran előforduló tüzesetek miatt, mivel hogy az épületek tetőzete zsuppszalma, vagy nád volt.

A szobákban tárolt gabonákat, az ilyen esetekben könnyebben és biztonságosabban megtudták menteni, de gondozni is jobban tudták, időnként köszönként falapáttal forgatták, hogy be ne nedvesedjen, vagy zsi zsi megne lepje.

Berzsenyi Dánielnek már volt verem szerű gabona magtárja, ami nagyon hasonlított a mai jégveremhez, csak annál nagyobb volt. A gabonásverem, amint a nagyanyám szokta mondani, a lakóházának /mai múzeum/ északi végén száraz helyen volt építve. Minden ősszel még a cséplés előtt a mély gödörfalait kimeszelték, afenakét erősen

ledöngölték, és úgy ömlasztették a gabonát bele. Állítólag ezt a
vermet Berzsenyi fia, illetve a Lászlófia, mert annak a tulajdonakx
volt az apja halála után, jégveremnek használta, télen pedig gyü-
mölcsöt tartottak benne.

Berzsenyi László a lakóház mellett lévő szellőházban tartotta a
kenyér gabonáját, míg a takarmány gabonát, zabot, árpát, és kukoricát
a lakóház padlásán.

Berzsenyi Farkas építtette meg a faluban az első alápincézet,
padlás és belül kideszkázott, különrekeszes magtárt az ország
utmenti lakóházának udvarán. Felül magtár, alul pedig pince volt.

Nagy pince volt, a faluban még egy ilyen nem volt. A nagyhegyi s a
gombai szőlők borait itt tartották, ami jó pár száz hektólitert tet-
tek ki. Ezt a pincés magtárt a múlt háború idején bomba találat érte

s az rombolta szét. Berzsenyi Sándor, a Farkas fia már egész modern,
nagy magtárt építtetett 1910-ben közvetlen az ország utmentén. Ez ezi-
tén a háború alatt ment tönkre ágyulóvédek tették tönkre. Aztán a

falait a Pusztakovácsi állami gazdaság bontatta le s az anyagából
gazdasági épületeket építtetett. Előzőleg, még a Berzsenyi magtárja
építtetése előtt, Fischer István földes ur építtetett még nagyobb

alápincézet emeletes magtárt. A 14-es világ háború, s a tanácsköztár-
ság bukása után, amikor az antant missió ellenőrizte a magyar hon-
védséget, titkos fegyver, lőszer, s hadianyag raktár volt. Megjegyzem

akkor már Berzsenyi Sándor tulajdona volt, nagy kiterjedésű Fischer
birtokkal együtt. Ez a magtár is háború alatt semmisült meg, bomba
találat érte. Felszabadulás után az anyagából a községben megsérült

házakat javították ki, s a volt cselédek építtettek maguknak új háza-
kat. Aztán Berzsenyi Antalnak volt új magtárja a falu északi végén,
a marcali földes utmentén. Ez elég épségben meg maradt, de ezt is

elbontatták az akkori község vezetői s ebből építtettek iskolát Hodos
háton 1946-ban.

Az uradalmi magtárok közül csak a Lajpcig István uraság magtár
ja maradt meg. Ahat hénapos front sem tett benne nagy kárt.

Nem is bontották el, talán azért mivel a falai vélyogból van építve s új építkezésre nem volt alkalmas. Még ma is megvan. Először a termény begyűjtő magtárja volt. Jelenleg a termelőszövetkezet magtárja. /nemsokára azonban lebontásra kerül az is, mivelhogy a helyére iker tanítói lakásokat építenek. /

A parasztság kenyér gabonáját, a házapadlásán, /héba/ tartogatták. Mivel a házak szalma födelűek voltak s szabadtűzhelyűek, /füstös/ konyhák miatt nagyon gyakoriak voltak a tüzek, a így az /élet/ a gabona mesemisült legtöbb esetben. Már Dániel idejében a jobb-odú telkes jobbágyok is úgy építették házaikat, hogy minden házhoz egy helyiséggel többet építettek amit magtárnak, régiak mondás szerint kamorának használtak. Megjegyzem nagyon kevés alig egy pár volt belőle. Abban tartották az élelmiszereket, kenyérgabonájukat, szőlőkádakban, kifenekelt hordókban, zsákokban, vagy egyszerűen földreöntve kupacokban, deszkával, vagy fűveszővel kerítették el. Így tűzveszély esetén is jobban védve volt, s hamarabb meg tudták menteni.

Padlásán /héba/ babet, borsot, kölest, mákot, diót, és más egyéb élelmiszert tartogattak szalmából vesszővel kötött vékák, néha has formájú bucsérokban vagy szakajtokban. /ezekből még egypár akad a faluban. /

Az uradalmakban, krumplit és répát hosszú kazalokban, /garmadában/ rakták el. Szalmával erősen befödtek aztán elföldelték.

Az elföldelt kazalok tetején bizonyos távolyságokban szalma csévékből, vagy deszkákból szeljső lukakat hagytak, hogy azon levegőt kapjon az elvermelt termény.

Az elföldelt termény kazalokat télire istállótrágyával takarják le hogy a fagyelen védve legyen, Kukoricát leginkább az istálló vagy a magtárok padlásán tartották. Itt nálunk körülbelül az 1900-as években kezdték építeni a léccaldalas Górékat.

A Parasztság a kukoricatermését a háza padlásán szokta tartani, ott jobban száradt, szükség is volt rá nagyon, nemcsak az állatok leg-
 kal etették, hanem maga a szegény nép is azt ette. Főleg télvizide-
 dején abból sütöttek kenyeret, mi gyerekek nagyon szerettük a szár-
 ga édes kenyeret, de szeretni kellett az idősebbeknek is, mivel hogy
 más nem igazán volt is igen volt. Leleményes szegény asszonyok több-
 féle változatosabb ételeket tudtak a kukorica lisztjéből készíteni.
 Nem csak kenyeret sütöttek, hanem prózát, hagymás kását, gánicát, *göschöl.*
pujca, merisalt.
 pempót, amit vízzel vagy a kitehete kistejével megkeverte, aztán sütö-
 ték, vagy főzték. A másik főétel volt a krumpli. Nemcsak az állat-
 ok éltek belőle, hanem az emberek is. Most már ezek ismeretlen fog-
 almak, illetve élelmiszerek a mostani emberiség előtt, csak az idő-
 sebbek gondolnak vissza a rossz multra, ami kor történt, és más cuk-
 rós süteményeket lát az asztalán. *tartásuk miatt a nagyobb mennyis-*

A magnak, vagy vetőmagnak válogatott kukoricát leginkább a csun-
 májával, /csuhé/ összekonva a háza előtt lévő pítvar tartógerendájá-
 ra tűzték fel. Ott tartják egészteltől tavaszig, illetve az elraká-
 sig. Felezabadulás után amikor már földtulajdonosok lettek, legink-
 ább az udvarban, hogy mindig szem előtt legyen, négy fa oszlopra
 vesszéből font göré szerű kaskákat építettek, náddal, vagy zeppesé
 szalmával, esetleg a tenetsebbek cseréppel fedték be, s ott tarto-
 ták a kukoricát. Még a mai nap is meg van belőlük a faluban egy-
 kettő. *ezek gondoságnak van szép és számos juhállomány, amit a*

XIX. Állat tenyésztés.

Az elbeszélések és szájhagyományok alapján csak az arvasmarhák-
 és a sertés tenyésztése volt. Így mondják az öregek: lova csak az
 uraságnak volt, de azoknak sem mindegyiknek. A század elején kezd-
 tek a lovak elterjedni. Igaz állatoknak leginkább ökröket, és bi-
 valyokat tartottak. Ezekkel szántották s minden vontatási munkát
 végeztek, lovakat leginkább parádéra használtak. Öreg emberek álli-
 tásaik szerint pedig Barcsenyi Dánielnek szépménesei voltak.

A 14-es háboru után kezdet leginkább a niklai parasztság, /gazdagab-
 bak/ lófogatókat használni. Szegényebbek továbbra is birkókat, de leg-
 inkább tehén fogatókat dolgoztak, mivel azok tartása könnyebb volt,
 mint a lóvaké. Amikor nem dolgoztak velük, kiverték őket legelni
 a falukba, míg a lovakat istállókban kellett tartani ami sok takarmány-
 ba került. A szarvas marhákat, és a sertéseket leginkább legeltetés-
 ssel tartották el, csak késő őszi időkben kerültek istállókban.

A téli takarmányozás szénával, répával, krumplival, és kukoricával s
 annak szárjával történt.

Félszabadulás után a rétek, legelők a nép tulajdona lett, egy-
 két év múlva már mindenkinek volt lófogata és szarvas marhája is.

Egyi hasznos állat talán soha nem volt a faluban, mint azokban az
 években. A sok szép állat megvoltak egészen a termelőszövetkezet be-
 meg alakulásáig. Lovakat költséges tartásuk miatt a nagyobb mennyis-
 ségét a szövetkezet eladta, helyettük erő és munkagépeket vásároltak
 Ma már csak egy-egy szarvas-marha és sertése van a tagságnak.

A szárnyasok tenyésztése már fejlettebb volt azelőtt is. Minden
 háznál meglehetősen találni a tyúkokat, libákat, kacskákat, sok helyen
 már a pulykákat is egyaránt. Juhokat azonban a két uradalmen kívül
 csak a Takács hegyben Keresztes Imre és Jánosi József tenyésztettek
 Félszabadulás utáni években már több egyének is volt, tartott mégpe-
 dig azért hogy gyapjából meleg téli ruhaféléket kötöttek. Ma már
 csak a közös gazdaságnak van szép és számos juhállománya, amit a
 Keresztes és a Jánosi féls juhalkát fejlesztették nagyvá.

Méhészet régidőktől fogva ismert volt. Nemcsak a nagyköztönk-
 nek voltak méhei, hanem a többi uraságoknak is. Feltehető az, hogy a
 megszokott méhrajokkal a parasztság, ha primitíven is de méhészkedett.
 Erre vall egy pár telkes jóbbágy házatáján talált sörvényfónásu mé-
 hes, melyek háborualatt semmisültek meg.

Az én gyerekkoromban Grinya Mártonnak és az öreg Sas Imre bácsi-
 nak voltak kassza méhei, és kint a takácshegyben Kosi Gyuri bácsinak

Köszönettel köszönöm a kedves levelet. Sas Imre bácsi sörényfonsu méhese az én gyere
 k koromban egy nyári szivatar alkalmával a villám gyújtotta fel,
 s égettel. aztán voltak még méhek a Kisáldom Jóska bácsiéknak,
 Kone Gyuriéknak, Ajtós Sajtos Gyuriéknak; Feltehető hogy ezek az
 urak méheseiből meg szökött rajokat fogták be, s azal méhészkedtek,
 Kaptár, ismeretlen volt még akkor. A méhket kénnel fojtották el
 ha a mézet elakarták szedni tőlük, s így nagyon sok méh pusztult
 el. Talán azért is nem igen tudták felezaporítani a méhállományoka
 tat. Mézet akkor még leginkább csak a betegek fogyasztották és a
 bábsütők vették meg. Falubel leginkább a marcalim mézes kalácsos
 sok vették meg minden mennyiségbe s használták el a bábsüteménye-
 ikhez, méhsert, cukor édes márcot készítettek belőle. Jé egypár báb
 sítő és mézeskalácsos lakot itt. Készítményeiről nagyon híresek
 voltak nemcsak a környéken, hanem messze vidéken is hirre volt a
 cifra tükrös bábszivnek, tükrös babának, meg a csákós huszárnak.
 Minden országos vásáron és bucsun ott voltak, kirakodtak a jelegat
 netés csucaós ponyvasátorukban. Gazdag emberek is voltak ezek.
 mint Gömbös István, Wágner Károly, Csöllös Csollán János. Ma már
 azonban mincseenek, illetve csak a Gömbös utod van egyelőre meg.
 As elfojtott méhek kasbaépített lépeitt viaszt, senkónak hívták,
 és ősszel a senkőszedő tótok vették meg.

Korszereűbb méhészete már Fonay Imre Kántortanítónak volt.
 Neki már kaptárai voltak. Méhészet azonban legjobban 1925től a fel
 szabadulásig volt a legvirágzóbb. Molnár Györgynek volt 60 kaptár
 ral, Áldott Mihálynak 40. Borsó Györgynek 65. Dézsenyi Mihálynak
 45. Mándoki Istvánnak 16. Horváth Györgynek 14. Keresztes Imrének
 20. Józsefnek 20. Kocsis Istvánnak 15. Gáspár Viktornak 15.
 Ezek nagyobb mennyisége a háboru alatt megsemmisültek, csak pár
 kaptárral maradt meg.
 Ujra fejleszteni csak egypáran kezdték újra, mint Mándoki István.

Panner István, Verner János, Kónc István, Illés József, Keresztes Imre és József, Miseta István. Fekete Ferenc, smint ujméhész Hársházi Sándor De most az összes méhésznek az államánya nem halladja meg a 150 kaptár méhat.

XX. Szőlőtelepítés.

A község legnagyobb része homokos talaj, a lakók igyekeztek más növényt termeszteni. Dán iel idejében már bizonyos fokig változott a helyzet, fel ismerték azt, hogy homokos területnek meg vannak a saját sajátos növényei. Így alakult ki Ber zsenyi idejében már a szőlő és gyümölcs termelés is.

Az előtt miklának nem voltak szőlőtelepítvényei, de a jobb módú telkes jobbágyoknak már mint: Márton, Pongrácz, Takács, Sebrek, Pihander, Purci Molnár, Dadus Horváth, Légrádi, Makár, Bali, Sass, Bakter, Mocsák és Grinya családoknak volt pár ut szőlőjük marcali, gombai, és a kéthelyi szőlőhegyekben. A kis szőlők a távolságok miatt a munka idején két-három napig is elváltak, illetve ott tanyáztak a szőlőbe, és például sült krumplics, s kinek volt szalonnája azon éltek, amíg ott dolgoztak a pár ut szőlőjükben. Grinya Márton bácsi mondotta el, ne nek is volt pár ut szőlője a kéthelyi hegyben. Ott érte egy nagy vihar amint ott dolgozót, ami aztán jéggé alakult, vagyis nagy jégverés volt, hogy tudja menteni a szőlőjét, szűrivel és más ruhaneművel letudott takarni pár tőke szőlőt, ami aztán meg is maradt, nem verte el a jég, és csak az hozott termést. Ősszel annyi bora lett, hogy egy kobak tellet lett. Márton napján, amikor a saját neve napját ünnepelte nagy dikciével köszöntötte önmagát, hogy a névnapjára való bort sikerült neki megmenteni.. Ivás közben le akart ülni, de a szék mellé ült. A székenében a kobak ki ütötte a foggát, s földhöz csappodva összes tört. A jégveréstől megmentett hegy leve szétfolyt, s az anyaföld itta meg, csak akkor ismerte be, hogy mégse volt hozzá szerencséje.

Amikor a község parasztsága felismerte a homoktalaj szőlő termés minőségét fokozatosan neki fogtak annak telepítésének.

Az első telepítés a faluhoz tartozó Hódosháton történt a múlt század első felében. A előtt birka legelő volt ez a terület. Mivel dombháton fekszik így nyerte a nevét Hódos-hát. /öreges elb, / hegyzöl. A község legmagasabb pontján fekszik, a keleti oldalon. A lejtő nagy része lavas. A faluba vezető úton találunk természetes bevágódást, amelyet a dombtól lezsaladó víz alakított ki. Határban több helyen találunk homokbányát, amelyet a lakosság építkezésénél használt fel. AKÖX A hódosháti domb természetes folytatása - Takácshegy. Hódoshátot Bertalan Imre tanító kapta felesége Stolasics Lina jussában negyven kataszteri hold földet. Jelenlegi Széleszi szőlőnél kezdődött. Először a faluból Kallós család /görény/ vettek földet és telepítették szőlőt. Majd Trefeli, Kovács, Prosztrák, Pálfi, Ferró, Imre, /csili / családok voltak a következő szőlőtelepítők, s egyben lakók is. Később szarmaztak oda a Miseták, Törzsökök, Feketék, Kakaticsek, stb. Ma már egész hegyközség fejlődött, körülbelül, 150-200 személy lakik itt. 1946-óta van iskolája, termény és gyümölcs feldolgozója, tejgyűjtője, valamint boltja. 1964 december havában kigyulladt a villany is. Berzsényi Dánielnek volt szőlője, míg a fia, Berzsényi Ferencnek volt a szőlője. A falu déli részén lévő egy nevetű hegyen, a falutól délre Takácshegyben is abban az időben kezdtek telepíteni a szőlőt. Ez a földterület Lájpcsig, Korenika, és Berzsényi birtok volt valamikor még a múlt század elején is. Itt az első telepítők Csömendiek voltak, még pedig a Kánkok és Hussár családok. A későbbi telepítők már ott is laktak, mint a Keresztes, Sutyor, Eremuszi, Révész, Kiss, Gazdag, és Jancsek Jancsek családok. Legnagyobb szőlője Lájpcsig János itélő bíró földes urnak volt. Nagyon változott itt is a helyzet. Kiváltképpen a felzabadulás után. Bent a szőlőben már csak pár család lakik. Egy nagyobb részt már kint az útmentén szép sorban, mint egy utca rész építették meg a szép villa szerű házaikat. Takácshegy mint tömeges településen 1965-január elején gyulladt ki a villany. Keresztes család ösei, Berzsényi Dánielnek volt juhásza. Azért is voltak a Keresztes család juhkedvelők.

Nagyhegy. Telepítése az 1830-években kezdődött. Az első telepítő Tomi és Kristóf volt, és épített pincét. Kadarka volt az első szőlőfajtájuk, amit állítólag Berzsenyi Dánieltől kaptak, a gombai hegyről.

Most is van még 80-90 éves jó termő kadarka tőkéjük. Szira, Horváth, vagy Kesztűs, Fellai, Vitai, Kurta Ballázs. Kurta Ballások voltak a második telepítők és ezek építettek elsőben pincéket is. Ait jó birtok. Lényeg.

Csipinhegy. Korenika Sándor birtoka volt. Korenika volt egy ideig Berzsenyi ispánja, falu népe "Kronekternek" hívta. A fia László az 1860-as években a község bírája volt. Abban az időtájtban telepítettek itt szőlőt. Az utazóli kökeresztet is ő állította. A nép Kronekter szőlőnek nevezte. Később eladás kiparcellázás után került a parasztság kezére.

Légrádi György, Keresztes Imre, Tólos Mihály, Tólos Vendel, Csönka János, Pongrác Imre és János, Gréci József, Kisdoma Ferenc, Márton János vették meg a szőlőket, ki mit meg tudott és építettek rá pincéket. elvirát,

Kikeri szőlő. A reketlei dűlőben van közvetlen a legelő mellett. Jól. Az előtt az is legelő volt. Szira Horváth bírósága alatt 1879-ben áttelepítették be szőlőve. esen keverték. Rizling, néha már teljesen

Berzsenyi Dánielnek Gombán volt szőlője, míg a fia, Berzsenyi Ferenc a niklai birtokán lévő ugy nevezet nagyhegyen, a falutól délre fekvő dombos talajon ültetett több mint 6 kataszteri holdon.

A legelső szőlőfajta ami itt meghonosult kadarka volt, 1800-ban került ide Zalából, az öregek állítása szerint obsitos katonák hozták el a venyi géjét.

Később került ide a mézes, és a rizling, amit a gombai szőlőkből hoztak Berzsenyi szőlőjében dolgozó szellérek. nagyban akadémizma a

A jobbágy világban asszólőföldekről bor-vagy szőlő-dézsmát fizettek. A meghonosult tőkék olyan bőségesen termettek, hogy nem tudták neki edényt állítani, /hordóty/. Csöbrökben, favedrekben azokat mellé tették ki, hogy az arra járó vándorok ki gyák meg. /öreges elb/, /domlós is

A filokszera, a pérenospóra pusztítása előtt a rézgálic ismeretlen volt, úgy szintén a permetezés is. A lisztharmat ellen hamaleggalak védekeztek, csapóval, /seprő/szokták befröcskölni a szőlőtőkét, mivel

akkor még nem volt permetező gép, csak xxxk914xxx 1890-ben Berzse-
nyiek hozták először.

Amó, és elvira szőlőket csak az 1914-es világ háboru után kezd-
ték meghonosítani. Leginkább a szegényebb sorsu emberek, cselédek, vag-
nyellérek akiknek pár ut szőlőre volt csak földjük. Bőven temett,
permetezni nem kellett, az időjárás viszontagságait jó bírta. Lényeg
az volt, hogy sokat termett, azzal nem törődve, hogy annak bora, milyen
káros hatással volt a szervezetre. Ha berugtak tőle eszüket veszítve
valóságosan örültek lettek tőle.

Ennek dacára a bőventermő s igénytelen növény ha bár orvosilag
tudomásukra jött az embereknek annak káros hatása a szerveze-
zetre, annál jobban tért hódított természetese. Még a gazdagabb szőlő-
tulajdonosoknál is. Kiveszőben, vagy előregedőben levő nemes tőkék,
mint a kadarka, mézes, vagy rizlingek helyett inkább nót, elvirát,
vagy otellót ültettek. Később már arra jöttek rá, hogy nemes szőlővel
egyesítve izletesebb jobb bort tudnak elő állítani. Kadarka, delovári
és még másfajtaival vegyesen keverték. Rizling, mézes már teljesen
kiveszett itt, esetleg még egykét tőke ha akad valahol.

Felszabadulás után nagy hiba volt hogy az uradalmi szőlőket vesz-
ni hagyták, mint nálunk is "Nagyhegyet" vagy a határban levő Kunt sző-
lőt, vagyis a ~~xxxxxxx~~ Kölkedit, ahol kizárólag nemes fajták volta
k, Ezek most a termelészövetkezeteknek nagyon jó jövődelmet biztosí-
tana.

Az 1800-ban ismerték. Két régi faprécsa emlékezem én is
A He parcella szőlők, leginkább ami a mezősegekben voltak, évről
évre tűnnek el, vágják ki őket. Ez érthető is nagyban akadályozza a
szántó területeknek meg művelését. Nagyméttékben vesznek ki a szőlő
k, illetve szűnek meg a régi településekben is, mint az Öreghegy, csi-
pihegy, kikeri, de még a takács és a hódosháti hegyekben is, ~~xxxxxxx~~
amióta termelészövetkezet van. Ez ideig két itt semmi érdemleges in-
tézkedések nem történtek azok új betelepítésére vonatkozólag. Pedig
nem csak a szövetkezeti tagságnak volna hasznos ezen településeknek
részreállítására nemes bor és csemegé szőlővel, hanem országos érdek
is lenne.

Szőlő művelés.

Szőlők elrakása mindig rigalozással történt. A talajt jó mélyen ártással, vagy rigoligózó ekével átforgatták. Aztán kétféleképpen rakták el gyökeresen, ami egy-két év múlva termett is, vagy csak sima vesszővel. Az előbbi már egy-két évvel sima vesszőből sűrűen úgy nevezet "isko-
lót" raktak annak megfelelő helyen, ahol aztán gyökeret hajtott, azután rakták ki, illetve ültették a jó elkészített földben. Az utóbbi munkája egyszerűbb volt, de termést is később hozott, és sok hiányosság-
gal szoktak be eredni, mivel a kirakott helyen kellett neki beeredni, illetve gyökeresni. Úgy nevezett furóval rakták. Egy furószerű hegyes fával szurták meg neki a lukat, már előre elkészített talajban és úgy dugták bele a sima vesszőt, aztán beiszapolták, majd jó betiporták.
Régi időkben nagyon kezdetleges szerzőkkel művelték, és kezel-
ték a szőlőket. Vanyige metsést nem metszőollóval, hanem sarló alaku görbe késsel vágták le. Ez a kés, két élű volt, a görbe pengével vanyigét vágták, háttulján balta volt kovácsolva, azzal vágták ki a száraz tőkét, vagy a gyümölcsfa elszáradt ágát.

Ismertlen volt a szőlődaráló is. Kádakban tiporták ki, vagy szal-
lyakkal, dorongal nyomkodták, a kitiport, nyomkodott szőlőközé hegyesre
font kosarat helyeztek el, /boros kosárnak hívták/ s abban folyt bele
a kitiport szőlőlé, /must/. Onnand töltögették el a hordókba, ez volt
az előlé. Azután préselték.

A prést már 1800-ban ismerték. Két régi fapréssre emlékszem én is
Az egyik Kesztyűs György-é volt annak talpfájára, Annó, 1800 évszám és
F.R. etük voltak véve. A másik prés, Fellai József /dudás/-é volt.
Ara pedig 1836-volt véve, más semmi. De több is volt illen, és mind
nagy nagynom a felpincét megtöltő faszervezetek voltak. Hadjáratban
semmitültek meg, amikor a front négy hónapig itt volt.

Szőlők taelépitésére, és azok tulajdonosainak, neveit, évszámoká
következő öreg emberek mondták el: Takács István, /kese/ Molnár János,
/puroi/ Papp József, /komár/ Légrádi József, /szikszom/ Takács József,
Bogdán János, /dékány/ Balb Imre és József, Keresztes Imre, Fekete Já-
nos Hódcsabát és Takácshegyv. /

XVII. A pincék építése.

1XX
 Ahogy a telepített szőlők termőre váltak, mindegyik tulajdonos a vagyoni állapota szerint pincét is épített magának. Az épített pincék tömés vagy vályog faluak voltak. Tetőzetük leginkább nád és zsuppszalmából készült magas, úgynevezett kontyós csuccsal. Mindegyiknél az északi oldalon a tetőzet majdnem a földet érte, az öregek állítása szerint azért, hogy a tetőzsuppa vagy a nád is védje az erős téli fagyok ellen a pince belsaját, amely nagyban gátolja a bor megfagyását. Mindegyiknek a déli oldalán volt a bejárata. Itt már magasabban volt a tető, legalább is a közepes ember meghajlása nélkül tudott bemenni az ajton.

A bejárati ajtók leginkább erős tölgy vagy szilfából voltak faragva, s minden ajton különösen kombinált zárok voltak. Csak a tulajdonos tudta kinyitani. Puroi Molnároknak pincezárjuk is ilyen szerkezetű volt, amit én is ismertem. A kulcsot kétszer kellett jobbra fordítani, aztán kilyebbhuzni vagy két centit, s úgy balra fordítani kétszer, s a kulcsot vissza lökni eredeti helyére akkor nyílt ki az ajtó. Ezen biztonsági zárat egy híres marcali lakatos mester Lángi nevű készítette abban az időben.

Ezen biztonsági zárokra azért volt nagyszükség, ezen a vidéken nagyon elharapodzott a pincefelnyitások, főleg az első világháború után voltak sorozatosak hogy illetéktelenek jártak be a pincékbe megdezamálni annak tartalmát.

A legtöbb pincében két helyiség volt. Az elsőben voltak a szüretnél használt eszközök, kádak, sajtárok, daráló, prés és más egyéb. Itt leginkább a régi időkben nagy faprések voltak, még pedig kétféle: egy menetes és két menetes. Nagy dorongal szokták szorongatni. Váluja leginkább erős szilfából voltak. Híres préskészítő volt Haller Franci svábnagár, mondák szerint az csinálta itt az első prést is, azután a Komár Pap József és Horváth Szilveszter. Ezek a facsavarokat is megtudták csinálni. És virág-motívumokat vésték talle az egész alkotmányt, rézmaringott, talipánt, szőlőt, borospoharat faragtak a prés oszlopaira. Sajnos ezek a művészeti értékű prések a felszabadulási harcok alatt megsemmisültek.

A pince első helyiségét préháznak hívták, s nem csak a szüretülő eszközöket tartották ott, hanem ősszel a mezőgazdasági szerszámokat is, mint az ekét, boronát, kapákat és más eg. ebbeket, is ott hagyták mivel leginkább földjeik is a szőlőkörül vannak. A préházban legtöbb helyen tűzhely is volt. Télen beszorták fűtteni s bort melegítették rajta és mellettek ottanék, amikor páran összeverődtek beszélgetni, mulatgatni. Egy kis asztal, egy-két faragott kis szék, tartozott a berendezéshez; Volt olyan is akinek ágya is volt, s legtöbbször ott is aludt. Ennivaló volt, szalonát, paprikát, hagymát, vitték ki, hogy legyen ennivaló is amikor tél napokon, vagy vasárnap délutánmonkin a pince szomszédokkal, vagy a komákkal összejönnek borkóstolóra, ami elég gyakori volt erre felé.

A második helyiség, ami egykét lépcsővel mélyebb, nincs ablaka, ott tartották a bort, a hordókban. Hordók, úgy nevezett csántérfákön feküdtek. Ez a helyiség volt valójában a pince; Ott voltak rudakra felkötözve télire eltett szőlő, ami finom csemege volt nem csak a gyerekeknek de még a felnőtteknek is, cukor édes kiasszott bogyója.

A módosabb szőlős gazdák, mint Makár Miklós, Bali József, Huszár József, Vital testvérek, mint Ietván, Balázs és György. és még egy páran már tűzfalaepincét és a pince végébe letállót, kúszlak is építettek, ahová a lovaikat be tudták kötni nyári szivaterek idején, s a téli hidegekben amikor ott dolgoztak. Legelőben öreghegyen épültek a pincék. Ott is volt leg több. Messziről nézve úgy látszott mint egy kis falu, úgy fehérlettek a falai. Aztán a csipinegybe, majd kikeribe. Hódosháton és Takácshegyben már a tizenharmadik század közepe táján nemcsak pincék, hanem már lakó házak is épültek, ott is laktak. Azóta lemult időkben mind a két helyen nagy település alakult ki és 1939-ben hegy-községé fejlődött.

~~A régi pincékből talán ha egy-kettő még van, nagyon sokat a hódosháton, aztán szintén a fertályos sájtán.~~

A régi pincékből nagyon kevés van meg, leg többet a lemúlt háboru semmisített meg, ami meg maradt azt leginkább áttépitették, s a romok helyére pedig vályogból, vagy most már téglából ujjakat építettek közvetlen a felszabadulás után, a azokra már cseréptetőt raktak.

Pincékben a legmozgalmasabbakékat illet azonban leginkább a szüreti munkák allat van, ami leginkább az októberi hónapban zajlik le mindenütt általánosan. Ez alkalomra minden szőlő gazda nagy előkészületeket tettek. Erre a célra kacsákat, vagy libákat hizlaltak, birkát, de volt olyan is a tehetségesebbek közül aki az súldó malacot is vágott. Friss kenyeret, kalácsot sütöttek már előző nap az asszonyok. A szüreten nem csak a gazda családja vett részt, hanem az összes rokonság, és komaság.

A szüret aztán nagy vigágnan történedik meg. A gazda amannyiban nem volt neki tavali bora, vagy még nem szedett előre, kölcsönön kért valamelyik szomszédjától, vagy ismerőstől. Bor és édes must mellett vigágnan ment a munka. Asszonyok lányok, teknőkben, kosarakban szedték és a pince elé kitett hordókba hordták a szőlőt, ahogy a férfiak tiporták, préselték, töltögették a hegylevét. Nyári időszakban csak a munka zajától volt hangos a mező, de szüret után már minden este nagynóta szó hangzott a felső útról amely a szőlőkből vezetett.

Szüret után minden álldott nap estefelé, mikai szőlősgazdák nyakukba akasztót tarisznyával, abban egy-két pakes ruhába csavart pincete üveggel bandugoltak ki a pincéhöz, több bort nem igen szoktak hazahozni, márkxaként mint amit naponta el fogyasztott a család, márt azért is nem hoztak haza többet, hogy gyakrabban mehesenek ki a pincehez. Legnagyobb hidegekben, és hófúvásokban is kijártak. Akkor meg vigyázní a berra hogy megne faggyon, Egész éjjeleken el tüzeltek ott.

Méghel hushagyó vasárnap az asszonyok ki szoktak menni a pincékhez mulatni. Itt nem volt ez szokás, nem is emlékszem rá hogy valamikor az említették volna az öregek.

Pince felszereléséhez tartozott még a tőtike, aminek megtöltötték a hordókat, aztán szintén a fertályós sajtár. Amíg...

Aztán kisebb hordók, mint fertályos, félakós, akós, és két akós. Ezeket a hordókat, kicsi edényeknek hívták. Leginkább nevezetes ünnepeken, mint bucsu, karácsony, husvét, különleges családi ünnepeken mint, keresztül, lakodalom, és temetéskor szoktak hozni a vinny, benük bort.

XVIII. Gyümölcsösök.

Gyümölcs kultúra Berzsenyi előtti időszakban nagyon fejletlen volt, még a nemesi urházaknál is. Legfeljebb egy pár szilvafa, és diófa volt az összes gyümölcsfa, más semmi. Parasztházaknál legfeljebb egy-egy szilvafa.

Gyümölcs kertészetnek is az első uttörője Berzsenyi Dániel volt. Amikor az urházat építette, a ház mellett lévő belső udvarban párholdas gyümölcsösöt is telepített. Ide már nem csak szilva, és diófák voltak ültetve, hanem annak az időnek megfelelően más gyümölcs fák is, különböző fajtájú körte és almák, gesztenye, berkenye, som stb. Abból az időből való azok a gyümölcsfák is, amit költők fájának nevez a niklai nép, amit Berzsenyi, Döbrentei, és Wesselényi ültettek.

Költők halála után a fiatal László, aki nem csak a házatájékát ültette be gyümölcsfákkal, hanem a mező birtokán lévő utmentéket is, mint Raastinában is szilva, meggy, és almafákat, ugyancsak szintén Baziában is. Még az én gyerekkoromban is megvoltak ezek a gyümölcsfák, azonban ma már egy se található belőlük.

Antal és Farkas házában is több holdas gyümölcsösöt telepítettek. Ezek már nincsenek meg. Csak a múzeumi kertjében él még pár darab fa, a lent a faluvégén ahol most a szövetkezeti major van. Építkezések és gondozatlanság miatt ezek is kivágták.

Ezek példáját a többi uraságok is követték, és a házaiknál mind-egyiknek több holdas gyümölcsösök voltak, mint a Lajpcig és Fischer uraságoknál is.

Fischernek három holdas gyümölcsös és hatholdas diófás kertje volt. Ez a birtok az elsővilág háború után ki lett parcelálva, a dió-ot pedig kivágták.

A gyümölcsfákat előregedésük miatt 1963-ban a termelőszövetkezet vága tta ki. Még a Lajpcig kertben is van pár darabb gyümölcsfa ami most jelenleg az ujjiskola telkéhez tartozik.

Gyümölcsösök avregi világban csak az uriházaknál voltak. A parasztság nál nem igen volt található, még bedig azért hogy nem is igen volt nekik helyük hogy ültessenek, meg nem ismerték fel annak a jóvődelmezését. Leginkább kedvelt gyümölcsfák, amit a kis szőlőjükben vagy a házkörül ültettek szilvafavolt aminek a terméséből ősszel legvált főztek, és meg aszalták, na meg pálinkát is főztek belőle titokban. Astán a szentiványi alma, pogácsa alma, buza-érő köfte meg a diófa volt.

A lebulótt, vagy elnem használt gyümölcsöt leginkább az állatoknak adták, azokkal etették fel, de máskébb nem értékesítették. A két hegyköz ség, illetve település, mint Hédoshát és Takácshegy lakói azonban már a lemult évtizedekben nagyott fejlesztették gyümölcs termésüket. A fő, bevételi forrásuk ebből ered.

Míg a község népe csak felezabadulás után foglalkozik intézivebé ben a gyümölcsstermesztés fejlesztésével, és a namesebb fajta gyümölcsfák telepítésével s annak hasznosításával. A faluban legeleőben ilyen gyümölcsöse Molnár Györgynek a tanácsház mellett van, amit rendszeresen gondoz. Ő kezdte meg a fákat védő vegyszerekkel kezelni, permetezni, na már mindenki permetezi és gondozza a fákat. Termésükből évente nagyon szép jóvődelem folyik be a faluba.

KXIV. Konyha kertek.

Parasztházak belsőiségeiben nem igen voltak konyhakertek. Már a kicsiny belsőiségek miatt. A meglévő udvar mellett szérűkertnek, avó gabonás és szénás kazlakat rakták, vagy azok részére pajtákat építettek. Még még szabadon lévő udvar rész, kellett a burgonya, répa, olvermeléséhez, és favágó helynek.

Igy a szérűkertben, legfolyjebb egypár szilvafa, vagy diófa volt és foglalt helyet.

csak a házelőtt, az utcamentén volt pár négyzet méter kis virágoskert

ahol lányok és asszonyok a kedvenc virágaikat plántálták. Muskátli, tulipán, rezeda, viola, szegfű, rozmaring, jácint, ibolya, karikándusz, harangvirág, pünkösdi rózsza, egy két bokor túske rózsza.

Konyha kertek a külsőföldeken voltak, ami közel volt a faluhoz. Belkerti dülönök hívták. Ott volt mindenkinek a konyhakertje. Itt a család szükségére, káposztát, hagymát, uborkát, zöldséget, paprikát stb termeltek. De csak annyit, amit felhasználtak, többet vagy eladásra nem igen.

Ezeket a konyhakerteket falusiak csak káposztás kertnek nevezték. Nem is alaptalanul, mert a fővetemény ebben tényleg a káposzta volt, úgy a zöldség félek. Szegény embereknek a kukoricás kenyér, krumpli után ez volt a fő élelmi ~~alkkz~~ anyaga, mindent készítettek belőle, hússkáposztá ^{olajos} to kezdve, az ~~olajos~~ káposztáig. Téligre pedig hordóban savanyították, minden hágyan fogyasztották, főzték, sütötték, tökmagolajjal meg öntözve frutókra, vacsorára sült vagy főttkrumplival kitűnő bűti eledel volt.

Az olajat nálunk leginkább tökmagjából sajtolták, kikkasztották erre célra épült malmokban. Az én gyerekkoromban két ilyen malom is működött ezen a vidéken. Olajütő malomnak hívták őket. Az egyik malom Tot-szentpálon, /Somogy-szentpál/ Begezi-eknek volt, rendez nevük Boenyák, egy alkalommal én is voltam ebben a malomban. Nagyon érdekes építmény volt. Nagy pajtaszerű épületben, ringlisszerű fa alkotmányt lóhuzott körbe-körbe, malynek szélein fafogak voltak felszerelve, mint egy nagy fogas kerék az hajtotta egy fag/arató darálótt, ami a magot össze-szarta, az öröltető asszonyok kiszitálták, utána katlanszerű helyen megpörkölték, pörkölés után gömbölyű vasrámába vászonba tömködve nagyprésbe szoritották, rudakkal csavarva préselték ki az olajat. A préselés után maradt masszát pogácsának hívták. A pogácsa kitűnő olajos takarmány volt. Ezért a pogácsáért csinálták az olajat. Amit ők nem etettek fel az állataikkal, azt drága pénzért eladták a göbölöző uradalomnak. Marcaliban is volt egy olajütő malom Svind nevezetűnek. Később már az olajások kocsi járták a falukat, szedték össze az örölni valókat, még

szék a ol vitték a tőkmagot, más alkalommal meghozták a kisajtolt olajt. Leginkább a téli böjti napokon télen szektak meg jönni a faluba, s amint meg érkeztek, elkezdtek éneklő hangon hirdetni a jövetelüket. Csaknyai például így: - Asszonyok!... Asszonyok!... Itt van a csaknyai olajos. Tőkmagot el viszem, az olajt meghozom. Asszonyok!... Ugyan így kántált a Szentpáli is, csak ő szentpált mondott, csaknya helett.

Az olaj ütettés leginkább az asszonyok dolga volt, ők magolták ki a tököt, mielőtt az állatoknak adták volna enni. Aztán a remencékben, tűzhelyeken szűtötték, majd kézirórával szelesidőben, szelelték, pucólták és szűkben gyűjtve száraz helyekre tették el, míg aztán télen a böjti napokon ki ütették az emített olajos malmokban.

Nálunk leginkább a tők magját készítették ki olajnak, amit aztán étkezésre használtak fel. Nagyon jó volt káposztán, olajos káposztának hívtuk, de finom volt vele a sült vagy főtt krumpli is. Szegény cseléd és szellér családoknak, kinek nem tellett dísznet tartanni és hivalm sokszor évenként ez volt a zsírozójuk.

A gazdagabb parasztság is a nagyböjti napokon leginkább ezt használta étkezésre, máskor pedig az istállóban égették a pipics mécsesekben. Erre a célra len, és kender magjából is ütettek olajt. Napraforgó, /tányérből/olajos magját csak későbbben, az első háboru után ismerték meg. 1930-ban már itt is volt olaj malom Tóth János cséplőgépes már modern gyári gépekkel szerelt be olajütőt. Cséplő motorjával hajtatta az egészet garnitúrát, darálót, piritét, és vaspárossal automatikusan sajtolták ki, már nem csak a tőkmagot, hanem a napraforgó, len, kender, egy-utáni években. A készített új kendermagot is nagy mennyiségben tartották, hogy szoval minden olajos magvatt.

Tóth Jánost ez az üzem teljesen tönkre tette, még a cséplőgépet, s a házat is el árveresték végette. Az olaj malom felszerelését Boros György asztalos vette meg az árverésen. Az működött vele egészen a második háborúig, illetve amíg élt. Azután már több olajmalom itt nem volt, de a környékiek is mint a szentpáli és a marcali-is tönkre mentek megsemsültek a harcok alatt.

Konyha kertekhez tartoztak a kender földök. A kender termesztés itt látni.

már régi időktől fogva már nagyon fejlett volt. De nem csak itt hanem a környéken is. Szegény emberek ruházatát leginkább a kenderből nyerték. Ezt fel is dolgozták házilag, áztatták, meg tilolták, fel is főtték. Itt szokásban volt téli időkben, hogy az asszonyok és lányok összementek esténként házakhoz fenni. Még egy-két rekka most is még található a faluban. Kisberényi híres rekkástól valók. A régi időkben sok takács is lakott itt. A falu közepén lévő mai Kossuth Lajos utcát ami a malomhoz vezet mivel ott laktak egymás utáni házakban a takácsok, név szerint, Kiss Lajos ésfiai, Ozvári Pál, Domján János és Márton, Bán Gábor, takács utcának hívták, még az öregek ma is. A falu felső részén pedig Süss nevű takács lakott.

Ezek a Takácsok azonban már a 14-es háború előtt és alatt elpusztultak, vagy elköltöztek innend, annyira hogy egyszem maradt itt, illetve nem maradt takács. A falu népe ezután leginkább Tászkára, Buzsákba és Szentpálra jártak szövötni vásznat. Később a huszas években már egypár asszony és lány itt is megtanulta a szövést, aztán már maguk szövtek meg a vásznakat, illetve a staférungjukat. Régi időkben ebből varták a bőgatyákat, a himzettelejtű ingeket, ami a férfiaknál általános viselet volt, s a nők pentől, /alsószoknya, / a nőknek volt nélkülözhetetlen ruhaanyag, erre még visszatérek majd a népviselet leírásommal. Aztán lepedőt, abroszt szakajtó ruhát, zsákokat, stb. Agente az volt a leghiresebb lány, aki sok vászonnemű ruhát vitt staférungjában, amit ő maga főtt, szövött és vart meg.

Élő Pál

A konyha kertek körül is nagy változások történtek felszabadulás utáni években. A kiosztott új házhelyek olyan nagyságokban történtek, hogy a lakóház és a mellék épületeken kívül elég nagy hely jutott mindenkinek a konyhakertek részére, ahol nem csak a saját szükségleteikre tudnak termeszteni, hanem nagy mennyiségben piacra is. Belsőségek pedig be vannak ültetve nemesített gyümölcsfákkal, ami évente nagyon szép jövedelmet biztosít a község lakóinak.

A virágos kertekben, arégi virágok között ott díszlenek a nemes virágok több fajtája is, amiket csak az uriporták virágkertészetében lehetett látni.

A díliák, több fajtáját, különböző nemes rózsák egész sorát láthatjuk
de még díszeserjéket is, amelyek csak az urak parkjaikban pompáztak.

XIV. Közlekedés, és szállítások.

Termények eladása nem volt könnyű feledat, amíg nem volt vasut. A kö-
ves ut, is ismeretlen fogalom volt. Berzsegyi Dániel a heteyi birtoká-
ról Sopronba szekér fuvaron szállította el az eladni való terményt ga-
bonát, és más egyebet. Nikláról Nagykanizsára, Keszthelyre, vagy Balaton-
lellére fuvarozták el, az eladni való terményüket, vagy jószágokat. A
A többi urakkal és telkes parasztokkal együtt.

Az ország fővárosából, Budapestről induló országut, ami Székesfehé-
vár-Siófok-Bogláron keresztül-Lengyeltoti-Óreglak, amit Ólaknak hívtak
az Óregok, Nikla-Marcalin átt Nagykanizsán keresztül, Horvátországba
vezetett, amit csak postakocsi neveztek mivelhogy a postakocsi is, azo-
n járt.

A mult században ez az ut is földes volt, ez kötötte össze az utma-
nti falvakat a megye székhelyével is. Csak a század elején követték le
A fuvarozás ezen az uton bonyolodott le, akár Kaposvárra, Kanizsára, K-
Keszthelyre, de még Budapestig is fuvarozták a terményt. Kasa Takács Ise-
ván, és Dékány Bogdán János bácsik többiben elszékták mondani, hogy ők
is nagyon sokat fuvaroztak az említett városokba.

A hosszú utak stációkra voltak be osztva. Stációállomást jelentett
ahol a postakocsi is megzsekkelt állt, leginkább ott szokott lovakat is
csereálni. Postahivatal is ott volt. Balatonlellén, Óreglak lakonász és
Marcaliban. Ezek közötti távolságok voltak egy-egy stáció. ahol beszél-
ló vendéglők, vagy csárdák is voltak a postahivatalok mellett. Régilók-
nak hívták ezeket a kocsmákat, amelyek valamely uraságoknak tulajdona
volt, bérben vagy haszonrészességben adták ki, leginkább szidoknak.

Itt szoktak a fuvarosok etetni-itatni, úgy az állataikat, mint saját
magukat. A fuvardíj is stáció szerint volt megszabva vagy ki alkudva.
Betyárok is sűrűn látogatták ezeket a csárdákat, ahol nem egy uraság-
gott vagy gazdag vásároló kereskedőt raboltak ki.

Nem csak a mezeli terményeket szállították az említett városokban, hanem ennél így fuvarozták a boltokra az ipari cikkek is, mind a só, cukrot, ruhát, vasat, stb. Mindaddig így volt míg a balatonkörüli vasut 1861-ben meg nem épült, a vonat meg nem indult.

V. Dévény Bogdán János elb/

XXVI. Megy a vonat.... megy....!

Balaton körüli vasuten a part délirészén a somogyi oldalon amikor meg indult a vonat, Nikláról is sokan elmentek megnézni, hogy a Lónéi küli kocsik, hogyan nyargalásznak a vaspályán.

Nagyanyám beszélte el, hogy a KÖrenika /Kroneker/ volt akkor a bíró, amikor egy napon a tekintetes vármegyéről nagy pöcsétes iratot kapott. Amiben elrendelték, hogy deputációval jelenjenek meg a Szentgyörgyi indóháznál. Már annál inkább is, hogy a falu népe legyen rá a tanúság, hogy már a hazánk fővárosába Budapestre, ha úgy szükségeltetik, halaszthatatlan erényu dologban vitelpénz lefizetése ellenében vonaton utazhatnak.

A vonatban utazó polgárok megsem ázhatnak, de a szélsőm funn be. Dátumot nem tudtuk elolvaani a vármegye pecsétjének cimere fedí be. Az aláírás "Cinderi" volt. Ezt az iratot Heckrejtér György nál másoltam le, 1930-ban.

Nagyanyám elmondása szerint, nagyon sokan, egész nagy Prozeció nép ment el a faluból, hogy megnézzék az első vonatot. Ő is ott volt, kocsin mentek, az uraságok sokat elvitettek, a jobbmodu parasztek akiknek volt fogatjuk azok is leginkább azon mentek el. Nagyon sokan azonban gyalog az apostolok lován.

Nem volt az országban olyan népies vásárgesekadalom, ahol annyi nép jött volna össze, mint akkor Szentgyörgyön.

Már nagy csodálkozást váltott ki az is, amikor meglátták a lefektetett vassínekét melyek a nagy messzeségben nyultak el. És a kivirágozott, lobogozott új állomás épületet az indóházat.

Amikor a vonat nagysistergással berebogott az állomásra, huzva maga után a kocsikat, melynek ablakából urinépek néztek ki, és a masinisztrát a nagyot hullentatott a mozdonyal.

Akkor volt csak a nagy rémület a tömegek között, gyengébb idegzetűek el is ajultak a szörnyeteg gép láttára. Keresztet vetettek magukra, a azt mondták:— Nem az Isten hírével van, hanem maga az ördög húzza a kocsikat. Bölcsebbek, azonban azt találták ki, — Minden második kocsiiban lovak vannak, s azok húzzák, s az elsőkocsin már minál a mozdonyon jön ki a sok lónak a prüszögése. Elrajtva kébbzalték a lovakat. Volt aztán olyan ember is, aki emlékeztetett a Dani uraságra, — hogy az megjósolta:—Lőndéküli kocsik járnak majd vaspályákon. Hogy mikor i ember utazott e-rajta abban az időben arról már nem szól a krónika.

Később, 1896-ban meg építették a kétszárny vasutat, melyen meg indult a forgalom. Balatonszentgyörgy— Somogyuszob. Ponyód — Kaposvár felé.

A vonatok megindulásával, nem csak postai szállításban, hanem a kereskedelem ben is nagy változásokat idézet elő.

A terményt nem kellett már messzi kilométerekre szállítani kocsikkal, hanem csak Marcaliba, ahol már volt termény kereskedő, Krausz nevű. Később — Seiber és Iszli.

XXVII. A község utahálózata.

A község utahálózata rendszeresített, zöme föld és dülő utak voltak. A falu főutcája egy ben összekötő ut is a szomszédos Táska községgel, ez szintén csak földes volt. Ősszel, és a tavaszi esőzések idején az északi és déli része teljesen járhatatlan volt. Gyakran előfordult, hogy a kocsik tengelyig süllyedtek, még úressen is. Kocsin kívül más járművel ide be- és kijönni nem lehetett. Egyetlen szerencséje, hogy Marcali — Öreglak közötti harmadrendű műút mellett fekszik. A falu főutcáját 1936 őszén amikor a nagyköltőnk házfalában emlék-táblát helyeztek el, utána kapta csak meg hivatalosan a Berzei Dániel nevet, amit a mai napig is azt viseli. Végül nagy harcok és küzdelmek árán, 1941-nyarán lekövezték, de csak a faluhozán, s a déli végén összekötötték a főközlekedési uttal ami a faluvégén megy el. Marcali és Öreglak felé.

A Főszállítási irány a múlt század elején a Kaposvárra vezető föld ut volt. /Kaposi ut. /

a 19-ik század végén és a 20-ik század elején ezen az úton megszűnt a közlekedés és Marcaliba vagy Öreglakba irányult. Szállításokat főleg az uradalomak végezték általában a terményeket. Továbbítás az említett helyekről, vasúton történt. A főkiviteli cikk a gabonanemleken kívül, cukorrépa, kukorica és burgonya volt. Ezekből a terményekből a község behozatalra nem szorult. A dolgozó parasztság nehéz körülmények között tudta elszállítani terményeit, akár melyik piacra fogat hiány miatt. Felzárkózás után azonban itt is nagyban megváltozott a helyzet, mind mindenben. A termékek szállításában is, értékesítésben is tervezettség áll fenn. Az utak jók. A fő közlekedési Öreglak - Marcali fő út már negyedik éven át portálantva, /olajozva/van, úgy szintén a falun végig vezető Berzsenyi Dániel utca is. Ennek következtében a Terményforgalmi vállalat marcali magtárában rabla a felesleges terményeket gépkocsin, vagy más gépjárművel történedik meg az elszállítás.

A mezőker és Földesőv is létesített helyi telepet, s így a gyümölcs helybeni értékesítése nem okoz gondot a termelőnek.

Közeágünk távol fekszik a vasútállomástól - Marcalitól is Öreglaktól is, 10-10 km. Kormányunk gondoskodása révén az utazást megoldotta olyanképpen, hogy autóbusz járatot állított be. Két vasútállomás mindegyik vonatához van járat. Azenfelül külön diákbuszal hordják a tanulokat niklai általános iskolában, vagy marcaliba gimnáziumba. Új utra is szükség volna még pedig a szomszédos Táska községgel összekötő földutnak a kikövezése. Ez annál is inkább fontos lenne, mivel az említett község mindenféle főközlekedési úttól el van zárva. Buszjárat sem tudja megközelíteni, pedig a Balatonra való utazási szempontból, s a Csizsai gyógyfürdőhöz való eljutásra nagyon előnyös volna niklán keresztül táskai buszjárat Táskára, ahol keeken y nyomtávu vasuton, amely Balatonfenyvesre indul ki, egészen Táskáig jön. Így könnyebben lehetne utazni akár a Balatonra, vagy az említett fürdőre is.

IXVIII. Község építkezése.

Az újtelepülés alatt épülő község nagyon rendetlen körülmények között zajlott le. Erre vall, illetve azt mutatja a község nagy utcájának a görbesége. Nem mondhatjuk azt sem, hogy annak építésének egyenes vonala ba valóságát valami természetes dolog akadályozná meg, és ferdítésé el, /például patak, domb, vagy hegy./ Hogy nem tervszerűen csinálták, vagy építették az abból is kitűnik, amikor tagosítás után kimérték a belsősegeket, a megépített házak vagy a belsőség közepére esett, vagy két-három el maradt el a háztól a mesgyéig, vagy a házsarka az uttestbe esik. A rendetlenségnek jele még a mai napig is meglátszik.

A régi nemes urak tornácos nádfedeles udvarházban laktak. Később fedették be a házaikat faszindelyel, később cseréppel, majd némelyik bádoggal. Bádogtetős ház volt a Lajpcsig, Kiss, Seiber, Mákár, főle házak.

Berzsenyi Dániel amikor Niklára költözött, /akkor még Mikla volt./ 1806-ban, a régi nádfedeles Thummen házában lakott, ami a mostani házzal közelebb az utcához most fennálló fenyőfák helyén volt, azután körülből mint Komár Pap József mondotta el, 1811-tavaszaán építtette meg a tornácos udvarházát, a mai muzeumot. A régi öregek elmondása szerint a falu népe segített az építkezésnél, s eredetileg oszlopokon álló tornácos nádas, majd később faszindeles ház volt, a ház hátulján nyárfák voltak ültetve. Cseréptetőre és verandára, állítólag a fia László építtette át, nyárfákat pedig unokája Berzsenyi Sándor vágatta ki.

Dániel halála után László fia örökölte, s építtette át. Farkas a posta útmentén építtetett házat, amit halála után fia Sándor örökölt, ma is meg van, a Termelőszövetkezet tulajdona. Ott a központi major, a irodák. Antal a falu északi végén lakott, azakkor a mai posta ház.

László, Farkas és Antal haláluk után, Farkas gyermekei, Sándor és Mária örökölték házakkal együtt a birtokot is.

Lajpcsig István evang. lelkész háza, voltakkor Vince fia, s anak halála után, István fia örökölte. Most 1965 ápr. elején lebontották, s helyére ikker tanítói lakások épülnek. Lajpcsig János törvényszéki bíró háza a mai ovóda. Fischer István háza, annak halála után Hagyócsy Sándor.

utána Csányi Ferenc lakott, a 14-es világháboru alatt mint bérlők, Adamec testvérek laktak. Háboru után, amikor a birtokot kiparcelázták Berzsényi Sándor tulajdona, ahol gazdaságok laktak. 1943-ban kezdtek átépíteni Berzsényi veje, báró Ungár Károly részére kastélynak, felszabadulás miatt félbe maradt, 1962-ben gyönyörű kulturház lett belőle. Kise nevű nemes ur háza, Farkas József lakóháza ma is fennál oszlopba tornáccsal és bádogtetejével. Gyarmati Pál házában Franciscs István István tulajdona, átvan építve. /orez, ut, m/Golobics uraság háza, a Sebrák féle, szintén átvan építve. Gömböc ház helyénként levő új ház, Szabó János tulajdona. Korenika/Kroneker/ház háboru alatt bombatalálat döntötte romokba, Kesztrús László tulajdona. Körmendi házhelyén Hárszki István/buni/és Franciscs József építettek új házakat. Korenika Miklós háza, Makár József tulajdona átépítve. Melliéki uraság házát ami meg volt még zsupposan, 1964 ázáén bontotta el Péter József, s az azon a telken az utca mentén épített új házat.

Itt Niklán laktak még más Berzsényiek is, költöznek oldalági rokonai Ezeket fehér Berzsényieknek hívták. A régiöreg egy férfitől és három nőről tesznek említést. A férfit, Berzsényi Istvánnak de katonai rangján csak Kapitány nak hívták, állítólag a Fischer féle házat őépítette hogy miért vele, vagy hova lett, pontosan nem tudja senki, illetve mondanak egymást hogy a szabadság harcban esett el a rációk elleni küzdelemben, még pedig Szőlőgyöröknél, ezt azonban megerősíteni nem tudja senki, csak egy-két öreg hallottára. A nőgazat akikre már jobban emlékeznek a következők: Berzsényi Erzsébet, Berzsényi Zeuzsa, és Berzsényi Juasztinia férjhezattKozincki Ferencné. Ez a három Berzsényi lány itt lakott a főúton a mai Kocsis István és Szira Horváth József helyén. Ezekről a nőkről azt állítják a régi öregek, hogy sok földjük volt, de annyira élehetetlenek voltak, hogy egyfajék tejért adtak egy lánc földet. Az öreg Görény Ödön, Kalló József úkapja így szerente meg azt től a sok földet. Vagyis ezek a Berzsényi lányok élelmiszereért adoga ták el birtokaikat, míg aztán végül is nagy nyomorban haltak meg.

Nagyon sokat emlegették a régi öregek a Rajcs Jánost is, az 1849-50-es években báró volt.

A temetői nagy keresztet is az állította hírosága idején. Amakkor
A mai rajcs kert volt a birtoka, 18 hold. A háza bent volt a föld é
közepén távol az utcától. Birtoka szilvafával volt körül ültetve.

Itt jegyzem meg, hogy a ráchadjarat idején, egy rácot aki erőszakos
kodott feleségével, agyonlőtte és a meggyéjének sáncába temette el.
Ezek az úgynevezett hétzilvafés nemesek tizenhatan birtokolták
a faluhatárban fekvő földeket. Még a mai nap is így hívják ezeket
a földeket, például, Povicstag, Gombóstag, Kronekter mező, Golobics me-
ző ~~szó~~ Rajcs kert. stb

A nagyon régen épített házak között nem csak döngölt, vert, tömöt
tet találunk. Volt közöttük sővény fonásu is, a hadjarat alatt meg
sőt a szobágerendék alatt húzódtak végig a
sémisültek.

Régi időkben, az öregek említése szerint a legjobb házépítő és
faragó volt Sánta Kristof és Komár Pap János. Nem csak a tetőszere-
kezetet tudták meg csinálni, hanem a falazást is. Vagy ezek irányi-
tása mellett tömtek sulykokkal deszka kalodában hordott aggyag föl-
det, amiből emelték a falakat. Ezek voltak a tömött, vert falu házak
Igy készült meg Berzeanyi Dániel háza is a mai múzeum. Szegényebb a
parasztság, és a szellőrség leginkább sővényfonásu falakkal készíté-
tek a kicsi gumyhoikat. Később már vályogból is építettek, leginké-
az uri házak készültek abból, Léjpcig ház is nagyobb részt abbólvan
A falutemplomát ami kb 370 éves már téglából építették, és a teteje
fazsindely volt. Az én gyerek koromban fedték be cserép zsindelyel.

Egyébként a házak teteje kivétel nélkül nádtól vagy szuppezalmá-
ból készültek. A falazás megkezdése előtt szokások is voltak. Ezek
fenn állnak most is. A fundamentomban régi szokás szerint, amint meg
kezdik annak rakását, vagy tömését pénzt tesznek le, abban a hiede-
lemben, hogy abban a házban nem lesz soha pénzhiány. A kőműves amé-
mint lefűrozta, vagy májterozta a pénzt, egy kancsó bort iszik, hogy
örökké vigaszt legyen az újonnanépült házban. Komár Pap József el-
mondása szerint, az édesapjától hallotta aki részt vett Berzeanyi
házának építésén, az épület falában olomtakban zárt irattekerce,

meg némi pénzt is. Bizonyára nem a babonából, hanem valami izen-
tetett hagyott hátra a későbbi kor számára.

A paraszt, vagy a volt zsellér házak tetőzete nagyra n érdekesen
volt megszerkesztve. Csucsos tetőzet volt, tűzfal nélkül, /éptortetőn
nek hívták, / Az előrészben vosszából font kerítéssel egy külön tér-
ség, héjnak hívták, ahol ugynevezet kandaló fákra a baromfiak, a tyúk-
kok tanyáztak. Dlyen volt Fella Zsigmond, Fella József /dudás/ és
Kosztás György háza is.

Az épület farésze, csak a tetőszerkezet volt, ebből is csak a ge-
rendák voltak kifaragva, ami a szobában is látható volt. A gerendák-
kat különböző faragási mintákkal díszítették. Tulipán, rozmarin, és
más motívumokat véstek bele. A szobagerendái alatt húzódtt végig a
mester gerenda, ez volt mindig legszebben kifaragva. Gerendák tart-
tották a padlást, /héjt/ az egész tetőt. A mester gerendára szokták
a különböző dolgokat rakni, iratokat, kalendáriumot, stb. Másik tető-
fákat nem igen faragták, azok leginkább gömbökben maradtak meg, ugya-
szalufák, mint a szuppezalmát vagy nédat tartó lécfák. Régi időkben
a tetőfák leginkább mint keményfa volt, legalábbis a lebontott épüle-
tek azt mutatják. A házak tetőjük csucsos alakúak voltak, mind két
végük ugynevezet kontyokban végződött. A szalufák nem csapolva, ha-
nem a tetőcsucsban, /szelvényben/, az egyik behasítva, míg a párja
laposra volt faragva a két szár hasított szár faszeggel volt és
össze szegezve. A sárgerenda ami a falon fekszik, szintén ugy van
rácsapolva, a szalufából csak annyit hagytak ki ami a pitart tarté-
tta. A tetőlécek is mind faszeggel voltak felszegezve. A padlás
/héj/ vastagon és erősen levolt sávozva, hogy tűzveszély esetén az
szobák, illetve a helyiségek be ne égjenek.

Ezek a házak mind fűtőkonyhájuk voltak, a füst konyha ajtaján
vagy a padláson ömlött ki. Szabad tűzhelyen főztek, szemvakító, és
fullasztó nagy füstben. Az 1930-as években kezdtek rakni vaslapos
tűzhelyeket /sporthert/ a szuppos tetőkön kéményeket kihuzni, illet-
ve rakatni.

A felszabadulás előtt, és megútánais pár évre Niklán is lehetett találni belőlük pár darabot, például xxxxxxxxxxkxxxxkxxxxkxxxxk a Berzsényi utcában Homolya István, Berangoró György, Tálos Vendel, Péter József, Péterfal György, és Makár Jánosnak tulajdonaik voltak. A mai napon már csak három zsuppos ház van a faluban, melyeket a leirt módon építettek. Ezek napjaik is meg vannak számolva, még ezen az évből lebontják őket, és újjakat építenek a helyükre. Péter Antal bácsi emlékszik még arra, amikor Niklán még 60 ház volt.

Itt a faluban lényegesebb házépitések sem a múlt században, sem a mostani század elején nem igen történt. Mind 1914 után a Flacher & Hirtok országút menti kparcelázása után egypár esztendőben szám szerint kilencen vettek házhelyeket, tömték fel a tömésfalú házaikat, amire már cseréptetőt raktak. Ezeket is most már egyenként építik át a kornak megfelelő téglaházakká. A Nagyatádi Szabó István féle földreform folytán ki osztott házhelyekre ami a falutól kívül esik, Nikla-és Csömend között amit Ujtelepnek neveztek el, nagyon kevesen kb csak párán építették fel a házaikat, a többi telek üresen maradt, szántóföldnek használták. Azok helyett, akinek tehetsége volt, vagyis pénze, az országúttól délre Lihickozmai útmentén Seiber Miksa zsidó parcelázta ki földjeit házhelyeknek, ott vettek páran s arra építették fel a házaikat, azonban a termelőszövetkezet központi majurjával.

Pár újtelepi lakó aki még ott van költözni akar onnann, a leginkább cigányok, közsörűsek, és vásári kórhintások, céllövöldések s bazárosok telepeeznek ki az ugy nevezett Ujtelepre.

Legnagyobb változás csak a felszabadulás után történt, amikor minden részoruló család házhelyet kapott: Elegsorban a falu vonásában, ahol uradalmi földek, cselédházak, majorok voltak osztották ki, így meg szűntek a nagy hiányosságok a falu főutcáján végig ahol a sokhelyen gyepük, bozotók, cserjések, vagy dugadült kis ablaku egész ségtelen cselédházak rontották el amugyis nagyon elhanyagolt, cselédek és zselléréktől meg tömött falu képét. Ezek mind eltűntek, s

ésinte napról-napra gonja modra ~~néteknétekné~~ nőttek ki, a szép és a takaros piroseseréptetős új házak a földből, ami nagyon megváltoztatta az utca, a faluképet is. Péter Antal bácsi által ismert hatvanházig 1960-ig csak 315-re emelkedett a faluban. Településeken is ugyan ilyen arányokban építették a házakat, Hódosháton, stl. Takácshegyben 43 Ezek a számok nem véglegesek, évről-évre nőnek, s amint azok nőnek a mult ugy távozik a galuból. csak három zeuppos, faoszlop tartó pitares ház van még.

XXIX. Hun esetek, és büntetések.

A deres és a kaloda már Berzsenyi Dániel idejében jól ismert büntető és fenyegető eszköz volt. A községháza változó helyen volt, amivel nem volt abban az időben jegyzőség. A községháza, a mindenkori bírósága volt. Takács Keszé István elmondása szerint, Berzsenyi Dániel idejében a templom mögött Szirma Horvátok mostani lakóházaik helyén egy nádfedeles házában lakott a bíró, aki akkor Purci Molnár János volt. S minden kori bíró udvarában voltak fel állítva ezek a büntető eszközök a kaloda és a deres. Itt szokták végrehajtani a bűnöskön, /delikvenszen/ az ítéletet. Lopások, verekedések, káromkodások, és más egyéb bűnökért. Ahogy mondják a régi öregek nagyon sok ártatlan embert is, akiknek nem volt más bűnük, mint hogy bujtatta a fiát katonafogdosás elöl, vagy nem szolgált le a ~~szolgálat~~ rá kiszabott robotot, vagy a szegényesége miatt nem tudta a ~~dere~~ beszolgáltatni derecere huzták.

Az öreg Takács elmondása szerint, a legenyhébb büntetés a huszonöt bot ütése volt. Akit már hetvennégyyszer derecere ítélték, a hetvenötödik már halálos volt.

A deresen kívül ott volt még a kaloda. E^z szőlőgyfa padlóból készült alkotmány. Leginkább ez szégyenítő, mint fizikai fájdalmat okozott. Leginkább a női nemnek volt büntető eszköze. Pörösködés, kisebb lopás, pletyka, hajbakapás, szajházás, káromkodás, részegeskedés, erkölcsellenes élet, stb.

Minden második hétnak egy bizonyos napján, ide leginkább pénteken szokot járni az ítéző bíró, azért itt a pénteket szerencsétlen napnak

Ami hívják, Marcaliból vagy Kaposvárról, s a helybeli bíró vádjá szerint szokta meghozni az ítéletet. Kinek milyen volt a bűne, a szerint büntetett. Amikor Lájpcig Jónás volt az ítélőbíró, megyei hivatalából minden hiteles háza járt, a akkor ítélkezett. A deres, házával szemben lévő telken ahol a mai tanácsháza áll, volt felállítva. Az ítélet végre hajtását végig szokta nézni s a pálcázó kisbíró, akinek a botütést végre kellett hajtani és nem erősen csapott a bűnösre, - kivette kezéből a pálcát s a kisbíró hátán mutatta meg hogy mekkorát kell csapni. Halála után csak a felesége maradt utána. Azt, ahogy az öregek mondják a rokonság Lájpcig István, ág, evang lelkes és Vince megyei mérnök /incselér/ az örüléseket házába vitették, hogy a birtokhoz hozzá juthassanak. Péter Antal mondása szerint Gombóc Kálmán teljesen lezülött nemes késői sarjadéka akit már én is ismertem bizonyos pénzeszeregért tanuskodott Jónásné örültsége mellett. Amikor elvitték ő fogta le és a kényszer zubbonyt is ő adta rá.

Takács István és Komár Pap József állítása és elmondása alapján Berzsenyi Dániel nagyon elítélte ezt a minden emberi érzést megszegő egyenlő barbár büntető módszert, ami akkor törvényes volt. Egyenlő volt a rabzolják bánásmódjával, azzal a különbséggel hogy ott korbáncot, míg itt megyoró vagy somfa botot használtak, de az erkölcsi hatásuk mindennél egyenlő volt.

"Nem egyszer hangoztatta, hogy okosabb volna a derest elégetni, ahelyett, hogy most mindenért apasztot ráhuzzák," - A saját embereinek is szigorúan meghagyta, meg parancsolta hogy a falunépével, a zeellérrel és más pórnéppel is a legemberségesebben kell bánni. Nem szabad hanyagolni, hanem segíteni és támogatni kell őket, szegénységükben és bánatukban egyaránt.

Deressel kapcsolatosan az öreg Takács Pista bácsi öke /mondott a el egy kedves történetet, amit az édes apjától hallott valamikor. Ez a kis történet mélyen jellemzi Berzsenyi emberséges nagyságát. Le írom kérem, ahogy ezt nekem Pista bácsi elmondotta:

Amikor Berzsenyi Miklára került, /Így írom hogy Mikla, a régi öregek de még a maiak is csak így említik a községet, /Buta Gyura akkor volt új házias ember. Szegénynek az égvilágon nem volt semmije, csak éppen egy váltás kender vászon gatyája. meg két ugya ojjan ünge. Azzal is meg történt a csúfság, hogy derekre huzták, még pedig azért, mert egy malacot lopott éppen Berzsenyitől.

Purci Molnár János volt akkor a bíró. A mindenkori bírót, aki a botot hordozta, "bíró urnak" titulálták. Ő ítélte el a Buta Gyurát huszonöt botütésre.

Már tízezer jajdult fel a szerencsétlen ember, nagy lett a bíró ház előtt a csődület, aki csak arra ment mindenki meg állt a jajgatásra s bá-mészakodva érdeklődtek, -hogy vajon miért csapják a Gyurát? - Nem tudta senki.

Egyszer csak a bémészakodók közül mondja valaki; - Menjünk innend, gyin a Dani uraság.

Ment is szép lassu komotossággal, hosszuszáru pipájából eregette a füstöt, -nézelegődött a faluban komolytekintettel. Ha valaki köszöntötte, nem ment el senki mellett szónélkül. Mindenkitől megkérdezte: -Hogy szogál az egészed kedves szogám, -ez volt a szavajárása, -meg az hogy; "Ebadtáját".

Amikor meg látta a bémész tömeget a bíróház előtt, és meghallotta a jajgatást meggyorsította lépteit, meg kérdezte az emberektől hogy mi van itt? Még feleletet sem kapott máris látta, hogy mi történt, -oda szolt a bírónak aki elébe sietett az utcára.

-Bíró uram, nem a legjobb munkában vannak, -bgy a Berzsenyi.

-Jó az annak akit illet, Nemzetes Uram, -vállaszolt a bíró. Aztán azt kérdezte: -Mit vétett a szerencsétlen? - Azonnal engedjék föl. -mondta a bírónak.

- Nem engedhetem föl Nemzetes Uram, mert lopott, -malacot lopott a Nemzetes Urától.

- Malacot, -entülem? azt az ebadtáján. Mikor lopta?

- Ténnap este, mikor a Gseppü kanász ben volt az udvarházban moslékért.

-Én, nemtudok feldőle semmit, az ebadtáját nekem nem mondják mondták-
meg. Na meg ha éntülem jöptá, akkor pedig parancsolom, hogy cressze föl
a boldogtalant.

- Nem tehetem meg, szabadozott a bíró.

- De ha én mondom, én meg bocsátok ennek a szerencsétlen embernek,
mert rá volt szorulva a lopásra.

- Tudom, Nemzetes Uram, -válaszolja a bíró, - azt is tudom a Nemzetes
Uram pénzértis megváltani, de én mégsem tehetem meg, esedezem én aláza-
tosan. Én atörvényt nem változtathatom meg. Csak annyit meg teszek
hogy a huszonötbotütésből tizet el engedek, így még csak ötött kap, -
mondatta a bíró.

- Inkább vigyen el még egy malacot, nekem még marad, csak ne verjék a
szerencsétlen embert, az ebadtáját neki...!

- Kár volna, Nemzetes Uram! - ha már az uram nem akkax akar szigorú
lenni, az leszek én, amig ezt a bírói botot hordom. Mert aki magát meg
lopja, az aszegényekét is elviszi. Tíz botütést elengedtem, tizet már
meg kapott, még öt járneki azt meg is kapja a kutya fülü hitvány ember.
E erre ott is hagyta a bíró Berzsenyit.

Berzsenyi hiába könyörgött, -parancsolt a bírónak irgalommért, nem eng-
edett a szigorúból, alig ért pár házzal odébb Bata Gyura meg kapta a
hátra levő botütést. Ez jobban fáj a lélkének mind a testének. De,
amint végighallgatta a bíró és Dani uraság között lefolyt vitát ő lett
a Dani uraság legjobb és legműségesebb embere.

Az öregek elmondása szerint, a falunépének rideksége s közönkössége
nagyon nehezen melegedett föl az újföldes urral szemben, de amikor meg
ismerték a jószágát igazságszeretetét, utána már a falu népe nagy tiszte-
telethen és szeretetben részesítette őt.

Amikor eltörölték a szegényteljes büntetést, és törvénybe iktatták a
annak megszüntetését, sajnós csak a törvény paragrafusai ban maradt az
meg. Valóságban továbbra is használatba volt az urak kezében. Továbbra
is ütlegelték, vagy a gazdatisztjeikkel, hajduikkal, sok esetben maguk-
kal a törvény embereivel, osendőreivel, vagy a rendőrökkel verették meg

és általuk büntetésnek vélt munkásaikat, cselédeket, aratókat és summáso-
kat. Azonban ha az érdekeik úgy kívánták a munkásaikon kívül álló pa-
rasztságot is. Sok példa volt erre, úgy a falusi mint az országos kép-
viselői választások. Ami ritkán történt meg anélkül, ha valaki elenye-
gült az ő akaratjuknak megverették a csendőrökkel, vagy a rendőrökkel.
Egy képviselői választás alkalmával engem is megvertek a csendőrök
Lajpcig István a mindenkori kormánypárti választási elnök parancsára.
És az országos viszonylatokban is így volt. Csak a paragrafusok tilta-
kolták a szegény nép, parasztság megveretése ellen, példa nem igen volt
arra, hogy a bíróság érvényt szerzett volna a törvénynek. Ha a megvert
cseléd, vagy munkás, paraszt panaszt emelt az ellen aki őt megverte vagy
megverette ha törvényes ügy lett belőle, fonderlatba ürügyet és módot
találtak arra hogy a panaszos huzta a rövidebét. A panasztevő került
a börtönbe, s a környéken nem kapott munkát sehol, és lázitonak bélyegez-
ték.

Későbbi időkben már amikor látták a panaszosok, hogy számukra igaz-
ságot nem szolgál a törvény, illetve a bíróság, de még kenyérvesztettek
is maradnak, ők maguk adtak, vagyis szolgáltak igazságot maguknak, nem tö-
rődve azzal hogy börtön is lett a vége. Vissza ütötték azt, aki őket a
megverte, vasvillával, vagy doronggal, vagy azok éppen azzal ami adott eset-
ben kezükügyébe akadt.

Itt két esetre emlékeznek az öregek, amikor az uraság maga verte,
ütötte meg cselédjét, s mikor már tapasztalatot szerettek arról hogy a
azok vissza is ütnek, még pedig vasvillával, vagy járomszöggel, ők is a
abban hagyták, leginkább ezeket a dolgokat az intézőjükre, vagy a major-
gazdájukra bízta.

Az 1914-es világháború közvetlen kitörése előtt Lajpcig Vince uraság
gazdasági parancsot este kiadta Kovács János majorgazdájának, -az
még aznap este továbbította a cselédeknek a másnapi munkájukat. Azok a
reggeli étetés után, a parancs szerint munkában is álltak. Az uraság
másnap már elfelejtette hogy milyen munkára adott parancsot, és a mun-
ka miatt felelőségre vonta gazdáját, akit elmondot minden féle baromnak

állatnak a többi cselédek előtt. Az önérzetében megsértett embert ez a lecsúszás nagyon bántotta. Nem tudta elnyelni magában, vissza szelty.
 - Az a barom, és állat, aki nem tudja másnap hogy előtte este mit moné-
 dott! Egyéb sem kellett az uraságnak, magából kikelve pulykás
 vörösen a cselédek előtt nédpfőcájával úgy csapta arcul Kovács Jánost
 hogy kiserkent a vér az ütésnyomán.

A megszegyenített embert is gyilkolni vágyó indulat futotta el, vas-
 villát ragadott fel, és az istállótól egészen a kastélyig üzte a meneké-
 lő uraságot, ha a cselédek meg nem akadályozták a felbőszült embert, talán
 agyon is verte volna. Így csak egy-párat tudott rúcsapni. Ez az eset a
 háboru kitörése előtti szombaton reggel volt, vasárnap reggelén már itte
 volt a mozgósítási parancs. Az uraság egész nap nem mert kijönni a ka-
 lakából, töltött fegyverek arzenáljával őrizte magát a szobájában.
 Kovács János hétfőn hajnalban bevonult katonának, itt hagyta négy apró
 neveletlen gyermekét, beteges feleségével. A háboru elején már Sabács
 nál elesett. Csalfáját valahová ismeretlen uradalomba hurcolták el a
 testvérei. Lajpcig Vince is hamarosan meg halt.

A másik eset világ háboru alatt történt, Berzeen yi Sándor uraságt
 majorjában. A bikák összeverekedtek itatás közben a kútnál, amit az ura-
 ság is látott. A megvadult állatokat Pongrác László gondozójuk kutyák
 kal sem tudta szétválasztani. Már az itatóvályut is ledöntötték a
 helyéről. Már attól féltak, hogy a kútkévát is feldöntik, - feltéhető
 volt hogy a major széles és mélykútjába esnek. Ez annyira felbőszite
 te az uraságot, hogy a nálalévő kamos bottal meg ütötte Pongrácot.
 A fiatal ember nem volt rest, el vette az urtól a botot, és a bika
 viadali látványosság mellett, jól elverte vele az uraságot. Még aznap
 délután a csendőrcök Bali Mihály biréházánál dorgalmatlanul megverték,
 és aznap este el is vitték katonának, amint a frontra vitték, egyéj-
 jelre haza szökött fegyveresen, s abban az időszakban egy éjjelen
 ismeretlen egyén a két uraság házának és a főjegyző lakásának ab-
 lakain katona fegyverrel belöttek. Az állítás mindig az volt hogy
 ő volt a tettes. Soha nem jött haza, az orosz fronton eltűnt.

Utána már urasági verekedés itt nem volt, annál inkább a gazdák tiszte-
 tek. Tüttő János a Lájpcig uraság ispánja nagyon sok esetben megverte a
 cselédeket, még a munkán levő orosz hadifoglyokat is. Még a gazdaságban
 dolgozó lányokat és asszonyokat is megverte, ha nem dolgoztak kedvére,
 vagy ha nem voltak hajlandók a szeretője lenni. Egy darabig a cselédek
 nem merték azt vissza ütni, mert állandóan fegyveresen, puskával vagy pis-
 tolyával járt, a nem egyszer jelentette ki, -aki ő hozzá egy ujjal is mer-
 ne nyúlni, menten kilukasztaná a béréit. Azonban az is meg találta az em-
 berséit akik aztán elintézték becsületesen, illetve megadták neki amit
 megérdemelt. Háboru végefelé két szökésbe levő niklai katona, Németh Ist-
 ván és Káplár Pál, elvették a puskáját, összetörték rajta úgy elverték.
 Az őszi Októberi forradalom idején úgy eltűnt a faluból hogy aztán
 már soha hírésem lehetett hallani. A másik verekedő intéző Hubber Ottó
 Ottó Berzsenyiek gazdatisztjuk volt. Cséplés alkalmával Molnár István
 /hári / béres zavarta el vasvillával a géptől, nem engedte magát megverni,
 az intézőnek kellett el szaladni. Persze, azonnali hatállyal fölmentak

zeki. Szomszéd községben Csömenden. 1917-ben cséplés közben nagy tűz ke-
 letkezett. A gabonás kazalok meg gyuladtak a géptől a földes kertben. It-
 t meg a Győta pusztaí intéző a környék beli tűzolytó népek előtt meg po-
 fozta Pintér József nevű cselédet, aki szégyenében és megalázásában úgy
 összeverte az intézőt járomszóggal hogy kórházba vitték, Pintér pedig
 a csendőrök vitték el. Több ehhez hasonló eset történt, és legtöbb esse-
 ben a pofonokat, botütéseket, akik adták, vissza is kapták.

Ezekxatán Ezen merészségek után, a környékbeli földes urak, az urasá-
 gok a hatóságokkal egyetérve hogy az elkanászokodott parasztságot, csef-
 lédséget, munkásságot, megrendezhessék és emberségre, urifiszteletre tani t-
 sák őket, azzal az ürüggyel, hogy nagyon sok az orvvadász, megrendezték
 1935-ben orvvadász raziát, ami külföldi lapokban is szenzációt keltett,
 s a parlamentben több esetben interpellációt váltott ki, nagy meztx per-
 lett ennek a csendőri atrocitásnak a vége, ami Mrocaliban tovább mint
 egy hétig tartott nyilvános tárgyalásokkal, melynek kimenetele nem volt
 kétséges.

biroság megállapítása, szerintem nem vertek meg senkit, hiában volt az or-
sok bizonylataik, le fogottaknál mindnél találtak fegyvert, habár csak
kor volt közben amikor katona volt az illető, volt a tárgyalás végered
lye.

Nikláról a Somogyfajszai csendőrrészre hurcolták el mindazokat, akiket
puska ürügyével el akartak intézni. 3-4-nap tartott amíg összehordták
eket csendőri kísérettel az uradalmi kocsik. A lefogottakkal szemben a
kínások különleges formáit alkalmazták, talpálás, kikötés, koromlás tü-
szurkálás stb. Ezekben a kínásokban a következő nklóiak szenvedtek,
vagyis résztvettek benne: Kesztyűs József, Simon Imre, Bali Vendel, Rak
Vellai Sándor, Makár György. és még mások is. Marcali Járás valamennyi
kötéséből kb ugyan ennyi embert kínáltak meg, kit enyhébben, kit súlyo-
sabban. Volt sok, olyan is, aki hosszabb ideig orvosi kezelés alatt
tudott csak meggyógyulni.

XXX. A cselédi sor.

Salán egy vármegyének sem volt annyi földes urra mint épen Somogyának
Nagyon is rá illt az a név, "Az urak vármegyéje".-Az urak vármegyéjé-
ben, magától érthetesen sok volt a cselédség is, akik az urakat szolgálták
és volt a helyzet ösidoiktól fogva egészen 1945-ig a felszabadulásig.
Niklán, a régi ugy nevezett hétszilvási uraságok kipusztulása után, meg-
lyek tizenhatan voltak, két földbirtokos uraság név szerint Berzsényi Sán-
dor és Lajpcig Vince szerezték meg a néhai urak földjeiket, majorjaikat
cselédházzakkal gazdasági épületekkel együtt.

Az említett uribirtokokból nagyon kevés jutott a parasztság tulajdo-
nba. Örökösödési formában mási uraságokra maradt el, vagyis szállott
rájuk. Földet venni leginkább csak a módosabb parasztság tudott. Így a
summa föld mindig csak az urak tulajdonában maradt, örökösödési jogon is.

Igy volt ez, a környező falvakban is, mint Csömend, ahol Gróf Széchenyi
volt a földes ur, Pusztakovácsiban, Bogyalak, Mártífy, Juhász, Maár, Soós, Szám-
ki, Skorc, és Tibelák. Somogyváron, a hozzátartozó pusztákon mint Hegyesd,
Máriapuzta, Széchenyi Imre grófé volt. Öreglak, a hozzátartozó Felsőkölked,
Cifraszalóm, Ilka puszták, a Jankovich grófé. Somogyfajsz, Alsókölked,

anyja a Zsofi néni meg halt, és halva feküdt abban a sarokban amelikben ők laktak. Ugyan azon anapon Bubos János felesége a Juli, hetedik gyerekekkel vajodott a másik sarokban az ágyon. Szórmok Ferenc béres lányának ugyan akkor volt alakodalma, Kustos Jancsival, akkor eskütek örök hűséget a Szentpáli templomban. Mikor az esküvőről haza értek halott is volt, meg ujeszült is a szobában. A lakodalmas ebédet nagy anyámnknál ették meg a hátsó szobában.

Az öregek elmondása szerint, amár elhaltak régi uraknak, mindegyiknek voltak cselédjeik. Leginkább benkosztosokat tartottak, akik csak azért dolgoztak amiért enni kaptak, és némi ruhaneműt, s egy-egy darab állat tartást, borjút, vagy malacot engedélyeztek. Grinya Márton bácsi az édes apjától hallotta még hogy a Dani uraság a kosztadáson és az állat tartáson kívül élelmiszerekként némi gabonát is adott a jobbágyainak hogy a gyermekeiknek is legyen mit enni adni. Azért a többi ér rossz szemmel nézte őt.

A rendes komenciós fizetés egyébként itt csak a múlt század közepére felé 1850-ban kezdett kialakulni, s akkor már meg határozott komenciót kaptak a cselédek. Berzeenyi Lászlónak a költő fiának olvastam egy komenciós levelét amit 1858 február 24-én keltettek Francisz Ferenc Gábor béresel, akinek évi fizetése Szentgyörgynaptól szentgyörgy napig, 10 kila rozs gabonát, ami körülbelül 6, mm gabonának felelt meg. Fél léc krumpli földet /500 n 81/3 egy léc kukorica földet, /1000 n 81/ felesben, meg fertály léc kertiföldet, /kenderföld/ azért hívták annak mert leginkább kendert termeltek, amiből ruházottak. Szekésd Az uradalomban lakohelyet, és szab ad tüzelést kaptak.

Az 1900-as években már rendezetebbek voltak a cseléd komenciók. Itt Niklén, amint az öregek mondják egy erős munkabíró cseléd évi gabona fizetése 10-12 méter mélyre kenyérgabona volt. Ezeket negyed évenként, amint a cselédek neveztek fertályonként mérték ki. Azonfelül pár korona fertály pénzt is kaptak, amit ső pénznek is hívtak. Mára nem is igen futotta. 100, n, 81 kertiföldet, ahol már nemcsak kendert termeltek, hanem némi kis földeségnek, hagymának és paprikának is jutott hely.

500, n, 61, krumplics, és egy lánco kukorica földet felesből. Azon felül ha kaptak egy lánco rétet kaszálni, az elsőfüvel negyedéből, a sarjfüvet harmaddal.

Ez volt nálunk egy egész komenció, ami egy ép erse munkaidő embernek volt az évibére. Amióta dolgoznia kellett neki, nyáron már hajnali három órakor verték a fáraakasztott ekevas kolompott, télen pedig ötóra kor kellett nekik munkába állni, és késő estig dolgozni, a tán a rábizott állatokat úgy reggel mint este etetni és gondozni, hogy napkeltekor már munkában is álltak. Szántottak, vetettek, takaroltak, egy szóval mindent meg kellett csinálni, amit csak parancsoltak nekik, akár a fogate soknak, vagy a gyalog munkásoknak egyaránt bármilyen idő volt is, száka dő esőben, télen pedig hófúvásban.

Cselédség felmondási ideje február 24. én szokott lenni. Annak közeledtét félve várták, még azok is akiknek semmi szándékuk nem volt hogy tovább menjenek, vagy helyet cseréljenek. Lázás izgalom előzte meg, már pár hónappal ezt a bizonyos napot. Nem tudták soha, maradhatnak e továbbra is vagy szentgyörgy napkor hurcolkodni kell. Azon a napon este kiborotválkozva, talán az egyetlen fehér ünnepi ingüket vették magukra gyülekeztek a gazdaság iródjája előtt, s egyenkint járultak remegve a bizonytalanságtól félve, az uraság vagy annak gazdatisztje, az Intéző

Ur elé.

-Ha meg van az uraság munkájukkal elégedve, nekik minden szándékukban a szolgáltatott el hagyni, és innend elmenni, -vált a kinyilvánított állatatos kérelem. Ha évközben nem volt valami diferencia, nézeteltérés, az uraság, vagy annak helytartója az Intéző ur meg volt elégedve a munkájukkal jával, -meg tartotta, de azért valami kádenciát mondott nekik, - hogy a jövőben még jobban igyekezzenek dolgozni. Kiszakasztott Ilyenkor megkönnyebült lélekkel köszönték meg a további kenyeret. Ezek az emberek, szinte boldog az örömtől sugárzó arccal hagyták el az iróda helgiséget, s vigan mondták az utánuk következőnek, - Hát én meg tartottam. Nagyon kevés cseléd volt, aki önként mondott fel, azonban se volt akiket ezen a napon valamely oknál fogva elbocsátottak. Még azn

este tarisznyájukkal a nyakukban, vándorbottal a kezükben járták az uradalmakat, helyet kerestek, mind addig vándoroltak míg valahol fel nem fogadták őket. Sokszor még a környező megyéket is bejárták amíg helyet kaptak. Szentgyörgy napján, vagyis ápr-34 hurcolták őket. Ilyenkor az egészországban nem lehetett mást látni mint a szegény cseléd bagázsával megrakott uradalmi ezekereket, és kocsikat amint hurcolták őket az egyik pusztról, vagy majorból a másikba. Volt olyan cseléd is, aki minden évben hurcolkodott, és félország uradalmában szolgált már. Aztán újra kezdték előről sanyargatott életüket az új uraságnál.

Aztán időnap előtt kivénhedt, elszikadt emberek a csizmák korholása, az s hajnalban kongó ekevas hangja után sokszor az egész falu kutyái egy vonításban törtek ki, amint hajnali vagy késő esti órákban fáradtan, maggyötösten vonszolták végig magukat a falu utcáin.

A cselédség között ismeretlen fogalom volt az egyke. Nem volt námk ritkaság a 7-8 gyerek sem. Igaz, nagyon kevés nevelődött ezekből fel, mert éppennyolyan nagy volt a meghalás aránya is, érthető is volt, a rossz élelmezés és orvosolás hányában. El lehetett képzelni azt az állapotot, hogy milyen lehetett a családok között akik ketten-vagy hárman is ilyen népeséggel voltak összezsúfolva a cselédház egyetlen szobájába, és az említett komencióból kellett nekik meg élni.

Voltak olyanok is, akik csak félkomenciót kaptak. Fiatal ember bár milyen munkabíró volt is, de amíg nem volt katona, és az idősebb, s agyengébb fizikomú emberek is azt kaptak. Az egész komenciónak, csak felét azért dolgoztak, mindaddig, amíg csak az oster, vagy a villa kinem esett a kezükből, vagyis meg nem haltak. A kevés gabona járandóság csak pár hónapig lett volna elég a családjuknak ha nem pótolják kukoricával. Csak vasárnap, vagy nevezetes ünnepeken, mint bucsu, karácsony, újév, husvét, pünkösd, vagy ha családi események fordultak elő, mint lakodalom, keresztelés, vagy temetés, sütöttek tésztát, vagy főztek jobbeledelt, de akkor is meg történt, hogy már egyet-mást kölcsön kellett kérni fere tályig, amíg újra mértek. Tehát, éven át kukorica, krumpli, és répa volt a főeledel, mint az állatoknak.

A legtöbb helyen azért is, nem igen tudtak zserézónak való kis malacot
 mint például a kócsok, az szeg bérnek mellett, vagy
 is nevelni, mert a kukorica lisztből volt a kenyér, a görhőny, gánica,
 juhász botár, a szénadok, guia botár, cserdisek, csikó botár, szénadok
 hagymás kása, de még megfőzve ezemen is megették. Szegény cseléd és a
 mellett, mind korapocok, arán kőcsök már félkomponciósok kezdtek. Csak a
 zsellérra aszezenyok többféle modját tudták az elkészítésének, az ilyen
 katonai szolgálat letelte után lettek véglegesen cselédnek, amikik nem
 ételeknek.

maradt ott zsuppásnak, vagy valamilyen állami szolgálatban.
 A krumplis ételek, cselédség között már rangosabb éledelek közé tar-
 tozott, több féleképpen ellehetett készíteni. Leginkább a mezőkre kosa-
 tultak járn, igazán lett halális, on már a cseléti sorban rangosab-
 rakban krumplis ételeket hordtak ki, míg a kukoricásat 1 eginkább té-
 kolóval. Főleg ha az intéző, vagy az uradalmnak parádés kocsi alá lehet-
 len, és otholfogyasztották, amikor nem kellett kosarazni. Egyébként egész-
 ten. Ha már karkapfakax a többi cselédet leginkább, karkapfakax.
 éven át ezek voltak az éledelek.

Parádés kocsiak leginkább ezek voltak, akik karkapfakax is lettek.
 A cseléd és summa élet mindenki előtt megvetett pária sors volt. Az urad-
 lomnak az intézőnek, vagy parádés az uradalmnak az uradalmnak az uradalmnak.
 Az uradalmakban az állatokkal sokkal többre becsülték mind azzal bántó-
 ként megverték és mit karkapfakax az uradalm.
 cselédet. Merte volna csak bántani, vagy megterhelni, hajszolni, ha azt lát-
 ta az uraság, intéző, vagy csak a majorgazda kasztyója is, szigorú megter-
 ták, nyakkendősen, kimerő cifra ruhákban, darutollas kalappal, fénys-
 lást kapott érte. Jobbik eszt volt hacsak megszidták, és nem a kenyerét
 szőru csinosítónak jártak. Dolguk nem volt sok, mindent a mellőjük becsu-
 vesztette. Ha az állat megbetegedett orvost hívtak és gyógyították,
 mert értéke volt. Cseléd ha megbetegedett, vagy baja volt neki eltitkolta,
 ták a lovakat. Parádés kocsi csak felült a bakra a kőcsököt ták az
 s addig dolgozott amig orra nem esett a barázdában vagy más munkahelyen.
 uradalmi abové parancsolták.

Meg halt, az uradalmi bognár, vagy ferragó ember csinálta kopórában te-
 ta már parádés kocsi, vagy szőru kocsi, szőru kocsi lett belőle, és cifra,
 mettek el, és csak a kántor meg a népes családja kísérték a temetőbe, pap-
 kimerő ruhában, inas libériában fehérkesztyűben nyakkendősen csinosan
 nem volt mert azt nem tudták már meg fizetni. Sorstársai meg azért nem
 n jártak még a saját éle azjuk, anyjuk felőltetésellett becsülték a
 kísértették ki, mert nem kaphattak rá engedélyt, az azért már csak nem ál-
 saját szőru kocsiak gyerekekkel, nem becsülték a saját cselédjeik, akik
 hatott meg a munka a gazdaságban, mivel egy cseléd kidőlt a sorból. Tehát
 egyenesen féltek tőlük, mert azok az urak között főlegnek, a szőru kocsi be-
 meghalt, eltemették nem volt érte kár, nem kellett érte pénzt adni, mint a
 szőru kocsi.

az ökört, vagy lőért, ha az elpusztult. Kérivel voltak olyan szegények,
 Nem mertek becsülték aravakat kis, temi előbb, szőru kocsi, szőru kocsi
 akik szivessen a helyében álltak. Az elhunyt után ha nem maradt olyan
 minienki karkapfakax járn, még a saját vőtestvéreik is. Nem lehetett tud-
 családtag aki helyt állt volna helette, bármennyi apró-neveletlen gyere-
 ri soha mikor lesznek rágorulva hogy az érdekében a szőru kocsi
 ke volt is irgalmatlanul ki lakoltatták a cselédházból is, kellett a lak-
 uradalm.
 kás a másoknak, a munka bíró cselédnek. Szerencsétlenek pedig mehettek,
 Az osztály különbség annyira fajult kőcsök, hogy a kőcsök lennének
 amerre csak láttak, senki gondot nem fordított rájuk.
 a bérét, az pedig a bivalyot, guia a karkapfakax, csikó a juhást, és az
 A cseléti sorban, a puszták világában is osztály különbség alakult ki
 így ment végig a cseléti cseléti élet leginkább már gyerekkorában,
 Rangfokozat szerint éltek. Minden cseléd

mint szántó bojtár kezdte a szolgálatot, az öreg béresek mellett, vagy nem igen tartózkodott az útholdasnál, de is párt. - Holdnak kezdetén juhász bojtár, a számadok, gula bojtár, caordások. csikos bojtár, ménesek nek hivatala, az ússáki. vildecs vagy pánter, vagy csicsorok, az ússáki mellett, mind honaposeok, aztán később már félkommenciosok kezdtek. Csak a katonai szolgálat letelte után lettek végleges cselédek, amelyik nem

meradt ott zeuppásnak, vagy valamely állami szolgálat ban.

Ha az Intéző, vagy Ispán, esetleg még a majorgazda uraknak kedvükbe az uradalmi gazdaságokban munkások voltak, mint a Góspán, Lovász, tudtak járni, igazkocsis lett belőle, ez már a cselédi sorsban rangemelkedés volt. Főleg ha az intéző, vagy az uraságnak parádés kocsiak lehettek. Ezek már leginkább kocsisok voltak, akik leginkább cselédi legényekből kerültek ki. Parádés kocsiak leginkább azok voltak, akik árukkodni is jöttek. Bemondani az intézőnek, vagy magának az uraságnak azt, amit a cselédek között megtörtént, és mit beszélnek az urakról.

Azok már különösebb lánsmódban részesültek, nagyobb kommenctot kapnak, nyakkendősen, zsinorós cifra ruhákban, darutollas kalappal fényes száru csizmákban jártak. Dolguk nem volt sok, mindent a melléjük beosztott, úgy nevezett rozvájterek csináltak. Ők etettek, pucolták és befogták a lovakat. Parádés kocsi csak felült a bakra s kocsikázattak az uraknak rangra szelte őket az ur, vagy az urak. Cselédség nagyon irigy urakat ahová parancsolták.

Ha már parádés kocsi, vagy szobalány, szobalány lett belőlük, és offra lányokra akik mint szobalányok szolgáltak a kastélyokban. Ők is zsinorós ruhában, inas libériában fehérkeestyüsen nyakkendősen csinosan alakú csinoslányok, alkalmasak belső cselédeknek, azok a lányok, akik jártak még a saját édes apjuk, anyjuk felőlisztelettel beszéltek a saját gyerekeikkel, nem beszélve a másik cselédekről, akik egyenesen félték tőlük, mert azok az urak között forognak, a azokkal beszélnek, a szobalányok között is, vagy az urak is a lányok szólnak.

Nem mertek becsmérlő szavakat kiejteni előttük, zsinleg igyekezett mind. Az élet érdekük meg kívánata a halogatás, az a belátást, az a mindenki kedvükben járni, még a saját vértastvéreik is. Nem lehetett tudni soha mikor lesznek részorolva hogy az érdekükben szót emeljenek az urakról, ha az uradalmi gazdaságban lakó szobalányok, egyike többet gabona, uraságnál.

Az osztály különbözet annyira fajult közöttük, hogy a kocsi lenézte a bérest, az pedig a bivalyost, gulyás a kanászt, csikos a juhászt, és az a cselédek az irigyek, a lányok, vagy a feleségek beosztottak, az a cselédi s zselléri életben. Éppen úgy mint a faluban a polgárok között is, a gazdagabb lá nézte azt a parasztot kinek csak

pár hold földel is kevesebb volt mint neki. Tízholdas paraszt már nem igen barátkozott az ötholdással, le is nézte, -koldusnak, kenyeretlennek titulálta, ha községi gyűlésen, vagy pásztor, vagy cefszfogadáson vitáztak a gazdagabb és szegényebb között.

Cselédek az uraságon és a gazdatiszteken kívül, az ispánt, majorgazdát, magtérőst, meg uramozták, "Ispán Ur, Gazda Ur, stb" Az iparosokat amelyek az uradalmi gazdaságokban szükségesek voltak, mint a Gépész, kovács, bogár, kertész, lovas, kőműves, azokat "mester uramozták," A gépfűtőt s a trakterost, akik leginkább közülük került ki értelmesebb cseléd legénekekből bár cseléd szemszögből nézve, már az iparosodás útjára emelkedtek mivel hogy gépekkel bántak, azokat azonban csak te-tu, Jóska-vagy Pista szólították.

Az urasági kastély személyzetét melyek már uriruhában, fényes címeresgombu libériákban s fehérkesztyűben jártak, valamelyik cseléd jóképű csinos fia, és lánya került a kastélyban, mint szobalány, vagy szobalány, a ranglétrán emelkedve ha az uraság, vagy az urasszony bizalmát megnyerték, és a kiszolgálás finomságát elsajátították komornyik, vagy komorna rangra emelte őket az ur, vagy az urnő. Cselédség nagyon irigykedett ezekre az általuk úgy nevezett, "szerencsésekre," főleg azokra a lányokra akik mint szobalányok szolgáltak a kastélyokban. Csak szép alakú csinos lányokat alkalmaztak belső cselédeknek, azok aztán ki is voltak teljesen szolgáltattva az uraság, vagy fiatal ur, kényekedvének de volt olyan hely ahol még a gazdatiszteknek is. Ezeknek a lányoknak a szüleik legtöbb esetben közömbösen vették, vagy örültek is a lányuk szerencséjének, bármilyen erkölcsi ára is volt annak. Más nem is tehetek. Az élet érdekük meg kívánta a hallgatást, és a belenyugvást. Akkor a kevés komenció mellé, ha nem is csuriant, - de cseppent valami a kastélyból haza a cselédházban lakó szülőknek. Egy kis többlet gabona, egy-egy süldő malac, vagy egy elvállasztott borju, s az uraság által elnyújt levett ruhákat is megkapták. Azt szokták ezekre mondani a többi cselédek, az irigyek, "a lánya, vagy a felesége becsületét vette magára." Az is előfordult sok esetben a cselédi életben hogy csinos és jóképű

cseléd asszonyt is megkivánt, az uraság, vagy ya gazdatiszt, magáévá iszta tette. Bekolett neki járni a kastélyban, amikor csak hivatták. Sok esetben megtörtént, hogy a szép és csinos szobalány teherbe esett, akkor még az abortálás lehetőségeit nem igen ismerték, szegény lánynak távozni kellett a kastélyból. Nem szivlelték ott már tovább. Volt olyan aki szegyesében a csordakutba élte, vagy feloldott gyufafejjel mérgezte, vagy a vonat elé vetette magát. Hogy valamik felakasztotta volna magát egyet sem lehetett hallani. Az leginkább a férfi cselédek kivállasztott halál neme volt.

Niklán nem emlékeztek az öregek sem hogy valamik lány öngyilkos lett volna, de törvénytelen, úgy nevezett fattyu gyerek itt is született jó néhány akinak az apja valamelyik uraság vagy intéző volt. Az én apám is ilyen törvénytelen gyermek volt.

A cselédek helyzete a felszabadulási háború előtt némileg javult. A törvény is jobban védte őket. A kommenciót hatóságilag rendezték. Egy cseléd szobában, már csak egy család lakott, külön konyhával, külön kamarával, és vécével. Úgy szintén orvosi ellátásban kellett részesíteni a cseléd betegeket. Niklai uraknak Dr Fulópp István marcali orvos volt a gazdasági orvosuk.

IX. Niklai gazdasági viszonyok.

A kommenció is már más volt, még bedig következően, itt Niklán. Irásos kronika nem szól róla hogy mióta van meg. Az öregek elmondása szerint, már Berseényi Dániel korában is nagyon híres búzavetési területje 6,mm buza és 10,mm roze. 1 kat, hold föld, melyben bentfoglaltatik kert, úgy nevezett kenderföld/ krumpli és kukorica földök, ldob ténén tartás nővendékével, 2, drb disznó, lakás, szabadtüzelés, ingyenes gyógyítás. Azon felül némi fertály pénz, amit sé-pénznek hívtak, mert amikor a hitvány szántás közben mondta el a niklai búzavetési terület nyira kevés volt, hogy csak azt tudtak venni rajta. A család fenntartó, de nőtlen fiatal ember az csak, 13,mm gabonát kapó, 4,mm buza, -8,mm rozsot, 800, n 61 föld, 1, ténén, 1, disznó tartást, és lakást szabadtüzelést.

Mivel hogy nagyon valóságos népek voltak minden falunak családtag nőtlen fiatal ember, 13,mm gabona az előbbiszerint és 800, n 61 föld, más semmi. Ezek már csak 1935-36 évek után következett a felszabadulás előtt

voltak meg. Felszabadulás után megszűnt az ~~úri~~ ~~magyar~~ Uri-magyarorság vele együtt megszűntek a cselédek is. Eldőld a sok századok óta tartó nagy per. Cselédi sorból felszabadult parasztság a föld, amiért ők ontották véres verejtéküket, és a vérüket is. Nekik nem volt meg a mindennapi kenyerük, ugyan akkor az uraik vagyonokat mulattak el divatos külföldi ngyaraló helyeken.

Az óserégi cseléd dinasztinákából újgazdák lettek. Aztán pár év óta a Szocialista Termelő Szövetkezetben találják az életük boldogulását Niklán a nagy költőnk, nevét Berzsenyi Dániel nevét viselő szövetkezetben dolgoznak a Péterfaiak, Péterek, Hársháziak, Feketék, Matlak, Gréciák, Harangozók, Németek, Trefeliek, Rabockiak, Várdaiak, Molnárok, Eremusziak, Lukácsok, Györék, a volt régi cselédek, és mások is, a falu régi parasztságával aival együtt.

Az említett volt cselédek elmondásaik alapján, és az én tapasztalataim szerint, mert köztük éltem, velük dolgoztam teljes életemben, módomból volt megfigyelni az életüket, és az szerint is irtam meg a cselédi életet.

Az említett volt cselédek elmondásaik alapján, és az én tapasztalataim szerint, mert köztük éltem, velük dolgoztam teljes életemben, módomból volt megfigyelni az életüket, és az szerint is irtam meg a cselédi életet.

XXXI. Miklái bucsu vásár.

Írásos kronika nem szól róla hogy mióta van meg. Az óregiek elmondása szerint, már Berzsenyi Dániel korában is nagyon híres bucsus vásárja volt a falunak. A hírek szerint csak kettő volt ilyen az országban.

A vásár keletkezéséről elhíhető adatokat még iskolás gyerek koromban Keresztes József még akkor Tótszentpáli, ma/Somogy-szentpál_ plébános iskolai hittan tanítás közben mondta el a miklái bucsuvásár keletkezéséről, még káplánkorában olvasta az egyházi kódexben. Így feltehető

hogy az ő elmondása közel jár vagy fedi a valóságot.

A mi falunkat is, mind a szomszéd községeket szlávok telepítették be először. Mivel hogy nagyon valóságos népek voltak, minden falunak vállasztottak egy-egy védszentet. A mi falunk települői Szent Miklós püspököt vállasztották. Valószínű erről kapta nevét is. Nikolai s a

Nikola, -Míola, - Micala, -Mícola, - Mikla, - Nikla.

Még az én gyerek koromban ami félszáz éven is tulvan, akkor is sok ilyen ködmenkét, subát, kubát, cifraszűrt árultak itt a vásári bucsun, s még akkor is csak, a már említett községek tótlakói vásárolták, s már csak csak ők beszéltek tőtul. Emlékszem arra, hogy az idősebb emberek, és asszonyok akkor még nem is igen tudtak magyarul. Ezen faluk népviseletbe teljesen azonos volt a Baranya megyei Ormánsági viselje-
 lettel, amit azonban már csak a falunépmuzeumban, mint gyűjteményt lehet csak látni Somogy-szentpékon.

Amint említettem a vásáros bucsú ritka volt az országban, ha jól tudom csak kettő volt.

A miklái a maga nemében nagyon híres volt a régi időkben, de még az én gyerekkoromban is. A falu nagy átcaján, ami Beresenyi Dániel utca, végig sátorok voltak, és meg voltak ragva különböző árukkal. Az iparosok szakma szerint sátoroztak, Egysorban a ködménesek, szűrszabók, aztán achagyar szabók, Magyar-szabók, akik hívták azokat akik vásárookra készítettek, és ott adták el a portékáikat, a szegényebb parasztságnak. /
 Gyoccos tótok, csizmadia, kalaposok, szintén egyhelyen, aztán a kádárok bognárok, rokkások, csutora, boroscsap esztergályosok, Majd a kovácsok, lakatosok, csizma patkolók, üstfoltózo cigánykovácsok, üstgyártó rézművesek. Aztán a bábsütők, gesztenyések, pecsenyések, kocsmérosok, és más éb élelmiszer árusok, vagyis a lacipecsenye árusok. A templom környékén a kalendárium, éscezió, szent kép, ima és énekes könyvek árulók helyeztek el. Székések, szitások, edén yeseka templomtól felfelé sátoroztak. Bazárosok, rófosok, ruhások, a falu közepén a kocma előtt árultak, míg a ringliszpil a tűzoltó szertály mellett működött nagy csinatratva zene bonával.

Gyerekkoromban már kora hajnalban kint ögyulegtünk az utcán, néztük a sokadalom nagy zürzavarait. A sátor verést, az áru kirakodást, leginkább azt, ahol játékok és más cseccsebécsek voltak. A hely foglalás miatt, leginkább veszekedések voltak, nem egy ízben verekedtek is az árusok a helyért. Csendőrók nek kellett igazságot tenni közöttük.

Mikor már özönlöttek a vásárlók, vagy a vendékségbe jövek, a faluké

képe valóságos bábeli zür-zavart mutatott. Olyan hangorkán szokott lenni hogy bármelyik tengeri kikötőnek hangzavarával vetélykedett. Mindegyik árus igyekezett túl kiabálni a másikat, az árujuk magasztalásában, a annak dukmálásával.

A vevők messzei falvakból, pusztákról, majorokból is jöttek, nem csak cselédek, zsellérek, hanem jobb módú emberek is. Ki vásárolni téli ruhá- neműt, vagy más egyébett, ki pedig vendégségbe, -rokot látogatni. Ezen a napon szokták egymást meglátogatni a városba szakadt, vagy másik faluba lakó, és pusztán cselédeskedő testvér, sógor és koma. Ilyenkor volt is a nagy készülődés a vendéglátó házaknál, akár cseléd vagy falusi paraszt volt az illető. Bár milyen szegény is volt, ézen át nélkülözött vagy koplalt is, de erre az egy napra megteremtette a szükségeseket, a húst, zsírt, lisztet, e a legfontosabbat a bort is. Nagyobb szegény nem volt annál, ha a rokont, komát, vagy katonatársat aki idovetsmedet, és meg látogatta őket, nem tudták volna meg kínálni enni és inni valóval.

Az is megvetendő volt ha csak az utcán találkoztak is vele, és nem hívták be. December 6-án a Miklos napján vendégség volt Niklán minden háznál, még a legszegényebb cselédnél is, ha utána aztán egy évig meg is koplalta az egy napi eszem-iszomat.

Berzsenyi Dániel, minden sokadalomnak ellene volt, ahogy az öregek mondják. De a miklai bucsut az is megtartotta, jobbágyaival és zsellérei-vel. Minden emberének Miklos napi bucsura egy fertály gombai termésű jó bort adományozott, és birkát vágatott a részükre. Xmas öröme telt abban ha azokat az évimunkájuk után vigadni látta.

Itt vásárolták meg a faluk és puszták népei a szükséges ruha és lábbelijüket is, amira teltet nekik. És volt olyan pusztai ember, cseléd aki csak kalendáriumot jött el venni, mert az volt csak nekik a az összes olvasmányok. Híresek voltak a Méhner Vilmos által kiadot- tak, mint a Garabonciás Diák, Mátyás Diák, Nagyregéls, Rózs Sándor, és Kossuth kalendáriumok, andt nagy hangu fecsegő szájjal több efféle nyomdai termékkel, mint az egyiptomi álmoskönyv, alföldi vőfélközör- tö,

szerelmi levelező, Genovéva szenvedései, Rinaldo Rinaldini, Róza Sándor, Bogár Imre, Patkó Bandi betxárok kalandjait harsogták és dukálgák és a sok cifra fedőlapos ponyva irodalomtak egéaz rakását adták csak kalendáriumra feltüntetettért, a bámuló közönségnek. Ezen sajtótermékek voltak akkor még nem csak a pusztai és tanyán lakó népeknek az elemi táplálékai, hanem a falu népe is ezeket olvasta a hosszú téli estéken leginkább.

*Hezemekben nagy mulatók voltak azon a napokon
amikor mindenki nagy mulatók is.*

Elmagyarosodásban Mikla tűnt ki legjobban a szomszéd községek közül. Már Berzsenyi idejében is nagyon kevés illetve csak páran voltak akik már tótul beszéltek. Az én emlékezetemben már csak Rinkó Vera néni, Grinya Márton, Dornyei Márton, bácsik beszéltek a szlávnyelvet. Ma már azonban senki. Még az említett környékbeli községek lakói sem. Mind elmagyarosodtak, csak még egy pár név, mint Kesztorica, Bazia, Rasztina, Bera, s még egy-két ház s a templom tornyán ékeskedő kettős kereszt emlékeztett bennünket a régmúlt időkre.

Felszabadulás után a bucsu vásár jelegzetessége is mulóba van. Nem jönnek messzi vidékről a vásárbaok, jobb módban élő falusi népek meg találják szükségese iparcikkeket, bővállasztékban az állatok állásai vagy a föld szőv boltjaiban.

A híres bucsuvásár, most már csak bucsura fogyatkozott, ami már még főr a faluközepén az ital bolt előtt, ahol egy-két cukrász, bazaros, céllövölde, körhinta emlékeztett bennünket a híres bucsuvására.

A vendég, illetve a rokonlátogatás is lassankint elmarad, más alkalom és lehetőség van arra hogy meglátogassák egymást.

Csak Miklos Püspök, a templom védészentjének tiszteletére még csak más azon a napon négy papos misével emlékezhettek a múltira. Ebből okokból, ok már tisztán voltak azaz hogy a múltat parasztok nem igen lehet szolgálni mégis hajtam, hogy az ő kényüket, kedvüket szolgálja. Az a kompedia jarta náluk, amit már én is nem egy ízben hallottam tőlük felszabadulás előtt: "Csak annyi esse legyen a parasztok, ha csak az esse az esse alá álljon a föld is, meg tudja tanulni, hogy kell az esse befogni és hajtam, merre van a föld és hajtam."

XIXII. A népművelődés és a kultúra.

Mondhatni azt nagyon alacsony színvonalon volt a régi időkben. A felszabadulás előtt az iskoláztatás kérdése utolsó rangú kérdés volt. Az első iskola még Berzsenyi László idejében 1831-ben létesült. Feltehető az, bár semmi nyoma nincs, hogy az ő akaratára nyomán épült meg, legalábbis az időzet versével arra lehet következtetni.

1831-ben
A műveletlen föld csak gazt teremget
A lélek is csak úgy emelkedik
A józanság tisztá világához
Ha tudományok és ismeretek
Társból gazdag zsákmányt gyűjt magának.

Az első iskola /oskola/ fabodából állott, a mai tanító lakás helyén. Majd később annak a fabodé iskola helyére építettek egy tantármű, egy szobakonyhás tanítólakásos vályogfalú iskolát.

A tizennyolcadik században is még, nagyon kevés képzett tanító képzett tanító volt a faluban. Leginkább vándor, iparos legények, akik a világot járták ragadt rájuk egy kis műveltség, tanulták meg a betűvetés és az olvasás mesterségét, általában a falukban ezeket alkalmazták tanítóknak, hosszabb működésük után, aztán már "oskola mesterek lettek".
Füzik János niklai tanító 1914-ben tanítási alkalmával mondotta ezt el.

A régi niklai öregek elmondásaik szerint is, az itteni első oskola mester is, Bertalan Imre eszűrszabó volt, vándorlásai közben tanulta meg a betűvetés és az olvasás művészetét.

Ő tanította először Niklán a fából eszkábált iskolába a dád és uk apákat, anyákat. Már amelyik tanult. Nem mindegyiknek adatott meg az a kiváltságos jó mód hogy iskolában járhatott.

Nem nagyon szorgalmazták a megyei urak az iskolák felllítését értendő okokból. Ők már tisztában voltak azzal hogy a művelt parasztot nem igen lehet szolgai módon hajtani, hogy az ő kényüket, kedvüket szolgálja. Az a közmondás járta náluk, amit már én is nem egy ízben hallottam tőlük felszabadulás előtt: "Csak annyi esze legyen a gaz parasztnak, - ha esik az eső az eresz alá álljon: Iskola nélkül is, meg tudja tanulni, hogy köll az ökröt befogni és hajtani, merre van tüled és hajsz.

Bertalan Imre működéséről bővebbet nem tudunk, csak még annyit rögzíthetünk, hogy a tanterem felépítése az ő nevéhez fűződik. Felesége jussán kezdte el a telepítést.

Bertalan után Klencsár István már képesített tanító működött a megépített egy tantermes iskolában. Szigoru mesternek mondották tanítványai, már az én nagy anyámat is tanította.

1901-ben Fonay Imre aki a tanítóképzőt Csurgon végezte el, tanított a Klencsár után. Tanítás mellett akkori teendőket is végezte el.

Az egy tantermes iskolában kezdetben csak a gazdagabb parasztek gyermekei járhattak. Az egyházközségi képviselő testület tagjai azok közül távozott össze. Nem szívták a család és szellek gyerekeit, valóságosan ki nézték, ki is utasították őket az iskolából, mivel hogy a szülők nem tudták fizetni, a családi gondok a nehézség.

A tanító nem mert ezek ellen szólni semmit, mert az ő léte is tőlük függött. Ez az állhatatlan helyzet mindaddig tartott, míg az egyházközség vezetői, és a falu földesurai meg nem egyeztek abban, hogy az iskola fenntartásához abban az esetben hozzájárulnak, ha a család gyerekeit befogadják oda, s mint vezetők ők is részt vesznek az iskola szék munkájában. Az elnöki tisztséget ezután Berzsegi Sándor, vagy Lájpcsig Vince, majd később az 1930-évek után Lájpcsig István töltötte be.

Megtartották így a család és szellek gyerekeit, bár az iskola soraik nem változott semmit. Egy tantermes kis ablaku helyiségben tanítási időszakok alatt, 120-140 gyermek is szorongott, délelőtt és délután is. Ezután sem ülhetek a szegény gyerekek a padokban, csak a fák mentén a padlóra, pad csak a "Fogár gyerekeknek dukált." Ezt szigorúan ellenőrizték minden nap. Ha véletlenül valamelyik család gyereke beült a padba, könyörtelenül kiteszkolták onnan.

Az iskola fűtése télen minden gyereknek egy-egy hasab kátrányos fát kellett hozni a hunok alatt. Az én időmben is. A tűzifa vitelt az iskola takarítója az Albert Rozi néni ellenőrizte, s tartotta szemügyre, hogy ki nem visz fát.

Leginkább a szegény-gyerekekkel szokott megtörténi hogy elmulas
tették, mert nekik is csak ugy volt tüzi fájuk ha a szüleik cipeltak
a hátukon valahonnan az uradalom területéről. Az így naponta szállit
tött tüzelő az iskolai fűtésre nem szokott el fogyni, ami meg mara
a tanító tüzelte el a lakásában. Neki is leginkább az volt a tüzelő

je amit a szegény diákoknak kellett cipelni télen regelente.

Az ujiskolánál, ez megszűnt, minden télen, a fűtési időnek megfelelő
tüzelője volt, a régi felekezeti, vagyis az egyházi iskolában járok
nak továbbra is kellett fát hordani a fűtési időnyben.
S egy tanító tanította mind a hatosztályt, 120-40 gereket déle-

lőt és délután egyaránt.

Fonay Imre tanító egy évtizedes munkája és működése után már bi
zonyos kulturális élet is mutatkozott a faluban. A fiatal ambiciós
ember kinek már apró gyermekei is voltak, a családi gondok a nehéz
hivatása mellett szakított annyi időt, hogy a népművelődést is elő
mozdítsa.

Niklán a legelső szindarabot ő tanította, és rendezte meg, nagy
hozzá értéssel foglalkozott azok tanításával. Az öregek nagyon büszkén
emlegetik sokáig amiben ökjátszottak mint legények vagy már mini házas

emberek. "Csikós" volt a szindarab címe. A régi szindarab az övegekönnyv
ben beváltak jegyezve azok nevei akik játszották. En is ide írom a ne
veiket nagyon jó ismertem én is. A tanítójuk is, már jó néhány éve

pihen Keszthelyi temetőben. Szeroplők voltak: Kiss Lajos takács, Bogdán
György, Molnár István purci, Péterfal Erzsébet, kukoli, Bali Mária, Molnár
Mária, Molnár Margit, Gráci Gizela, Molnár György cipész, Molnár Géza,
Makár János caeta, Kovács János bognár, Kovács Mária, Galambos István.

A második szindarab a "Falurossza" volt Takács József és Péterfal
Erzsébet, voltak a főszereplők. Aztán a Gyimesi Vadvirág, Piroshugyelő
voltak a következő szindarabok.

1911-ben megalakult a Katalikus Olvasó kör. Kiss Lajos házában,
Golhoshás/ volt az egyesület. Szép könyvtárak volt, kb, 3000 db
pedig, csakó, de szubony, aranyföldi szarkang derékem, j...

ujra kaptak egy kar... könnyvel. Kb, 150 drb, sötét szürke vászonkötésű könyvet a a kir föld-
 batoru alatt...
 művelődési miniszter adományozott a kör számára. Mindegyik könyv
 fedőlapjára rá volt nyomtatva, "Niklai Kath Olvasókör Népkönyvtára."
 A másik 150 drb-ot az ittemb urak és a szindarab előadásokból be-
 jött pénzen vették.

A kör elnöke Csönka György uradalmi intéző volt. A könyvtáros:
 Kiss Lajos. Az olvasókörnek a parasztság köréből sokan voltak tagjai,
 csak a cselédek nem. Illetve a szobainas, majorgazda, gépész, bogner, is.
 voltak csak a cselédekközül tagok, azok jobban ráérttek látogatni a
 kört.

Egyébként nagyon látogatott volt úgy téliestéken. Annak keretén-
 belül dalárdája is volt a falunak, amit szintén a Ponay tanított.
 A dalárda működése leginkább egyházi énekekben, névnapi szerenádok
 ban, temetéseken, és a szindarabok előadásában nyilvánul ki. Az olváso-
 köri tagok szaporodása folytán a Kiss Lajos háza szűknek bizonyult,
 s így 1912-ben Molnár György cipész házába költözött amely azelőtt
 Rosenfeld Náthának volt kocsmája. A volt kocma helyiségben megfert
 az egyesület, egy kis mellék helyiségeben pedig a könyvtár.

Az olvasókör tagjai közül szintén 1911-ben meg szervezték az Öm-
 kentes Tűzoltó testületet is. Azelőtt is már működött kro 1808-tól
 de szervezetlen volt, akkor kaptak egy fogatos fecskendő is. Az új és
 formális tűzoltó testületet Fa Imre segédjegyző szervezte meg, az
 említett eastendőben.

Az öregek elmondása szerint, a tűzoltóknak diszelnöke volt, Lajp
 cig Vince uraság, parancsnok: Fa Imre segédjegyző, alparancsnok: Bog-
 dán György. szertályos: Molnár György. Az elsőtűzoltólegénységek vol-
 tak: Kurtós: Bokor József, Molnár Géza, Molnár János, Vitai György,
 Vitai Ádám, Horváth Szilvester, Tólos Szilvéster, Kesztűs György,
 Kesztűs József, Hásházi József, Tomisa Imre, Tomisa László, Eremuszi
 József, Horváth György szira, Ezeket az adatokat Vitai György és
 Bokor József mondták el, / Ezeknek már volt felszerelésük is, még
 pedig, csákó, és zubbony, azonfelül csákány derékaijjal 1914-ben

ujra kaptak egy korszerűbb, fecskekendőt. Mindkettő a felszabadulási háboru alatt semisült meg.

Ezek az egyesületek meg voltak egészen az 1914-es első világháborúig. A világ háború alatt feloszlottak. Az értékes könyvtár az iskola kezébe került, aztán kicsinyesként elvástak, eltűntek, egy-kettő akad még a faluban.

Térjünk vissza az iskolához, illetve a népoktatáshoz. Erdemes megjegyezni milyen viharok között alakult egy évszázad alatt, a ma korzakéig.

Az újiskola építésének kérdése már 1900-ban napirenden volt, téglanya meg is volt, aközség üres telken ahova akarták építeni prizmában volt rakva, /Légrádi Imre házáhelyén, /csak éppen az építkezést nem kezdték meg. Nem volt meg az egyetértés a politikai és az egyházközség képviselői között. Az egyházközség tagjai felekezeti jellegű, míg a politikaiak, községi, vagy állami iskolát akartak, ahol minden diák kivétel nélkül egyforma bánás modban részesül.

Nagyközségi harcokból a politikai község került ki győztesen, mert valahogy az egyházközség akkori feje Keresztes József tótszentpáli plébános nem igen törődött, illetve nem volt azon hogy felekezeti legyen az iskola, csak a falu "Pogósága." A haladó szellemű öreg pap jól tudta már abban az időben is hogy korszerűbbek, jobb felszerelésűek voltak a községi vagy az államiak, mint az egyháziak. Nagyobb súlyt fektetett azok tanítási módszerükre, ugyszintén a karbantartásukra is. Tanítókat is jobban és pontosabban fizeték.

Niklán volt egy zsidó iskola is, 1880-ban szervezték a környék és a falu zsidósága, jónéhány család lakot itt, mint Hock, Stányhárt, Seiber, Rosenfeld, Rozungberg. Nemcsak a környék és a falu zsidók gyerekei jártak ide, hanem más vallás felekezetűeké is. A zsidó iskolába járt gyermekkorában Berzsényi Sándor, Lajpcig Vince, Berzsényi Mária, és a módosabb parasztgyerekekből is néhány. A zsidó iskola ami egyben templom is volt a környéken lakó népies zsidócsaládok tartották fenn, még e század elején is működött. kb 1905-ben szüntették be a tanítást.

A csak Isten tiszteletét tartottak benne. Farkas Ignác szabó zsidóknak gondozta, aki kántor és sakter is volt. Felgárok gyűjtésénél zsidó családok. Annak halála után az időskorú Gáspár Viktor gépészkezdőnek adta el, majd később Harangozó István kőműves mester tulajdoná lett. Ezek az említett urak és zsidó, más vallás felekezeti családok akik a község virilis adófizetőik voltak, aközségi iskola építése mellett döntöttek. A súlyos társadalmi ellentétek miatt, a község ama polgársága akik vezető szerepet töltöttek be az egyházi ügyekben, a régi iskolából teljesen kizárták a cseléd és más szegényebb sorsú gyerekeket. Az uradalmak pedig minden támogatást megtagadtak a meglévő felekezeti iskolával kapcsolatban. A cseléd és más vallású gyerekek számára, a kihalt Lajpcsig János /ama ovoda/ házában rendeztek be ideiglenesen egy tantermes iskolát, s hoztak bele tanítót, névszerint, Simon Lászlót, aki addig tanított, kb egy évig amíg az újközségi iskolát a régi községi jegyző iroda helyén megépítették. Az újiskola 1911-ben épült, két tantermes, kétszobás, konyhás, kamrával és szolgálati lakással, azon felül volt még egy szoba családalan tanító számára. Az új községi iskola fölavatásán, az eddig összejűlésként indultak kiobbantak. Az egyházközség tagjai nem akarták hogy Keresztés József plébános egyháziilag fészentelje az iskolát, ugyan azon év novemberi vasárnap miután. Nem engedték a dallárdát se énekelni az alkalommal, /az akkor fel is omlott/ Meg támadták a saját papjukat is. Amint mise után karíngesen ment az iskolai ünnepélyre, s ez mi attól kezdve véresverekedés fajult ki, Kiss Lajos, Molnár György, és Takács Bálint akkori Bali Mihály teplematya között. Nagy csatás immakönnnyvel, hosszumegyfa pipaszárral, s kamposbottal kint az utcán az iskola előtt véresre verték egymást, alig tudták szétválasztani őket. A régi iskola, "pölgárság" iskolája maradt, azok gyermekeik jártak oda. Ott továbbra is Fonay Imre tanított, mivel hogy kántor is volt.

A cselédség és a más vallású gyerekek iskolája lett az új. Ami annak a kornak megfelelően volt felszerelve, Polgárok gunyból "zsidó iskolának" hívták. Tótszentpálról Füzik János tanítót helyezték ide, aki már szintén nő volt, s itt született nekik két gyermekük, Laci és Imre.

A másik tanító nő volt, akit Keller Jolának hívtak, akit Dunaföldvárrol helyeztek ide. Az újiskolában a tanítási módszer is más volt, erősebb és fegyelmezettebb. Érthető is volt mivel 1911-után már három tanár működött a faluban, és a sok gyerekkel nem egy tanító vésződött, hanem háromfelé oszlott meg.

Fonay Imrének akkor már nagy családja volt. Két fia, Imre és Andor akik szintén tanítók lettek s 1918-után rövid ideig tanítottak is itt. Aztán három lánya is volt, Annus, Ilonka, és Márta.

Az 1914-ben a világháború alatt a tanítás nem ment rendszeresen, hol az egyik-vagy másik tanítónak kellett bevonulni katonának, vagy ha itt hon voltak is kirendelték őket élelmiszert regvirálni. Így legtöbbször az egy tanító nő tanította az újiskolába járó gyerekek mind a hat osztályát, míg a másikban, a polgárok iskolájában szünetelt a tanítás mind addig míg ifjú Fonay Imre háború időszak közben végezte el Pécsen a tanító képzőt, azután ő karkötésállítás helyettesítette a katonai szolgálatra bevonult apját. A háború utolsó éveiben neki is be kellett vonulni, akkor már az öccse Andor is végzett tanító volt, ő helyettesítette őket, ő is kántorizált. Nagyon jó hangú kántortanító volt.

A régi iskola, a háború után nem sokáig állt fenn. A politikai község nem járult a fenntartásához s így hamarosan összedőlt. Az egyházközség nem épített másikat, de még tanítói lakást sem, a községben lévő üres lakóházba ment átrendelt lakni. Inkább lakbért fizettek a Fonay családnak, ugyan akkor a meg lévő építési anyagot, már mind a téglát széthordták, -hol az egyik-vagy másik gazdag paraszt épített belőle valamit. Legtöbbet Lajpcsig István földhirdetős hordatott el minden megtérítés nélkül. Karkötés Istálót épített belőle s az egyházközség pedig 15 évig a kántortanítónak lakbért fizetett, olyan összegben, emlékszem rá abban az időben az volt a szakvélemény hogy, emeletes házat lehetett volna rajta építeni.

Az 1938-40-es években Légrádi József mint egyházitanács elnöke, /templom atya/ pert is indított a téglaelhordói ellen, de mivel írásban nem volt lefektetve azok névsora, csak emlékezetből tudták hogy kik azok, a bírósági eljárásnál, azok pedig letagadták, és nemlett megtérítve soha.

A világ háboru után Füzik János és Kellner Jolán a felekezeti viszályok miatt elköltöztek. Füzik János Balatonszemeszre, Kellner Jolán pedig vissza Dunaföldvárra. A három tanerőből ismét kéttanerőre csökkent az iskolai tanítás az régi iskola összedőlése miatt. A tanulók létszáma a sok cseléd miatt változatlanul nagy volt, ami a kéttanerő között osztott meg olyan képpen hogy délelőtt és délután is kellett tanítani.

Közvetlen háboru után időse Fonay Imre és ifjú Fonay Imre tanították együtt mindaddig amíg az időse tanító nyugdíjba nem ment.

Ifjú Fonaynak tanítási módszere is más volt mint az apjáé. Szigorúabban tanított és a kornak megfelelőbben, de a kultúra fejlesztése terén az apja nyomdokain haladt. Szindarabokat tanított, műkedvelő előadásokat sokat rendezett. Ő tanította be Niklán nagybájjal az elsőoperett "Tul a nagy Krivánon" címmel. Ő alakította meg az első sport kört és annak keretein belül az elsőfutballosapatot, atlétikát ami járdai viszonylatban is, illetve akkor csak a marcaliakkal sikeresen felvették a versenyt,

Az elsőfutballosapat játékosai ma már aki él még vas is öreg ember, a következők voltak: Fonay Imre, Fonay Andor, Szélesi Imre, Seiber Pál, Kelemen István, Kovács Gyula, Farkas József, Hárszási István, Hosszu István, Pukly Ferebc, Toth István. A felszerelés hiányában sokszor mezitláb rugták a labdát réteken, vagy legelőkön, még az utcán is a rőktönzött pályákon, szűk hosszú vászon gatyában. Az öregek nemjé szemmel nézték ezt a játékot, -kerge birkáknak hívták a futbalistákat.

Az időse Fonay Imre nyugdíjaztatása után 1938-ban Hamvas Albert került ide Bajjára tanítnak. Pár év múlva, kb 1929-30-ban ismét nagy felekezeti és társadalmi harc keletkezett, s e harcok miatt az egész Kanyakcsa Fonai család elköltözött, nem bírták má tovább az egyházi sem a politikai község vezetőinek szekaturáját.

Az egyházközség arra törekedett, hogy a meglevő iskolát felekezeti alakítsa, a politikai község pedig államosítani akarta. Most az előbbi győzött. Berzsenyi Sándor 1930-ban meghalt, ő irányította a politikai községet. Keresztes József plébános idős beteges ember volt, mellette levő Baráth József adminisztrátor pedig mindent elkövetett az iskola ügyben, hogy csak az egyház kebelében legyen, mivel azt már nem kell építeni.

Ilyen harcok közepette zajlott le Csajághy Károly kántortanítónak megválasztása is, Virág Sándor ellenében. A választási harcban a politikai képviselő testület mindent elkövetett, hogyha már az iskolát elvesztették, de a kántortanító az legyen akit ők akarnak. Az egyházi tagok sem nyugodtak bele hogy nem az lesz a tanító akit ők akarnak. Küldöttségek állandóan utaztak, az egyiké a minisztériumokáig a másik, a püspökséget zaklatták. Mig végül is Csajághy lett a tanító.

Nem volt megnyugvás azután sem, az egyháziak igyekeztek minden esetben zavart kelteni a fiatal agilis tanító személye körül, ami nem nagyon sikerült. A diákok és az ifjuság nyomdokain a szülők úgy a falu nagyobb rétege hamarosan megkedvelték a nagy műveltségű fiatal tanítót.

Megszervezte az állandó színjátszó csoportot, kézimunka varró, főző szakkört alakított a falu leányabból s asszonyaiból, sok esetben rendezett kiállítást a munkáikból. A színjátszásokból eredő jövedelmekből futballfelszerelést is vettek. Futballfelszerelés, labdából, kint nadrágból, kék atléta trikóból s bakancsból állott. Az új csapatnak ő volt az edzője. A csapat tagjai a következők voltak: Csendes István, Vital István, Pandur Sándor, Péter Antal, Harangozó István, Lander Sándor, Pele János, Hársházi Sándor, Horváth János. És még három öreglaki gimnázista fiú járt a csapattal játszani. Ezek a nevek időközönként változtak, amint jobbjátékosok tűntek fel az ifjuság sorából. Futball mérkőzések most már szélesebb körben terjedtek a környéken is, és messzebb vidékre is elmentek, mind Somogyárd, Segesd, Böhönye stb. Most rendszeres pályájuk volt, az ország ut mentán, mai pacsirta telep.

Csajághy Károly tanítósa idején nem csak a községi iskola lett felekezeti, hanem az Egyházközség meg alapította a romkai lelkesi hivatalt 1940-ben. Az elcedosodott Horváth Vendel/szira/ templombgötti házat vették meg paplakásnak. Pár év múlva háboru alatt a Veszprémi püspökség plébániának nyilvánított. Plébános lett, azelőtt Szentpáon káplánkodó adminisztráló Baráth József lelkész. Itt említem meg, hogy a niklai egyházközség már 1914-ben, illetve az első világháboru után közvetlen foglalkoztak a plébánia meg alapításának gondolatával a tanácsköztársaság idején. Az időben nővérénél Kiss Józsefné postamesterénél tartozkodó Gyarmati János a 44-gyalogezred volt tábori lelkészét/regemenc páter/ akarták megválasztani. Nagyon jól ismerte a falu népe, a Berzsényi ékel is rokonságban volt, a háboru alatti szabadságát itt a faluban töltötte, és itt misézett is.

Tanácsköztársaság ideje alatt állandóan itt lakott a faluban, mindennap misézett, predikált, rikatta az öregasszonyokat a krisztustalan bolsevisz gyalázó szentbeszédjeivel. A falunépe köznyelven csak "Janosi papnak" hívták, mindenki ismerte a szemforgató jámborsága miatt. Ő szeretett volna itt maradni, a polgárság el is követelt mindent annak érdekeiért; annak dacára hogy a fizetendő párbért négyszeresére emelte az eddigi fizetésnek, földtől, gabonától, pénztől kezdve a baromfiakig mindent követelt magának s azért "csirkés papnak" hívták az ellenfelek. Nem a polgárságtól függött hogy nem Gyarmati János, a "Janosi pap", lett itt a lelkész, illetve plébános, hanem az akkori munkás tanács vezetőitől akik mint katonák a világháboru alatt is nagyon jó meg ismerték mint katona papot. S a tanácsköztársaság bukása idején, amikor Szegeden megindult az ellenforradalmi mozgalom, s egy éjszaka itthagytott csapat-papot, Szegedre szökött, majd mind udvari pap részt vett Kékly Herthy mellett az ellenforradalomban és niklára már csak vitézeket jött el avatni, vagy Berzsényiékhez rokont látogatni. Később Igalban lett plébános, fénytetlensége miatt egyházi vezetőivel összejáratatlan volt, emiatt Amerikába vándorolt, nemrég hallottam róla hirt hogy gyanus körülmények között párévvel ezelőtt meg halt.

Baráth József plébános a felszabadulás után Kákosi rendszer alatt meg-
szegte a beszolgáltatási rendelkezést, engedél nélkül vágott sertést,
ennek következményeinek féltelmében szökési kísérletében elfogták,
börtön büntetésre ítélték. Utána Harmath Lára töltötte be kis ideig a
niklai lelkesi hivatalt, majd Gergyesi Ferenc, a jelenlegi plébános
Csaba István.

Csajághy Károly a felszabadulás előtti háború s avaros időszakában
1939-ben elhagyja községet, Szigetvárra költözik, jelenleg Kaposváron
tanít; Demokratikus államunkban már országgyűlési képviselő is volt.

Az egyház községtestület 1940-ben mostmár egyhangulag Kövári
Ferecset, az öreglaci vasútállomás előljárájának, kántortanító káptala-
sát fiát választják meg. Háború alatt katonai szolgálatra hívták be,
majd orosz fogságba esett, ez idő alatt csak Hamvas Albert egyedül taní-
tott. Csak felszabadulás után kapott segítséget Honfi Ferencné szemé-
lyében.

A felszabadulás előtt két tanerő, a háború alatt egy, s utána még
sokáig csak két tanerő működött. A felszabadulás előtti időszakban a
parasztgyerekek közül csak két tanult ember került ki a faluból.
Az egyik Vital Vendel gépész mérnök, középparaszt fia, másik szegény
napszámos fia, Révész József posta mester, önzorgalmból mérnök lett,
még felszabadulás előtt Kanadába vándorolt.

A felszabadulás után újra államosították az iskolát, ami nagy fel-
háborodást keltett a megkérdőjelezten egyházközségi vezetőknel, s ekkor
már Kövári Ferenc is fogságból megszabadult. 1948-ban Hódos-
háton épült új iskola. E telepese lakosságnak végre teljesült a vágya.
1952-ben már négytanerő működik. 1954-től öt nevelő tanít. ugyan abban
az évben kapott ovodát is aközé. Lajpcig Jónás háza, a volt főjegyző
lakást alakították át. Az első ovónő Horváth Magda, dada: Fellei Mag-
da, volt, jelenleg Simon Béláné, dada pedig Kövári Ferencné. 1960-óta az
ovoda nyári időszakban napközivé alakul át, csakél meg térítés ellené-
ben a faludolgozóinak gyermekei egésznapos felügyelet, gondozás alatt
vannak, s ez időszakban élelmezést is kapnak, szakácsné, Kikker Gyuláné

A volt első iskola helyén 1955-ben új nevelői lakás, melynek elsőlakója Kővári Ferenc aki közben igazgató tanítónak lett kinevezve. 1961-ben épült egy új és modern négy tantermes általános körzeti iskola. Csérendről, Hédszék településről és Kalked pusztákról ide járnak a felsőtagozatos tanulók. 1962-ben politechnikai tanműhely létesült modern felszereléssel, melynek vezetője Várhelyi Nándor nevelő. Várhelyi Nándor irányításával a diákok tanítás után, és a szülői munkaközösség társadalmi munkával iskolai tankertet, sport pályát, és 1964 tavaszán az iskola előterét, udvarát parkosították s virágokkal ültették be.

A felszabadulás előtt alig volt pár gyerek aki középiskolában járt volna, esetleg, 2-3. Ma évente 10-15-re tehető azok száma akik tovább tanulnak felsőbb iskolákban. Az elmúlt száz esztendő alatt nem volt annyi középiskolásunk mint jelenleg. A felszabadulás előtt csak két paraszt származású diplomás emberről tudunk még emlékezni hosszú évek századok óta, míg most 20-évesen már következő paraszt, volt családgyerekekből, tanult diplomásaink vannak: Dr. Katona János állatorvos, Dr. Légrádi György ügyész, Mándoki György tanár, Hársházi János tanár, Fellai József postafőtiszt, Fellai Margit postatiszt, Molnár Györgyi postatiszt, Fehér László főkönyvelő, Pados Edit főkönyvelő, Fellai Sándor honvéd őrnagy, Légrádi Ilonka tanítónő, Huszár György tanító, Huszár Pirella agrár mérnök, Semszi Tibor honv. műszaki tiszt, Tomisa István romkaht lelkész.

Az eddig Niklán működő tanítók névsora:

Első tanító volt, Bertalan Imre. Utána következők voltak: Klenosár István, Fonay Imre, Simon László, Füzik János, Keller Jolán, ifj. Fonay Imre, Fonay András, Hamvas Albert, Csajághy Károly, Kővári Ferenc. Felszabadulás után: Hamvas Albert, Honfi Ferencné, Kővári Ferenc, Endrédi Erzsébet, Musong Magdolna, Bognár József, Németh Béla. Nádorfi Sarolta, Kalapos Béla, Gonda Álmós, Sikos Éva, Király Teréz, Pál László, Ősz Lajos, Várhelyi Nándor, Hársházi János, Inász Tibor, Inász Tiborné, Lajpcig Istvánné, Inász Gizela, Stefler Géza, Rejner Árpád, Tompa Margit Gyözö Mária. Igazgató: Kővári Ferenc.

fogatos vastankos vize -102- -ot kapott, 1886-után Gáspár József a tüzeltő parancsnok. 88. XXXIII. Kulturális egyesületek tüzeltőnek egyenruhája van.

A községben kulturális egyesület a kilencszázas évek előtt egyáltalán nem volt, csak Fonay Imre tanítósa idején 1900 után.

Először a Népkönyvtár megalakításával a annak keretein belül működő dalárdával. Majd Fa Imre segédjegyző szervezte meg az Önkéntes Tüzeltő Egyesületet. Ezek működtek csak a kilencszázas évek elején egészen 1914-ig az elsővilágháború kitöréséig. A népkönyvtár a az évekkel megszűnt, csak a tüzeltő egyesület maradt meg, hivatalosan kényszerből minden kulturális foglalkozást mellőzve a katonai szolgálatra még nem alkalmas suttyó legények teljesítették szolgálatot, szintén katonának alkalmatlan Molnár György cipész, szertályos parancsnoksága alatt.

Majd jobban az egyesületi élet csak az elsővilágháború után kezdődött meg. Elsősorban is a Tüzeltő Egyesületet szervezték meg újra. A tüzeltőség már az idősebb katonai szolgálatot teljesítettek közül tevődött össze, akinek parancsnoka, közben vitéze avatott Bogdán György volt, aki a háború alatt szakaszvezetői rangot is elnyerte, alparancsnok, a főjegyző fia ifjú Kelemen István segédjegyző volt. Szertályos: Molnár György, Gáspár Viktor a községi kovács volt a csővezető. A mindenkorai díszelnök Lajpcig István földbirtokos volt, 1925-után már volt egyenruhájuk. Közlegéységet három évenként cseréltek. Fiatalabbak váltották le őket, de a parancsnokság maradt a régi.

Az önkéntes tüzeltő egyesületnek a ruházaton és egyéb felszerelésen kívül két darab fogatos tüzeltő fecskendőjük és egy vizeslajtjuk volt.

A második világ háború első éveiben férfi hiányok miatt, a légvédelemben kapcsolatosan, tüzeltőknek lányokat, és fiatal asszonyokat is képeztek. Háború alatt tüzeset csak a front ittlétekor tüzérségi támadások esetén voltak. Bombák egyszer hullottak le a határban mezőföldekre, kárt nem okoztak, Négyhónapos frontálatti községben az összes tüzeltő felszerelése meg sem sült. Csak a felszabadulás után szerveződött újra Makár Vendel parancsnoksága mellett, és akkor kapott a község egy fogatos új fecskendőt, ifjú Molnár György volt a bíró, kommunista párttitkarsága alatt, egy

fogatos vastankos vízszelajtot kapott, 1956-után Gáspár József a tűzoltó parancsnok, törzsörmeesteri rangban. Minden tűzoltónak egyenruhája van. A személyi törze állomány 25 fő. Az általános iskolások festsztagozata tűzoltó kiképzésben is részesülnek még bedig olyan eredmén yesen hogya körzeti versenyeken nagyon jó helyezéseket érnek el. Jó működésük ere redményeként minden esetben díjazásokat nyernek.

Az Önkéntes Tűzoltó Egyesület az 1908-tól való működésének többmint egy félévszázad óta, úgy személyekben, mint kiképzésekben nagy változások történtek, amai kornak megfelelően. Csak a tűzoltó festsztagok meredtek meg korszerűtlennek.

A sport élettel az ifju Fonay Imre tanításága alatt kezdet leginkább a falu ifjusága meg ismerkedni. Ő alakította meg az első sportkört a Turul Sport Egyesület néven. Ennek keretein belül alakult meg az első futball csapat, majd különböző atlétikai szakosztályok, gerez, diaskoz futás, súlydobás, stb. Ez a sport élet leginkább csak vasárnap délután működött, kizsárolag a faluifjusága körében. Versenyre csak futballozni mentek, azzal is csak marcaliban.

1922-ben amikor a Kormány hatalom kényszerítése folytán országosan megalakultak a Levente Sport Egyesület fedő néven szereplő katonai célokot szolgáló szervezetek, annak tagjainak kötelezték szigoruan az ifjuságot. Katonai kiképzések mellett, a sport élet is fejlődésnek indult. Körzeti, járási, vagyis vidéki versenyeken is, többizben kitüntetett eredményeket értek el. Nem csak katonai gyakorlatokban, hanem az atlétikában is.

Az első niklai Levente főoktató ifju Fonay Imre volt, mint tanító, és há boru alatt katona volt, kötelezték ennek a hivatásnak vállalására. Oktatók: Légrádi Sándor, és Horváth József.

Berzsenyi Dánbel költőnk házának emléktáblával való megjelölésének alkalmával 1926 szept 4-én Országos Ünnepszeg kereteiközött a Berzsenyi családtól fehér selyem díszes zászlót kapot az egyesület. Egyházi áldást is kapott. amit vitéz Gyarmaty János, a Kormányzó udvari tésztör lelkésze adta. Zászlóanya tisztett Berzsenyi Gabriela töltötte be és Albrét kir

herceg nagy ünnepéles fogadalom tétel után át nyújtotta a csapatnak. Ezt az első ünnepéles alkalomkor, és felvonulásokon a csapat élén vitték. Egyébként a templomban volt elhelyezve. Fonay család elköltözése után 1930-ban Hamvas Albert tanító lett a főoktató. Ugyan akkor megalakult a polgári lövészegyesület, amelynek parancsnoka vitéz Bogdán György volt. Lőteret az úgy nevezett Kismalomi árok mentén elhuzodó homokdomb oldalban építettek. Ugy a leventék, mint a polgár lövészek, az utóbinak pár paraszt ember kivételével leginkább csak a tisztviselők voltak tagjai. Ott tartották az éleslőgyakorlataikat.

Időfolyamán sűrűn váltakoztak a leventefőoktatók. Hamvas tanító után Horváth József szira következett, majd utána Légrádi Sándor főoktató Hársházi János oktató.

1941-ben Baráth József plebános szervezésével megalakult a Katalikus Leánykör, K A L Á S Z, elnevezéssel. Kellemen Lászlóné, az adóügyi jegyző felesége állásnélküli okl. tanítóné volt a vezetőjük. Azok elköltözése után Horváth Józsefné főjegyző felesége. Leány egyesület, szindarabokat és táncok tanuláson kívül, varrás és egyéb kézimunkák mellett főzéki tanfolyamokat is rendeztek.

1942-ben a Levante Egyesület keretein belül megszervezték a Jézusita rend által létrehozott Katalikus Agrár Ifjúsági Szervezetet a K A L O T-tal. Mindkét szervezet egyházi vezetője Baráth József plebános volt, a leányegylet világi vezetője Makár János. Mindkét szervezetnek volt zászlajuk, amit nagy ünnepségek között szenteltek fel táborig misék alkalmával. **KALÁSZ** zászlóanyai tisztségét Horváth Józsefné, míg a **KALOT** zászlóat háro Ungár Károly tábornok felesége Berzsenyi Piroška töltötte be. Balatonberényben, Hunyadi József gróf, a ~~szászok~~ Kalotnépfőiskola részére egy nagy ~~szászok~~ villát adományozta, melynek fölavatásán vagyis szentelésén ott voltak a kormány egyes tagjai, miniszterek, képviselők, azonfelül a nagy urak körök számostagjai, katonai és egyházi méltóságok. Az iskola szentelést maga Czaplak Gyula veszprémi püspök végeste nagy papi ceremóniával. Az ünnepi beszédet maga a szervezet országos elnöke

páter Kerkai Jenő jezsuita mondotta.

Balatonberényi Kalot Népfőiskolán ahol, Simon József, Fellai György, Franciska Béla, Makár János, Légrádi László niklai legények is voltak tanfolyamon Pék Lajos tanár volt az igazgató. Népfőiskolai tanfolyamokat nagyon sok katonai szervek vezetői látogatták és azt ellenőrizték, közülük gyakran meg jelent vitéz Pisky Zoltán ezredes aki általában a hírhedt "Kopjás" szervezetnek volt tagja, s tartott ott előadásokat a hazafiúságról. Az tudott dolog volt hogy a Pék igazgatót ő kényszerítette a megszűlésre mivel az nem volt hajlandó az ő irányításait elfogadni a végre hajtani. Minden esetre többet a Pék Lajos tanár sorsa felől nem lehet tudni semmit, csak azt amit a népfőiskolán híreszteltek róla, -- hogy "haza szülő kommunista volt. Ezen a téren mi volt a valóság nem lehetett meg tudni soha.

1944/ augusztus elején az idősebb levéteket el vitték az Alföldre hadimunkára, védelmi vonalakat építeni, ezek közül egy páran nem tértek vissza soha, név szerint Légrádi Jenő, és Horváth János /görnes/ volt. Ugyan azon ősz októberében niklai is meg alakult az úgy nevezett "Nemzetőrség" melynek parancsnoka Kocsis István volt esendőrtiszthelyi Gyölkös lett. Nemzetőrségnek az lett volna a hivatása hogy a frontoktól szökő katonákat, bujdosó zsidókat, és kémeket elfogják. Itt azonban nem hallotunk olyasmiről hogy történt volna.

Ugyan abban az őszben menekülő Újfutaki svábok lepték el a falut s amint szállásolták el őket a házakhoz nagy igényekkel léptek fel, csak lakószobákban voltak hajlandók beszélni, ugyan akkor amikor a magyar katonák ott voltak Újfutakon ők kizavarták őket a lakásukból, és csak az udvarban tarték meg őket, még az istállóban sem, mondotta Csendes István, akkor szabadságon levő niklai katona. Ő vissza adta nekik, még az udvarukba se engedte őket. Pár hetes tartozkodásuk után azonban ezek tovább menekültek nyugatra.

November 1-én mindszentek napján angol bombázók kötéslékek hirtak el a falu felett. Egy meg sérült gépből három ember ejtéőrnnyóvel a faluhatá rán értek földre. A nemzetőrök nem merték

öket megközelíteni. Német katonák fogták el őket. 1945 dec 6-án szokásos miklaji buszu napján a felszabadító szovjet katonák szállták meg a falut, és négy hónapig állt front alatt a község.

A felszabadulás után az említett ifjúsági egyesületek a levante, kelász kalot feloszlott megsemmisült mind, kb 1950-ig nem volt ifjúsági szervezeti élet a faluban, illetve csak párt élet működött. A Független Kiszegda párt, akinek elnöke volt, Horváth József /sziray/. Kommunista párt, ifj Molnár György titkárságával, Szocdem párt; Hevesi Lajos szabó, Nemzeti Parasztpárt, Hársházi József vezetésével. A pártok megoszlása következőképp volt. A Kiszegda pártnak volt a legtöbb tagja. A falu törzsparasztai ga, az urk, volt tisztviselők leginkább odahúzódtak be. Utána a parasztpárt következő tagság többlettel. Az újonnan földhöz jutottak cselédek, szellérek pártja volt. A szocdem pártban a faluiparosai voltak. Legkisebb tagsággal rendelkezett a kommunista párt, még pedig azért mert a kiszegdapártban meghúzódó egyének a 19-es márcali eseményekkel fenyegették őket, és így azok vezetőit is ők szemelték ki akik nekik, és az ő céljaiknak megfelelőbbek voltak, mint ifj Molnár György és Gail Géza malombérlő, Dolgozó szegény parasztek közül csak páran mertek a pártnak tagjai lenni, mégbedig: Horvát György, Kakatics József, Szabó János, Verner József, volt cselédek, Szegény volt parasztek közül csak, Bokor József, Szabó József és Józsefné /ilja/ Ezek ~~KISZEGDA~~ a mai napon is meg vannak, mind tagok azóta szaporodó ujjak mellett.

Az ifjúsági mozgalmi életük leginkább 1950- után indultak meg ismét, sporttal, futballesapattal. Kint a berekben a marha legelőn volt a futballpálya, és évről-évre minnél jobban kifejlődött Szabó Lajos és Pados István vezetésével. Miklaji futballesapat, azonban 1954-55-56-tos években volt a legjobb amikor Abonyi Károly szövetségi boltvezető irányította és vezette őket. Akkor már tökéletes és a kornak megfelelő sportfelszerelésük volt, minden sportágban, a pályát pedig a kulturház beletelkén építették meg. Futballesapatunk annyira jővölt hogy a megyei viszonylatban is jó megállta a helyét, régebbi és erősebb csapatoknál

is nem egyszer esetben győzelmet szereztek. A csapatban szereplők neveiket fel is jegyzem az utókor számára: Edző: Abonyi Károly, intéző: Szabó Lajos, gazd, fel Pados István, Mádoki István pénztáros, Várdai István szertályos. Csapattagjai: Jánosi József kapus, Tálos Imre, Kránc János, Fehér László, Hársházi János, Molnár László, Molnár János, Várdai József, Mosdosi János, Héterfai József, Páló János.

Az 1956-tól 1963-ig tartó évi ellenforradalom alatt pár játékosnak diszidálása és Abonyi Károly eltávozásának következtében a csapat ismét feloszlott. Most 1963-64- években kezdett újra éledni Péter Antal sport elnök vezetésével és Várhelyi Mándor testnevelési tanár segítségével. Ezekben az években jók járási viszonylatban elégszép sikereket is értek el, azonban nem tud fejlődni, mert a község vezetősége anyagilag nem támogatja őket.

Az ellenforradalom utáni években községben a szervezeti élet nagyban fejlődött. Egymásután alakultak meg a szocialista szervezetek, Nőtanács vezetője: Tombor Józsefné. K I S Z ifjúsági szervezetnek: Pados Edit. Sportkörnek Péter Antal. Az általános iskolában a Klódobos utána, Utóré iskolai szervezetek, majd a szülői munkaközösség, mind szépen működnek. 1964. tavaszán meg alakult a Magyar Honvéd Sport, az M H S, szervezet Tóth István elnöklésével. Rövid működésük után is már szép eredményeket értek el, úgy a lövészetben, mint más sportágakban is.

Akár az iskolai, vagy ifjúsági rendezvényekre rendelkezésükre áll az 1962-ben modernül meg épített ugyanazon év dec 4-én avatott művelődési ház, ami eredetileg felszabadulás előtt báró Ungár Károly tábornok részére felíglett lett elkészítve. Felszabadulás után, több mint hatszáz ezer forint költséggel gyönyörű előadótermet, színpadot építettek, ahol a rendezvényeket tartják, azonfelül minden héten mozielőadás, televízióval felszerelt klubszoba. Kiszerekek külön terem áll a szórakozni vágyók rendelkezésükre. Van szépkönyvtár, többszáz kötetes könyvtár kezelője, Kövári Ferencné, Művelődési házigazgatója, Kövári Ferenc, Gondozó: Fella Györgyné.

XXXIV. A népi betegségek és azok gyógyítása.

A régi időkben ha valaki megbetegedett, vagy valami baja történt, keze vagy lába törött el, minden esetben a babonás lelki falusi emberek az isteni büntetés kéznek, vagy pedig a rosszra csúbitó gonoszra az ördög művének tulajdonították. Semmi esetre sem a természettel járó biológiai folyamatnak ami a természet rendjének szoros követője.

Vallásos extázisokban, imátkozásokkal, különböző hókusz-pókuszokkal, próbákostak s igyekeztek a betegségeket elműszítani, vagy a betegben bűnös gonoszokat ki űzni. Régi krónikák szerint hajdanában a Sámánok/papók hívtása volt. Csak a későbbi időkben alakultak ki a népek között azok az egyének, akiket leginkább boszorkányoknak hívtak különböző gyógyítási módokkal és módszerekkel, mint imátkozás, rúfolás, füstölés, ördögűzés, vízsi-nálás, viaszöntés dolgoztak, vagyis kuruzsoltak. A két utóbbi még a mai napig is fenn állnak itt a faluban is. A kuruzsoknak úgy sikerült híressé válni

ahogy sikerült nekik vákít meggyógyítani, úgy nőt a bűbájos hatalma messze nagy körökben. Ha meggyógyult a beteg, isteneknek szánt földijvakat a sámánoknak adták áldozatképpen, később az őket követő utódoknak a kuruzslóknak. Ha meg halt a beteg, az volt a diagnózis, - hogy nagyon bűnös volt, nem lehetett a rossz szellemet elűzni.

A túlvilági rossz szellemek, és istenek büntetéseként nyilvánított betegségeket, később mikor már fölismerték a fűben-fában rejlő gyógyerőt s azokkal gyógyítottak, kisebb-nagyobb sikereket értek el a kuruzslók. Nem járhatok messze az igazságtól, azaz az állítással ha azt tételezem fel, hogy ezek a kuruzslók lehetnek a mai híres gyógyszer tudományának legelső uttorói, ha bár primitív eszközökkel dolgoztak. Az én gyermekkorom javasasszonyok és öntőasszonyok leginkább azt szokták mondani, - hogy az Isten fűben-fában rejtette el az orvosságot, pl a vizi menta fűtjét, szépitőszernak, arópi rosé tonak használták. Különbféle célokra használták az árnisz, úrnőt, és a kőmgy. Fontos szerep jutott a szerelem megtartásában a levendulának, míg a sárga viola illatos vize szívbeli belső forráságot szüntette. Az ökörnyelvű vértitő orvosságnak használták.

Az álulóasszonyoknak rozmaring vizet adtak, szeplő ellen sárga böcsét, a daganat lohasztonak temendát fü gyökerét, aszkoros öregnek zsálya főze tett, izasztoul földiszeder és eperlevel főztjét, másoknak fedormentát és kapor vizet, A kakukfüvet, ezerrjőfüvet, fehérürmöt, páinkában a belsőnyaválál a gyomerfájásokra. Astma és köhögés ellen a hársfa virágot, gyerekeknek kömény vizet, hasfájásra bodzát. Boszorkány rontás ellen, ökrfarkkorot és vbrágot, amit szentgyörgy nap éjelen ablak sarkára kellett ki tűzni. Akinek nem nőt ki a bajusza, földfüst virágot kellett meg főzni annak levével kellett a legény szájaszélét kengetni, lány zsebkeendővel. Farkas alma levelét és fehérliliom levelét sebekre a gennyet ki szivatni. Torokfájásra a szagok pipitér levével gurgulázni. Ezeket a gyógyfüvet a kezelési modjukat egy marcali gyógytudós ember Dörnyei László bácsi mondta el, aki jó magais foglalkozott vele, a ezeket a füvet még a piacon is árulták az én gyerek koromban is.

Tehát ezekkel a primitiv gyógymodókkal tengette az életét szakkorok a lemult évszázadokban majdnem a felszabadulásig, a miklai nép is, tudós orvok sok de még szakképzett bábák nélkül. Csak egy idős öregasszony segítette a világra az ujszülötteket, sokszor, legtöbbször a másvilágra az anyával együtt. Egy idős ember Baba Jóska bácsi volt a szuvas fogak mestere, aki egyébként uradalmi csézes volt, tépte ki a rozsdá marta műszereivel ami kint a mezőn volt vele rongyokban csavargatva gunyó szalmájában dugva, a fájó és szuvas fogakat.

Az ilyen egészségügyi aparátusok mellett bármilyen járványos betegség ütött fel a fejét úgy hulott a nép mint ősszel a légy. Berzsenyi Dániel idejében, amit az öregek emlegettek 1811-ben az egész falu gyermeki elpuattul tak a himlő járványban /vörös/ és torokgyikban. Amikor a nagy korela járvány /a fekete halál /dühöngött az országban krb 1831-ben, majdnem néptelesené vált a falu, annyira megitkította a falu lakóit. Berzsenyi Dániel család jával Halibára menekült elűle. Amikor a járvány után hazajött illő-fillő embert kékx talált. Berzsenyi Mária elmondása szerint Marcaliban léle-ben volt egy diplomás orvos. Valami Brunn nevű német származásu doktor. Brunn doktor utód, amit már a miklai öregek hívták is már Pécsi Ióvári

Brünn doktort emlegette -110- után 1860-ban épült meg az első járási kórház
egyapját. Dánielt gyógyította. Ohivta fel a figyelmét a korelajárvány
elterjedésére s annak veszélyes mivoltára, ő tanácsolta nekik hogy Hali-
béra menjenek. *Reklámok be, belsőszívesen nem igen volt beteg, folas a*

A környéken és itt a faluban is voltak gyógyító emberek többen is,
de nem tudtak megfelezni semmiféle betegséget. *Égyszerűen is a*

Itt legjobb gyógyító hírből a tizennyolcadik század utolsó felé-
ben a tizenkilencedik század elején Sutyor Katinéni, akít a környék nép e
Bába Kati néminek hívott mivel hogy bábáskodott is. Nem képzett bába volt
az anyjától maradt rá a tudáskéesség. Ismerte a fűvek, gyökerek, virágok
gyógyhatását, főzte azokat, itátha a betegekkel, akiknek meg gyógyult, az
hálálkodott, aki meghalt, arra azt mondták: - megszálta a rossz szellem, és
elsorvák a száraz betegségben. Felnőttek között a legtöbb halálozást az
okozta. Nagy népi betegség volt nálunk is a tüdő baj, aki megkapta az ment
hetetlenül el is pusztult. Tüdőbajt, száraz betegségnek, vagyis heptikának
hívták. Máj és vese betegségeket, vizkórnak. *itt is ismerték.*

Minden időben nagy volt a gyerek halandóság, akinek születet 6-7 gyermek
régebbi időben nagy volt a születési arány, itt a faluban is elégszám
mal voltak olyan családok ahol nem volt ritkaság a 10-12-két gyermek is,
mint pl Bali-ék, Beck-ék, Kisjóakák, Trefeliék, itt csak egypárat soroltam
fel, de többen is voltak, itt ismeretlen fogakban volt akkor még az "egyke"
és nagy csoda- vagy szerencse volt ha azok ~~gyerekeiből~~ gyerekeiből legaláb-
bis a fele felnevelődött, azok is tíz-tizenkét éveskorig sápadtak és véznák
voltak, köztük jó magam is ilyen voltam. Legtöbb kis gyerekre a halálozási
diagnózis az szokott lenni hogy az ~~kájk~~ étkezés hiányában elhatnyult,
sápadt kór elvitte. Sárgaságot, sápadtkór nak hívták. A betegség miatt sokat
síró kicsinek, cukros vizet, vagy mákfőzetet, de még pálinkás kenyeret is
adták. Ha valamelyik meghalt, könnyen belen yugodott a szülője, azt szokták
leginkább mondani: - "Elvette az Isten... költött neki anyagnak," majd ad
helgette másikat. Abban aztán nem is volt hiány már újra terhes volt, vagy
nem sokára ismét assá lett az anya. *Égyszerűen is a*

Brünn doktor után, amit már a miklai öregek névről is már Técsi István

nevű doktort emlegettek. Azután 1860-ban épült meg az első járási kórház amit akkor kórháznak hívták az Öregek, préter utcában, ama járási orvosi rendelőintézet helyén. Kórházban az Öregek mondása szerint a paraszt betegek nem igen feküdtek be, belgyógyászatban nem igen volt beteg, főleg a marcaliban, még pedig azért, mert az a hitjárta a parasztok között hogy, a kórházban bekertül az feltétlenül meghal. Még az öngyerekkoromban is a leginkább úgy téli időszakban elegott, magukra maradt családnélküli csavargó kolcsosoknak volt a menhelye. Ha nem valamelyik istállóban vagy utaszi északban, akkor a kórházban haltak meg. Azért is volt nekik rossz híruk, s nagyban befolyásolta ez a falusi paraszt betegeket, leginkább csak azok mentek a kórházba akik a sebészetre várakozóknak voltak rá szorulva. Azinek a gép szakította, vagy vágta le kezét, vagy lábát, vagy kacsát, kapa vágta el. Kocsiról, kaszálról le esve, kezét, lábát, vagy nyakát törték ki. Ezek inkább mára vetették magukat orvosi gyógyításnak.

A marcali kórházban, kórház / Pulópp István doktor mint fiatal orvos került oda, később mint igazgatója forvosa lett az intézetnek. A múlt század utolsó felében nem csak a nagyobb városokban, de már a járási székhelyein is volt egy-egy orvos, doktor. Aki járási orvos is volt évente egyszer-kétszer be járta a járás községeit. Én arra emlékezem amikor már az iskolában jártam hogy jött himlő ellen okytni, az iskolába ahol a csacsémőket is megölytötte. A régi bába hivatás örökölt volt, ahogy az Öregek mondták. Egy asszony a mődeiktől tanulta ~~szülőket~~ illetve az anyától megtanulta a lány vagy az unokája. A bába szakképzést a járásban Pulópp doktor vezette be, illetve kezdte el. Leginkább azokkal akik már valamit könnyitettek, vagyis némileg értettek ehhez, és hivatásuknak érezték. Érdekes nálunk a hogy mondják és én is emlékezem a régebbi időkre, leginkább elvált asszonyok, vagy meg esett asszonyok vállalkoztak arra. Ezek minden hónapban egy-két napot a marcali kórházba jártak tanfolyamra, utána már azok a tanfolyam végzetek lehettek a községi bábák, és végzetek voltak. Ezeknek már volt igazolványuk ~~az alunópa cédulája~~ ezek a kórházba mentek hogy tanítsák a bábákat.

községi bábák, és végezheték el azok teendőit. Ezeknek már volt igazodás rányuk, a falunépe "cédulás bábáknak hívták őket."

Ilyen bábavolt a Pandur Erzsébet is, aki közvetlen a Sutyor Katinémi után következett, szerelem gyereke volt ő is, azoknak hívták a törvénytelen gyerekeket. Az urától Bradanovics Jánostól elváltan élt. Tehát elvált asszony volt ő is. A környék lakóinak népe szokás szerint csak Bába Bózké nek hívták, 1905-ben engem is ő segített a világra.

Ezek a bábák még, minden higiénikus és tisztasági eszközöket mellőzve primitív módon dolgoztak. Nemcsak a születendő gyerek, hanem sokszor az anyák is áldozatul estek a felolátlan és tudatlan bábák munkájának, amit legtöbbször nem is józan hanem részeg állapotban tisztátalan eszközökkel vezettek le. Azért volt olyan nagyarányú a szülőanyák elhalálozása is.

Az abortálás, a terhesség bűnös megszakítása a szegényeknél, és a cselédség között ismeretlen fogalom volt, már említettem hogy azoknál nem volt ritkaság még a 8-10 gyerekesek, de a gazdag parasztság némelyikénél, nem mindegyikénél már válságnak ismert valami volt, főleg azoknál akik házaságuk folytán idegen községből hozták maguknak feleséget. Azonban az 1914-es világháború alatt nagyon ismertté vált. A terhesség megszakítása leginkább fiatal, férjük nélkül maradt hadiasszonyok, özvegyeknél fordult elő.

A végre hajtott műtétek primitív eszközökkel, például kihagyozott fadarabb vagy szegekkel végezték el. Egy ilyen műtétnél gyerekkoromban harmadmagam, mégpedig Vecserni Ferenc és Papp Lajossal szentamni voltunk amint a RINKÓ Rinkó Vera néni, akiről még a későbbiek során lesz szó, hajtott végre egy Táskai menyecskén az utmenténlévő Gál monár szölejének ganyhójában. Magasból való leugrással is, szakítottak meg terhességet.

Ezeknek a terhességek megszakításának nagyon sokan estek áldozatul, sokan pedig teljes életükben nyomorékká váltak. Ezeket a dolgokat nem csak a Rinkó Vera néni hajtotta végre, hanem a Bába a

a Bába Buzke néni is nagy mester volt ebben és több öreg asszony is értett már ehhez, s úgy a babonáláshoz, kuruzeláshoz, s egyéb boszorkányos dolgokhoz. Ezek az asszonyok a 14-es háború után, a munkájuk miatt több ízben összeütközésbe kerültek a hatóságokkal, különösen a gyerek-elcsinálások miatt nem egy a börtönben isült, és a csendőrség állandóan megfigyelés alatt tartotta őket.

Ugyan ellen volt a másik gyógyítási módszerük is, amit ezek az asszonyok végeztek el orvos helyett. Enyhébb és ártatlanabb volt az, ha csak vizet csináltak, ami csak abból állott hogy egy bögrében vizet öntöttek a abba három tűzes parázsat, szénét imátkozás és keresztvetések kíséretével raktak, és amennyiben a szén vagy parázs a vízben lement, kész volt a diagnózis, - "beteg igazán állt vagyis szemverés alatt áll," Használták a gyógymod az volt, hogy a szén vizből inni kellett a betegnek. Aztán volt a ráolvasás, aviaszöntés, amire majd a boszorkányoknál bővebben kitérek.

Súlyosabb betegségeknél már más gyógymodot használtak, ami nagyon is veszélyes volt, nem egyet tettek el a földben azzal. Például, ha a kis gyerekeknek fájt a hasa; pálinkát, vagy cukros vizet itattak vele úgy kurálták. Ha sokat airt és nem tudott aludni mák főzetet. Öreg Bek Jánosnak egy kis fia örökre elaludt tőle. Az ő mákfőzetébe tört beléndeket is keverték, Németh Vera néni a Szomszédjukban lakó idős asszony állítása szerint. Ő mondotta el a továbbiakat is nekem: - Ha a kis gyerekek foga jött és rossz volt vele, porrátört beléndekkel dörzsölték meg a fogainát. Szemfájásoknak porrátört cukrot, vagy üveget fujtak a szemébe. Szállítal vesztette el az egyik szemvilágát már kis gyerekkorában Hódosháti Telepi Gyula, és itt a Berzsenyiéknél lévő családnak Horváth Józsefnek János nevű fia, akk annyi idősök voltak mint én. Ugyan én is majdnem ugyjártam. Hétéves koromban, a népek által ugynevezett farkasszőr nyúlt a szememben, s a kuruzelok állítása szerint cukorpor, ha az nem, akkor az üveppor tisztította azt le, az én szememben is azt fujt a nagybátyám felesége a Máté ányom aki maga is a gyógyító asszonyok hírében állt. ^{azonal marcaliba az orvos} ott. Megvakultam volna én is, ha nem visznek

aki már alig tudta megmenteni a látásomat, tizenkét éves koromig sötétesszeműveggel kellett járnom. Nyílt sebekre, pokhélót, marhatrágyát, meszes földet, liliumlevelet, farkasalma levelét, és utilapu levelét kellett rakni, a köhögés ellen a saját vizeletét kellett inni, torokfájásra a petrolomot, stb. Ehhez hasonló gyógyszereket rendeltek a falu tudóslékosai, akik aztán elég szép számmal éltek itt a faluban az öntő és a javasasszonyok kívül is, a vízcsinálást azonban ezek is értesék mindannyian. Akiket is mertem én is feljegyzem a neveiket a későbbiek számára.

Ismert javas és öntő asszonyok voltak, leghíresebb a Polányi öntőasszony, valami Katoná né. Aztán a Vörsi, Pusztakovácsi Nyári né, Hódosháti Törzsök né. Takácshegyi Kosi Naca néni aki még ma is él, és űzi is a kuru zelést. Gyógyászok voltak: a Sutyor Kati néni kívül még a Bába Bözske néni, Rinkó Vera néni, Fityuka Bariza néni, Bali Vera néni, Németh Bariza néni, Komár Juli néni, Németh Vera, Kurta Rézi néni, és az én Anyom, Hára házi Máté né, de voltak még többen is, csak már a nevükre nem igen emlékszik senki.

Az elnyomott, műveletlen babonás lelkesítetű népek nagyon hitték ezekben a tudományokban. Még a módosabbak is ezekkel kuruzelgáltak magukat mintsem orvoshoz mentek volna, csak akkor amikor már az sem tudott segíteni a meghalt. Azért volt az a mondás: -"Hiába megy doktorhoz, inkább kámb az meg halatja."

Niklán nagyon sok szegény család és zsellér ember meghalt a sorvadásban, a tüdőbajt annak nevezték. Hasfájásban, meg mérgezték magukat, beléndekkel, gombával, nagy más egyébbel. A nyílt sebekre, amár említettéket raktak, és kínos görcsökben a tetanusz mérgezésekben pusztultak el.

Az 1920-évek után már többen voltak orvosok, nem csak a járási azok helyeken hanem már nagyobb falukban is. Ekkor már a törvény is kötelezte a gazdaságokat, uradalmakat, egyszéval mindazokat akik családokat vagy aratókat alkalmaztak ingyenes orvosi ellátásban kellett őket részesíteni. Éppen úgy mint a városi gyári, vagy ipari munkásokat kötelezte, a társadalmi Biztosító, vagyis O, T, I, által gyógyítani magukat.

Azzal a különbséggel hogy a munkáltatoknak az O, T, I, T-kelbött fizetni, s annak orvosai kezelték a rászorultakat.

Nálunk, illetve a faluban az uradalmak fizették az orvost, vagyis minden gazdasegnek volt egy komenciós magán orvosa, leginkább azok kezelték a rájuk szoruló beteget.

Ezekben az orvosi gyógyításokban sem volt sok köszönet, bármilyen is beteg is volt a család vagy a hónapos munkás. Általános szokás volt ezeknél az uradalmi orvosoknak ez a gyógy mód: "Az alsó gyógytára ricinus, a felsőre: aspirin." Ha nagy beteg volt, kár volt neki minden, az ugyis meghal.

Bába Erzei néni, hosszú működése után elég nagy gyakorlatra tett szert. A szolgálati ideje elnyúlt 1937-ig. Azonban már 1930-tól évről-évre szigorubb orvosi ellenőrzés mellett dolgozhatott. 1934-óta már a falusi körzeti orvos figyelt a munkájára. Higénikusabb bánásmódot a betegek részére, egészségügyi tudományfejlesztést és klinikai után képzést követeltek tőle. Annak megfelelni nem tudott, nem is akart, így állásából elbocsájtották, illetve nyugdíjazták.

Utána 1937-ben Horváth Katalin Makár Györgyné Bizei illetőségű Pécsi bába képzőt végzett okleveles szülésznő került a faluba.

1934-ben, az egészségügyi minisztérium engedélyezte Niklai körzeti orvosi rendelőt. Az első körzeti orvos dr Harcos György orvos volt. Nikla és külterülete: Hódoshát, Takácshegy, Csömend, Táska tartoznak az orvosi körzethez. Az első rendelő és orvosi lakás Kösztörüs László házában volt. Ez a ház a háboru alatt bomba találat folytán semisült meg. Harcos doktor nemsokáig orvoskodott Niklán. Felvidék és Erdély visszacsatolásakor oda helyezték valamelik városba kórházi főorvosnak. Így a falu újra csak orvos nélkül maradt, illetve most már hetenkint egy nap a Somogy Fajezsi körzeti dr Pintér László orvos rendelt és látta el a betegeket.

Az orvosoknak nagy harcot kellett vívni a babonás maradi szellemű falusiakkal, betegségükkel még inkább az említett kuruzslokat keresték fel mint a tanult szakorvosokat, de még akkor is ha az állatjainak volt bajuk, mert ezek mindenhez értettek a szerelmesek dolgaihoz,

rontásokhoz, válásokhoz, összeházasításokhoz, és fizetésképpen mindent el fogadtak, amit csak adtak nekik, ami sokkal többre ment, mint amit atanult orvosnak kellett fizetni.

Az ujjorvosi lakás és rendelő 1940-ben épült meg niklán. A község Rabocki István tulajdonában levő belsőszobából vett az orvosi lakás részére telken, ami régebben Stányhárt Izidor nevű zsidóé volt.

Az épületet Wéber és Horváth nevű építésszek tervezték és építették meg, egy időben és egy stílusban a Szőlőgyörki orvosi lakással.

A falu közepén épült ujjorvosi lakás építésének idején kisbíró, azaz községi szolga voltam. Itt említem meg: amikor az alapot ásták páros emberi csontvázakat találtak a földben. A népi monda szerint töröktemető volt itt valamikor. Egy kihívott Pécsi muzeológus megállapította megdöntötte ezt a hiedelmet, sokkal későbbinek konstalálta a csontvázakat, semmi régészeti jelentőséget nem tulajdonított nekik. Valami gyilkosságnak vagy verekedésnek lehettek az áldozatai, az egyik koponya homlokcsontja volt ki lukasztva, míg a másiknál a borda csontok voltak összetörve. További ásatásoknál több csontot nem találtak.

Az új orvosi lakást először dr. Zsoldos Sándor a fővárosból lejött orvos foglalta el. Az ujjorvos maga kérte a falura való kihelyezését. Ammire szeretete a falunépet, amit az itt működése alatt számtalanszor bebizonyította hogy sok esetben a szegény yebb sorsukat ingyen gyógyította, kezelésükért nem kért semmit. A körzetének lakói is amht meg ismerték őt közvetlen áldozatkészségében, főleg rájöttek arra hogy az orvosi gyógyítás eredményesebb és olcsóbb is mint a kuruzsok hogy vasztása napról-napra mind jobban és többen keresték fel a gyógyulni vágyó betegek rendelőjében.

A felszabadulás itt érte niklán. Négyhonapos front alatt együtt szenvedett és nélkülözött a falunéppel, sebesülteket, betegeket fáradtságot nem ismerve az orvosi hivatásának híven amennyire gyógyszer hiányában csak lehetett gyógyított.

Felszabadulás után 1945-ben járási, majd utána megyei tisztifőorvosnak nevezték ki.

Ő pedig miklára dr Benked József fiatal orvost nevezte ki körzeti orvosnak.

Nemsokára dr Zsoldos Sándor mint egészségügyi miniszter a kormányzatnak lett a tagja. S ebben a vivatásában 1954-ben meghalt.

Ugy Zsoldos mint a Benked doktorok mellett mint szülésznő Makár György né: "Kata bába asszony," működött mindadig, amig, a kis Jancsi nevelt fiával együtt benzintől meggyuladva súlyos égési sebekkel, tehát tragikus körülmények között 1946-ban meghaltak.

Utána kis ideig Gazdag Istvánné volt a szülésznő, majd Buzsáki Ilona Bakonyi Józsefné következett. Pár évi működése után Kaposvárra költözött, helyét pedig Papp Jánosné foglalta el 1953-ban. Benked József doktor már 1952-ben Szőlőgyökre költözött, ugyan abban az évben dr Kovács dr Kovácsay István lett a körzeti orvos. Az idős 75 éves ember a korát meghazudtolva és a hivatásának élve éjjel nappal kétségesen állt az orvosi körzet egészségügy élén egészen 1965 március 1-ig. Az idős orvost megromlott egészsége nyugdíjba kényszerítette. A helyetese dr Pálfi Imre fiatal orvos.

Az egészségügyi kormányzat rendelete folytán, k ötelezővé vált a kórházi szülés, mint községi bábák megszűntek Papp Jánosné is átképezték körzeti ápoló nőnek, és a mai napig is ebben a minőségben a közegészségügy terén a körzeti orvos mellett teljesít szolgálatot.

Az egészségügyit éren lemult évszázadok alatt nem történt annyi változás mint felszabadulás óta. "Mindent az emberiség egészségéért" jelesó alatt, szüldkesaszt mozgalom indult meg országszerte ahol a leendő anyák szakkerü orvosi kezelést és tanácsot kapnak minden héten. Az orvosi rendelő mellett a falukban zóldkerast rendelők is vannak, és működnek. Miklán a tanácsház udvarán több helyiségből álló modern felszerelésű rendelőt építettek 1961-ben s áll rendelkezésre Itt minden héten a terhesanyáknak orvosi felülvizsgálatokat, egészségügyi szaktanácsokat adnak, Tudószürő, röntgen vizsgálatokat, gyermekgyógyászat, nő gyógyászatot különböző szakorvosok rendezik meg havonta s meg mindennap különböző szakorvosi felülvizsgálatokat tartanak a Járásai székhelyeken

szokás és az udvari k-118-szaki oldalán közel az utóhoz állt. Nem
 vizsgálatok állnak a betegek számára. Építettek. Berzeanyi Mária
 A felszabadulás után egészségügyi téren is óriási eredményeket értek el.
 Gyermek halandóság csecsemő korban teljesen megszűnt, illetve minimumra
 csökkent, de még serdülő korban is, ha csak nem valami halálos balesetből
 adódik. Új uraságok. Ő az édesapjától Komár Pap Jánosól több ízben
 hal Nagyt csökkent a népi és a fertőző betegségek száma is. Rendszeres
 szűrővizsgálatok hamar észre veszik a bajt, a annak idejében megfelelő
 gyógyintézetekben ingyenesen, gyógyítják amíg a beteg újra egészséges
 munka képes nem lesz. Az én gyerekkoromban még a nagyon gazdag ember
 rek sem adták meg maguknak ezeket a gyógyítási módokat, még pedig az
 azért mert gazdaságilag teljesen tönkretette volna őket. azóta jón-
 Ma már a falu lakosága 1959-óta 99%-ig beteg baleset és nyugdíj bizt
 sitott. csak Berzeanyival és a családjával az ember voltak bízható

Az egészségügyi körzetet 1965-ben jelenleg dr Pálfi Imre orvos
 és Papp Jánosné körzeti ápoló nő, a Nagymélykúti Gyuláné védőnő látják
 el szolgálatokkal. A napali szolgálataik mellett téli estéken Vörös-
 keresztos tanfolyamokat tartanak a betegségek megelőzéséről, annak gyé-
 gyítéséről, gyorssegély nyújtásáról, csecsemők gondozásáról, légvédelemről.
 1958-óta Vöröskeresztos alapszervezet működik, melynek titkára, Papp
 Jánosné. 1963-óta Légvédelmi szervezet is működik. az, azor fakadt ki

nagy kórosan, /Nagy anyám szokta elmondani, / -" Miaszt-hát én haras-
 sz vagy emb XXXV. Milyen viszony volt Berzeanyi Dániel és a falunépe
 között

 / A régi öregek hagyománya /
 Mondák állítása szerint Berzeanyi Dániel nem 1808-ban költözött
 Miklára, hanem négy évvel korábban 1804-ben

Anyai örökségébe jött, ami több volt mint ezer hold föld, ahozzá való
 hajlékokkal együtt elvont zálogosítva. Birtokát felesége Sömjéni jószá-
 gának jövedelméből váltotta meg. leveles és bátor csintalan fiúcska volt.
 Az anyai nagyapja Thumson Pál órégi sóvényfalunédfeleles udvarház
 sában szállt meg.
 Komár Pap Józsi bácsi elbeszélése szerint az udvarház, a mostani ma-

múzeum és az udvari kert északi oldalán közel az utcához állt. Nem sokáig, mert pár év alatt összeesett, azután építettek. Berzsenyi Mária életében, még a felzabradulás előtt is azon a helyen nyári filagória volt az udvarban.

Komár Pap a következőket mondotta el; -hogyan bizonyított a falu népe az új urasághoz. Ő az édesapjától Komár Pap Jánostól több ízben hallotta aki faragó embere volt a Dénielnek.

A falu népe nem nagy szeretettel, de annál nagyobb kíváncsisággal leselkedtek az udvarház felé, főleg az urbéresjobbágok, akik minden urban csak elnyomó szolgatartót láttak. Sunyi tekintetekkel és rossz indulatú régalokkal kísérték minden lépte nyomát. Pedig már nem volt előttük ismeretlen, nem egyszer látták amikor Sömjénről leszkott jönni.

És nem csak Berzsenyivel és a családjával szemben voltak bizalmatlanok, hanem a velejött embereit mint a Vitola hajdut, az én úkapámat és Dudás Jakabot és még volt egy-két Hatyai és Sömjéni kocsis akik hurcolták ide és itt maradtak a gazdaságban dolgozni valóságosan kinézték őket a faluból, egy alkalom adódott is nekik minijárt belőlük veszték "Gyütt-menteknek," hívták őket.

Ez a bizalmatlan és rideg viselkedés ami a falunépének magatartásából ki nyilvánult nagyon bántotta Berzsenyit. Nem egyszer fakadt ki nagy keserűen, /Nagy anyám szokta elmondani, / -" Mi az!?-hát én harmin-törven, szék-... ák vagy emberevők közé gyűttem, hogy gyűlölködő gyilkos szemeket merem tenek rám!?"

Azonban hamarossan megszűnt ez a nézet az uraság és a falu népe között. Még pedig a gyerekek révén.

Dánielnek már három gyermeke volt amikor miklára jött. Farkas, Lidia és Antal, László már itt született lélo-ben.

Ugyanis a Farkas már nagyobb, eleven és bátor csintalan fiúcska volt. Az udvarból már ki merészkedett az utcára is játszani. Ezt hamar észre vették a falusi kis jobbágy és szellér gyerekek, amint az "urfiak" kint játszottak. Oda sündöröktek ők is

bátran hívták őket játszani. Gyerekek között a merev félszegség megszűnt, egymás iránt felmelegedtek aztán már játszottak is együtt. Később már bent az udvarban.

Dániel amint meg látta a gyerekek barátkozását nagyon örült neki. Nem zavarta széjjel őket, hanem minden alkalommal enni adatott a kis moceke s foltós gatyájú jobbágy gyerekeknek, maga is elbeszélgetett velük, meg kérdezte tőlük, melyik kinek a fia.

Amikor a gyerekek látták hogy nem bántják őket, inkább az uraság szeméti há-ott vannak az urfiaknál ezuttal már mindennaposak voltak már az udvarháznál. Már azért is elmentek játszani mert ott enni is kaptak, még pedig finom fehér kalácsot.

A gyerek szeretetet leginkább az édesanyék vették észre először. Mh Mindjárt mászemmel nézték az új uraságot, Főleg azok akik kíváncsiságból bementek a gyerekek után az udvarba majd a házba is, már azért is hogy ott körül nézzenek.

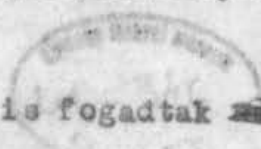
Zsuzsa nemzetes asszony minden ilyen alkalommal nagyon kedves volt hozzájuk. Elbeszélgetett velük a sorsukról érdeklődött.

Férfiaknál már nehezebb volt a felmelegedés. Azoknál jobban az járta, hogy amit megfoghatasz, azt viddel, az atied.

Nagyon sok mindenét el loptak bárhogyan vigyáztak az emberei holmaira. Pedig akit tolvajlásan megfogtak szigoruan megbüntették. Az akkori törvények szerint derssre huzták, megcsapták, vagy kalodába zárták. Attól függött hogy milyen súlyos bűne volt az illetőnek.

Berzsényi az öregek állítása szerint soha nem élt a törvény adta jogaival azokkal szemben akit csak egyszer-vagy kétszer fogtak tolvajlásan. Nem huzatta őket derssre, hanem a lelkére igyekezett az illetőnek beszélni, hogy ne lopjon, hanem ha valami kell neki, inkább kérjenk, ha van, akkor szivesen ad.

Ahogy mondják az öregek, kevés ember kivételével szót is fogadtak neki. Így a derest az ő idejében csak nagyon ritkán esetekben használták. ha módjában volt neki meg is akadályozta, mint ahogy a Kese Takács

Pista bácsi elmondotta a deressel kapcsolatos történeteket.

A falu népe amikor megismerte Berzsenyi Dániel jószágát annak igazságos cselekedeteit más szomszögből néztek rá. Nagyrabcsalásokat és szerzetüket úgy nyilvánították ki, hogy apraja és nagyja csak "Dani uraságnak" hívták maguk között, és mindenben igyekeztek kedvében járni. Amikor az ősi ház melyben lakott, összedúlással fenyegetőzött egy emberként ajánlották fel a segítségüket. Nagyon nehéz idők jártak akkor is nem csak a szegénynépre, hanem a gazdagok erejét is próbára tette, amint azt Komár Pap József bácsi elmondotta.

.....
Ezzel Nikla, a azülőfalum kronikájának az első részét be is fejezem, az itt leírt, idős niklai emberek elmondásai alapján összegyűjtött adataimnak első fejezetét a mindennapi megélhetési munkáim után az 1964-65 téli estéken egy kölcsön kapott rossz írógéppel ahogy tudtam írogattam le.

A gyűjteményemnek csak egy kis részét tudtam feldolgozni. Munkámat tovább folytatom Nikla kronikájának második részében. Amiben Berzsenyi Dániel élete, halála, emléke és a róla szóló mondák, majd a 48-as szabadságharc, Noszlopi Gáspár Niklán. Betyár világ, és romantikák, közigazgatás, népviselet, lakodalmak, születések, népi ünnepek és szokások, verekedések, babonák, boszorkányok, tüzes emberek, hazajáró halottak, kísértetek, Ördögös emberek, stb. Amerikai kivándorlások Képviselők választása, 14-es világháború, Tanácsköztársaság idején, és a felszabadulásnak összegyűjtött adatait tartalmazza.

A falumban egyedül vagyok a kinek szenvedélye volt a régi óregek által elmondott rég múlt időkben megtörtént dolgoknak összegyűjtése, Most már azon igyekezem jómagamra, aki már 60-éves beteges ember vagyok hogy amíg élek ezt fel is tudjam dolgozni a jövő nemzedék részére, hogy ne vesszen el végre a feledésben.

Képt Niklán 1965. június havában.

Háráházi István.

Önkéntes néprajzgyűjtő.

